

Szanowni Państwo –
Dyrektorzy szkół i placówek oświatowych,
Nauczyciele i Sprzymierzeńcy oświaty

Szanowni Państwo, przyszło nam pracować w wyjątkowo trudnym okresie. Wszystkich nas to zaskoczyło, dyrektorów, nauczycieli, uczniów i ich rodziców. Z dnia na dzień musieliśmy wszyscy przestawić nie tylko nasze działania, ale nawet sposób myślenia. Do tego w mediach społecznościowych pojawiło się sporo niepochlebnych opinii na temat nauczycieli, czasami usprawiedliwionych, ale częściej spowodowanych frustracją rodziców. Nie wspomnę o zwykłym, niczym nieusprawiedliwionym hejcie.

W obrocie prawnym pojawiły się pojęcia, które do tej pory w oświacie nie funkcjonowały, takie jak: zdalna praca, zdalne nauczanie czy gotowość do wykonywania pracy. Nie są to pojęcia tożsame i każde wynika z innych przepisów prawa. Szkoda, że na samym początku jasno nie zdefiniowano tych pojęć w odniesieniu do szkoły, a przede wszystkim nie wyjaśniono różnic. Z rozmów z nauczycielami czy wpisów na portalach społecznościowych wynika, że większość nauczycieli utożsamiała naukę zdalną z pracą zdalną nauczycieli. I stąd dzisiaj tak dużo nieporozumień, zwłaszcza po wprowadzeniu do przepisów MEN nowego pojęcia: konsultacje.

Ale po kolei.

11 i 20 marca 2020 r. Ministerstwo Edukacji Narodowej wydało nowe rozporządzenia regulujące **prowadzenie kształcenia na odległość** w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania szkół i placówek oświatowych oraz określające zasady prowadzenia nauczania na odległość, oceniania i klasyfikowania uczniów. W rozporządzeniu czytamy, że: § 4a. 1. *W okresie od dnia 25 marca 2020 r. do dnia na obszarze kraju ogranicza się funkcjonowanie jednostek systemu oświaty, przez ograniczenie obowiązku świadczenia pracy przez pracowników tych jednostek na ich terenie, z wyłączeniem przypadków, gdy jest to niezbędne do realizowania zadań jednostek z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość lub gdy jest to niezbędne dla zapewnienia ciągłości funkcjonowania tych jednostek. Ten zapis nie wprowadza obligatoryjnie pracy zdalnej.* W rozporządzeniu natomiast Minister określił zadania dyrektora szkoły związane z organizowaniem kształcenia z **wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość**. Pozostawił natomiast dyrektorowi autonomię w zakresie określenia zasad prowadzenia przez nauczycieli zdalnego kształcenia.

Pojęcie pracy zdalnej wprowadza natomiast ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Art. 3.): *W celu przeciwdziałania COVID-19 pracodawca może polecić pracownikowi wykonywanie, przez czas oznaczony, pracy określonej w umowie o pracę, poza miejscem jej stałego wykonywania, jeżeli wykonywanie pracy poza takim miejscem jest możliwe (praca zdalna).*

Kluczowe jest słowo **może**. Zatem zdalne nauczanie nie oznacza jednoznacznie pracy zdalnej. Niekoniecznie zdalne nauczanie musi być prowadzone z domu nauczyciela, zwłaszcza gdy nie ma do tego warunków. Nauczyciel może prowadzić zdalne nauczanie, przebywając w szkole. Łatwiej by było określić wtedy czas pracy nauczyciela, który po wyjściu ze szkoły już nie musiałby odbierać telefonów od uczniów i rodziców. Dlatego pytania zadawane na portalach społecznościowych: np. czy dyrektor może polecić nauczycielowi prowadzenie konsultacji w szkole jest retoryczne. **Może.**

Ale przede wszystkim dyrektor musi mieć świadomość, że ponosi pełną odpowiedzialność za funkcjonowanie szkoły/placówki i pandemia z tej odpowiedzialności go nie zwalnia. Że jest dysponentem środków publicznych i może być kiedyś rozliczony z ich wydawania. Bo może się zdarzyć, że pracownik (nauczyciel) nie świadczy pracy zdalnej, tylko jest w gotowości do wykonywania pracy, a wtedy przysługuje mu inne wynagrodzenia. Dlatego dyrektor, polecając pracownikowi wykonywanie pracy zdalnej, uzgadnia z pracownikiem miejsce jej wykonywania, wyznacza okres i czas jej wykonywania oraz **określa szczegółowe zadania i ich sposób realizacji**.

Organizację i porządek w procesie pracy zdalnej oraz związane z tym prawa i obowiązki pracowników ustala dyrektor w poleceniu o powierzeniu pracownikowi wykonywania pracy zdalnej – najlepiej na piśmie.

Poza tym dyrektor ma obowiązek kontrolować wykonywanie pracy zdalnej oraz żądać od nauczyciela szczegółowej informacji o jej wynikach. To tak na wypadek, gdyby rodzice oficjalnie poskarżyli się na nauczyciela, że *nierzetelnie realizuje zadania związane z powierzonym stanowiskiem* (art.6 KN).

Ale to tylko *wierzchołek góry lodowej*. Po szczegóły zapraszam do RODN „WOM” w Katowicach ... być może również w formie zdalnej.

dr Jerzy Grad
Dyrektor RODN „WOM” w Katowicach

PROGRAM KOMPLEKSOWEGO WSPOMAGANIA SZKÓŁ

Przez wspomaganie należy rozumieć działania organu sprawującego nadzór pedagogiczny lub dyrektora szkoły lub placówki mające na celu inspirowanie i intensyfikowanie w szkole lub placówce procesów służących poprawie i doskonaleniu ich pracy, ukierunkowane na rozwój uczniów i wychowanków.

Podstawy prawne

Karta Nauczyciela: Art. 70a. 3a. Ze środków na dofinansowanie doskonalenia zawodowego nauczycieli, o których mowa w ust. 1, dofinansowuje się:

3) wspomaganie szkół oraz sieci współpracy i samokształcenia dla nauczycieli prowadzonych przez placówki doskonalenia nauczycieli, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, w tym poradnie specjalistyczne i biblioteki pedagogiczne.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 sierpnia 2017 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz. U. poz. 1658 oraz z 2019 r.): §22. 1. Dyrektor szkoły lub placówki we współpracy z innymi nauczycielami zajmującymi stanowiska kierownicze, w ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego: (...) 3) wspomaga nauczycieli w realizacji ich zadań, w szczególności przez: a) diagnozę pracy szkoły lub placówki, b) planowanie działań rozwojowych, w tym motywowanie nauczycieli do doskonalenia zawodowego, c) prowadzenie działań rozwojowych, w tym organizowanie szkoleń i narad; 4) monitoruje pracę szkoły lub placówki.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 6 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wymagań wobec szkół i placówek (Dz. U. poz. 1575 z 2019).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2019 r. w sprawie dofinansowania doskonalenia zawodowego nauczycieli, szczegółowych celów szkolenia branżowego oraz trybu i warunków kierowania nauczycieli na szkolenia branżowe (Dz.U. 2019 poz. 1653).

Struktura programu:

- Zgłoszenie się szkoły do programu.
- Podpisanie porozumienia pomiędzy dyrektorem szkoły i dyrektorem RODN „WOM” w Katowicach.
- Diagnoza wstępna – analiza czynników kontekstowych szkoły i określenie obszarów do rozwoju.
- Opracowanie ogólnych założeń programu działań (RPW – Roczny Plan Wspomagania), dostosowanych do potrzeb szkoły.
- Pomoc ośrodka w realizacji procesu kompleksowego wsparcia poprzez koordynację szkoleń, konsultacji i spotkań z ekspertami. Monitorowanie procesu.
- Podsumowanie, wspólnie z nauczycielami, programu wsparcia poprzez określenie stopnia realizacji założonych celów.

Przykłady obszarów wymagających wsparcia:

- agresja w szkole,
- konflikty w obrębie rady pedagogicznej,
- współpraca z rodzicami i otoczeniem,
- wdrażanie kompetencji kluczowych,
- niższe od oczekiwanych wyniki na egzaminach zewnętrznych,
- niedostosowanie metod pracy nauczycieli do potrzeb szkoły.

Korzyści dla szkoły: wymierne efekty pracy, całościowe spojrzenie ekspertów na szkołę, wsparcie wysokiej klasy specjalistów.

Zgłoszenia: Dział Szkoleń: kursy@womkat.edu.pl; szkolenia@womkat.edu.pl

Zapraszamy do współpracy!

UCZEŃ Z AUTYZMEM

na egzaminie ósmoklasisty

DR ROMANA PATYK-LENARCZYK

Dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu to uczniowie o specjalnych potrzebach edukacyjnych, które przekładają się na określone potrzeby egzaminacyjne. Specjalne potrzeby wynikają ze zindywidualizowanego sposobu nabywania wiedzy i umiejętności w procesie uczenia się w związku ze specyfiką ich funkcjonowania poznawczo-percepcyjnego, które wymaga dokładnego rozpoznania w celu doboru metod, środków i tempa oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych, zapewniających jak najlepsze warunki dla rozwoju intelektualnego i osobowościowego uczniów.

Na podstawie art. 9a ust. 2 pkt 10 lit. a tiret trzecie *Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty* (tekst jedn. Dz. U. z 2019 r. poz. 1481, ze zm.) Centralna Komisja Egzaminacyjna podaje informację o szczegółowych sposobach dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty do potrzeb zdających ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie oraz zagrożonych niedostosowaniem społecznym, oraz uczniów, o których mowa w art. 165 ust. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe* (cudzoziemców) – tekst jedn. Dz. U. z 2020 r., poz. 910.

Dostosowanie	Opis
Forma	Dostosowanie formy egzaminu polega na przygotowaniu odrębnych arkuszy dostosowanych do potrzeb i możliwości zdających.
Warunki	• zminimalizowanie ograniczeń wynikających z niepełnosprawności, niedostosowania społecznego lub zagrożenia tym niedostosowaniem; • zapewnienie miejsca pracy odpowiedniego do potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych zdającego; • wykorzystanie sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych; • przedłużenie czasu przewidzianego na przeprowadzenie egzaminu; • ustalenie zasad oceniania rozwiązań zadań wykorzystywanych do przeprowadzania egzaminu, uwzględniających potrzeby edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne zdającego; • zapewnienie obecności i pomocy w czasie egzaminu nauczyciela wspomagającego zdającego w czytaniu lub pisaniu lub specjalisty odpowiednio z zakresu danego rodzaju niepełno-

Dostosowanie	Opis
Warunki	sprawności, niedostosowania społecznego lub zagrożenia tym niedostosowaniem, jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu ze zdającym lub pomocy w obsłudze sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych.

Możliwe dostosowania warunków i form egzaminu ogłaszane są na stronach internetowych CKE i okręgowych komisji egzaminacyjnych co roku, w sierpniu, w komunikacie dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej. Dostosowania obowiązujące na egzaminie ósmoklasisty w 2020 r. zostały ogłoszone w *Komunikacie dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z 6 sierpnia 2019 r. w sprawie szczegółowych sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty w roku szkolnym 2019/2020*.

Możliwe formy dostosowania dla uczniów z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, zostały zapisane w punkcie VII tabeli 1. ww. komunikatu. Podstawą dostosowania egzaminu do potrzeb tej grupy zdających są orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, wydane przez zespół orzekający działający w publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym publicznej poradni specjalistycznej, zgodnie z przepisami *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych* (Dz.U. z 2017 r. poz. 1743).

Procedura dostosowywania warunków i formy egzaminu ósmoklasisty w 2020 r. dla zdających ze specjalnymi potrzebami egzaminacyjnymi została opisana w *Informacji o sposobie organizacji i przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty w roku szkolnym 2019/2020* oraz ww. komunikacie dyrektora CKE.

Możliwe dostosowania na egzaminie ósmoklasisty dla uczniów z autyzmem, w tym zespołem Aspergera (tabela 1. komunikatu dyrektora CKE) to:

1. Arkusz dostosowany do dysfunkcji, który uwzględnia:

- przedłużenie czasu,**
- uprawnienie do **nieprzenoszenia odpowiedzi na kartę odpowiedzi**, czyli zaznaczanie odpowiedzi do zadań zamkniętych tylko w zeszycie zadań egzaminacyjnych.

Czas pracy zapisany na stronie tytułowej arkusza jest obowiązujący (nie wymaga przedłużenia):

język polski	matematyka	język obcy nowożytny
• do 180 minut	• do 150 minut	• do 135 minut

Do arkuszy z języków obcych nowożytnych dołączona jest płyta CD z dostosowanym nagraniem, czyli z wydłużonymi przerwami na zapoznanie się z zadaniami sprawdzającymi rozumienie ze słuchu i ich wykonanie.

2. **Korzystanie z pomocy nauczyciela wspomagającego** przy odczytywaniu poleceń i tekstów oraz przy zapisywaniu odpowiedzi ucznia. Jest możliwe tylko wtedy, gdy w toku edukacji uczeń został wdrożony do takiej współpracy z nauczycielem. Jeżeli zdający korzysta z pomocy nauczyciela wspomagającego, przebieg egzaminu musi być rejestrowany za pomocą urządzenia zapisującego dźwięk. Zapis dźwiękowy stanowi integralną część pracy egzaminacyjnej.
3. Zapisywanie **odpowiedzi do zadań na komputerze** – przysługuje wtedy, gdy głębokość zaburzenia grafii uniemożliwia odczytanie i dokonanie prawidłowej oceny pracy egzaminacyjnej lub gdy zdający posługuje się alternatywnymi i wspomagającymi metodami komunikacji. Zasady przeprowadzania egzaminu dla osób korzystających z pomocy nauczyciela wspomagającego lub wykorzystujących komputer podczas egzaminu są określone w *Informacji o sposobie organizacji i przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty obowiązującej w roku szkolnym 2019/2020*¹.
4. Obecność w sali **osoby niezbędnej** do uzyskania właściwego kontaktu ze zdającym oraz/lub pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych – osoba ta może być członkiem zespołu nadzorującego.
5. Dostosowanie **miejsca pracy** do dysfunkcji ucznia.

W latach 2019 – 2021 ósmoklasista przystępuje do egzaminu z trzech przedmiotów obowiązkowych: języka polskiego, matematyki, języka obcego nowożytnego (angielskiego, francuskiego, hiszpańskiego, niemieckiego, rosyjskiego, ukraińskiego lub włoskiego). Uczeń może wybrać tylko ten język, którego uczy się w szkole w ramach obowiązkowych zajęć edukacyjnych. **Od 2022 r.** ósmoklasista będzie przystępował do egzaminu z czterech przedmiotów obowiązkowych, tj.: języka polskiego, matematyki, języka obcego nowożytnego oraz jednego przedmiotu do wyboru (biologii, chemii, fizyki, geografii lub historii).

Dostosowania formy arkuszy egzaminacyjnych na egzaminie ósmoklasisty

- Arkusze dla uczniów z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera (O...-200-...) są przygotowywane na podstawie arkuszy standardowych (...-100-...), zgodnie z zaleceniami specjalistów.
- Dostosowania pod względem graficznym: wyróżniona informacja o numerze każdego zadania i liczbie punktów możliwych do uzyskania za jego rozwiązanie, zwiększone odstępy między wierszami w tekstach i pionowy układ odpowiedzi, dodanie miejsca na rozwiązanie zadań, ujednolicenie czcionek.
- Dostosowania pod względem merytorycznym: modyfikacje treści zadań, wyjaśnienia słownictwa do tekstów źródłowych, uproszczenia poleceń w zadaniach, dodatkowe opisy do rysunków, usunięcie materiałów źródłowych.

- Przy każdym zadaniu zamkniętym została umieszczona informacja o sposobie zaznaczenia właściwej odpowiedzi. **Poniżej zamieszczono przykłady arkuszy standardowych i dostosowanych.**

Arkusz standardowy a dostosowany – język polski 2019

Arkusz zadań z zakresu języka polskiego dla uczniów z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera (OPOP-200-1904) został przygotowany na podstawie arkusza OPOP-100-1904, zgodnie z zaleceniami specjalistów. Uczniowie otrzymali zadania dostosowane pod względem merytorycznym (wyjaśniono słownictwo do tekstów źródłowych, uproszczono polecenia zadań) oraz graficznym (wyróżniono informację o numerze każdego zadania i liczbie punktów możliwych do uzyskania za jego rozwiązanie, zwiększono odstępy między wierszami w tekstach i zastosowano pionowy układ odpowiedzi). Przy każdym zadaniu zamkniętym umieszczono informację o sposobie zaznaczenia właściwej odpowiedzi.

Arkusz standardowy OPO-100

➤ Zadanie 1. (0–1)

Spośród podanych pytań wskaż to, na które nie można znaleźć odpowiedzi w przytoczonym fragmencie utworu Antoine’a de Saint-Exupéry’ego. Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

- A. Kiedy przyjaźń się kończy?
- B. Kogo można uznać za przyjaciela?
- C. Jak podtrzymać więź z przyjacielem?
- D. Jakie są niezbędne warunki przyjaźni?

Arkusz dostosowany OPO-200

➤ Zadanie 1. (1 pkt)

Spośród podanych pytań wskaż to, na które nie można znaleźć odpowiedzi w przytoczonym fragmencie utworu Antoine’a de Saint-Exupéry’ego. Otocz kółkiem poprawną odpowiedź.

- A. Czy Mały Książę powrócił na swoją planetę?
- B. Jaką tajemnicę zdradził lis Małemu Księciu?
- C. Za kogo czuł się odpowiedzialny Mały Książę?

Brak pytań o przyjaźń, przyjaciela – unikanie pojęć abstrakcyjnych i dotyczących interakcji społecznych

Arkusz standardowy OPO-100

➤ Zadanie 3. (0–1)

Oceń prawdziwość podanych stwierdzeń w odniesieniu do przytoczonego fragmentu oraz całego utworu *Mały Książę*. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

¹ Patrz: *Instrukcja przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty dla zdających korzystających z komputera podczas egzaminu oraz Instrukcja przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty dla zdających korzystających z pomocy nauczyciela wspomagającego.*

Wszystkie róże przedstawione w utworze <i>Mały Książę</i> są symbolem skromności	P	F
W utworze <i>Mały Książę</i> lis jest uosobieniem przebiegłości i chytryści.	P	F

Arkusz dostosowany OPO-200**Zadanie 3. (1 pkt)**

Oceń prawdziwość podanych stwierdzeń w odniesieniu do przytoczonego fragmentu oraz całego utworu *Mały Książę*. Otocz kółkiem P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

Wszystkie róże przedstawione w utworze <i>Mały Książę</i> są skromne.	P	F
W utworze <i>Mały Książę</i> lis jest przebiegły i chytry.	P	F

**Arkusz standardowy a dostosowany
– matematyka 2019**

Arkusz zadań z zakresu matematyki dla uczniów z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera (OMAP-200-1904) został przygotowany na podstawie arkusza OMAP-100-1904, zgodnie z zaleceniami specjalistów. Uczniowie otrzymali arkusze dostosowane pod względem graficznym: wyróżniono informację o numerze każdego zadania i liczbie punktów możliwych do uzyskania za jego rozwiązanie, zwiększono odstępy między wierszami, dodano opis rysunku, zastosowano pionowy układ odpowiedzi. W zadaniach zamkniętych umieszczono informacje o sposobie zaznaczenia właściwych odpowiedzi oraz dodano miejsca na rozwiązanie zadań – brudnopis. W zadaniach otwartych uszczegółowiono polecenia i wskazano miejsca na zapisanie odpowiedzi.

Arkusz standardowy OMA-100**Zadanie 3. (0–1)**

W tabeli zapisano trzy wyrażenia.

I	$5^2 \cdot 10^8 \cdot 5^4$
II	$(5^{10} : 52) \cdot 10^8$
III	$2^8 \cdot 5^8 \cdot 5^8$

Które z tych wyrażeń są równe 50^8 ? Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

A. Tylko I i II.	B. Tylko II i III.	C. Tylko II.	D. Tylko III.
------------------	--------------------	--------------	---------------

Arkusz dostosowany OMA-200**Zadanie 3. (1 pkt)**

W tabeli zapisano trzy wyrażenia.

I	$5^2 \cdot 10^8 \cdot 5^4$
II	$(5^{10} : 52) \cdot 10^8$
III	$2^8 \cdot 5^8 \cdot 5^8$

Które z tych wyrażeń są równe 50^8 ? Otocz kółkiem poprawną odpowiedź.

- A. Tylko I i II.
B. Tylko II i III.
C. Tylko II.
D. Tylko III.

**Arkusz standardowy a dostosowany
– język obcy nowożytny 2019 (na przykładzie
języka angielskiego)**

Uczniowie otrzymali zadania dostosowane pod względem graficznym: wyróżniono informację o numerze każdego zadania i liczbie punktów możliwych do uzyskania za jego rozwiązanie, zwiększono odstępy między wierszami w tekstach i zastosowano pionowy układ odpowiedzi, usunięto niektóre materiały zdjęciowe. Zmodyfikowany został także temat wypowiedzi pisemnej. W związku z wydłużonym czasem trwania egzaminu na płycie CD w zadaniach sprawdzających rozumienie tekstów słuchanych wydłużono przerwy przeznaczone na zapoznanie się z treścią zadań oraz ich rozwiązanie. Przy każdym zadaniu zamkniętym umieszczono informację o sposobie zaznaczenia właściwej odpowiedzi.

Arkusz standardowy OJA-100**Zadanie 4. (0–4)**

Usłyszysz dwukrotnie cztery wypowiedzi związane z robieniem zakupów (4.1.–4.4.). Do każdej z nich dobrać właściwą reakcję (A–E). Wpisz rozwiązania do tabeli.

Uwaga! Jedna reakcja została podana dodatkowo i nie pasuje do żadnej wypowiedzi.

- A. No thanks, I'm just looking.
B. Not really. They are too tight.
C. In the changing rooms over there.
D. I can't decide. I like both of them.
E. Of course. Can you tell me what's wrong with it?

4.1.	4.2.	4.3.	4.4.

PRZENIEŚ ROZWIĄZANIA ZADAŃ 1., 2. ORAZ 4. NA KARTĘ ODPOWIEDZI!

Arkusz dostosowany OJA-200

Zadanie 4. (4 pkt)

Usłyszysz dwukrotnie cztery wypowiedzi związane z robieniem zakupów (4.1.–4.4.). Do każdej z nich dobierz właściwą reakcję (A–E). Wpisz odpowiednią literę w każdą kratkę. Uwaga! Jedna reakcja została podana dodatkowo i nie pasuje do żadnej wypowiedzi.

Wypowiedzi:

Reakcje:

- 4.1. ☐ A. No thanks, I'm just looking.
- 4.2. ☐ B. Not really. They are too tight.
- 4.3. ☐ C. In the changing rooms over there.
- 4.4. ☐ D. I can't decide. I like both of them.
- 4.4. ☐ E. Of course. Can you tell me what's wrong with it?

Arkusz standardowy OJA-100

Zadanie 12. (0–4)

Przeczytaj tekst. Wybierz poprawne uzupełnienie luk 12.1.–12.4. Zakreśl jedną z liter: A, B albo C.

AN UNUSUAL HOUSE

An eco-friendly building made of old plastic bottles has recently appeared in Atlanta, USA. Some students heard about a house like that in Algeria and they wanted **12.1.** _____ the idea. When they were building the house, **12.2.** _____ people stopped to watch. Most of them didn't believe it would be a comfortable place to live in. When the building **12.3.** _____, they returned to see the final result. The walls of the house are made of plastic bottles, sand, cement, earth and dry grass. After a month spent in the house, the students are sure **12.4.** _____ the building gives good protection from the heat and it won't fall apart in heavy rain, either.

- 12.1. A. trying out B. try out C. to try out
- 12.2. A. a lot of B. much C. any
- 12.3. A. was completed B. completed C. has completed
- 12.4. A. how B. that C. such

PRZENIEŚ ROZWIĄZANIA NA KARTĘ ODPOWIEDZI!

Arkusz dostosowany OJA-200

Zadanie 12. (4 pkt)

Przeczytaj tekst. Wybierz poprawne uzupełnienie luk

12.1.–12.4. Otocz kółkiem jedną z liter: A, B albo C.

AN UNUSUAL HOUSE

An eco-friendly building made of old plastic bottles has recently appeared in Atlanta, USA. Some students heard about a house like that in Algeria and they wanted **12.1.** _____ the idea. When they were building the house, **12.2.** _____ people stopped to watch. Most of them didn't believe it would be a comfortable place to live in. When the building **12.3.** _____, they returned to see the final result. The walls of the house are made of plastic bottles, sand, cement, earth and dry grass. After a month spent in the house, the students are sure **12.4.** _____ the building gives good protection from the heat and it won't fall apart in heavy rain, either.

- 12.1.
A. trying out
B. try out
C. to try out

- 12.2.
A. a lot of
B. much
C. any

- 12.3.
A. was completed
B. completed
C. has completed

12.4.

A. how

B. that

C. such

Wszystkie typy arkuszy egzaminu ósmoklasisty wraz

z modelami odpowiedzi i transkrypcjami nagrań są publikowane na stronach internetowych CKE i OKE:

- www.cke.gov.pl/egzamin-osmoklasisty/arkusze/2019-2
- www.oke.jaworzno.pl/www2/index.php/homepage/237-komunikaty-ogolne/891-arkegzosm2019

Ponadto na stronach internetowych znajdują się, oprócz informatorów o egzaminie (ukazujących się na dwa lata przed egzaminem) **materiały dodatkowe**, takie jak: filmy oraz arkusze pokazowe ze wszystkich przedmiotów (wraz z arkuszami dostosowanymi).

Bibliografia:

1. Informacja o sposobie organizacji i przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty w roku szkolnym 2019/2020.
2. Komunikat dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z 6 sierpnia 2019 r. w sprawie szczegółowych sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty w roku szkolnym 2019/2020
3. Sprawozdanie z egzaminu ósmoklasisty 2019 w województwie śląskim
4. Strona CKE: <https://cke.gov.pl/egzamin-osmoklasisty/>
5. Strona OKE w Jaworznie: <http://www.oke.jaworzno.pl/www2/index.php/egzamin-osmoklasisty>

Dr Romana Patyk-Lenarczyk jest pracownikiem Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Jaworznie.

Warto wiedzieć!

Wybrane przepisy prawne regulujące kwestię egzaminu ósmoklasisty

Ustawa o systemie oświaty (Dz. U. z 2019 r., poz. 1481 ze zm.)

Art. 44zs [Wymagania do egzaminu ósmoklasisty]

Egzamin ósmoklasisty jest przeprowadzany na podstawie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, o której mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 1 lit. b ustawy - *Prawo oświatowe*, oraz sprawdza, w jakim stopniu uczeń lub słuchacz spełnia te wymagania.

Art. 44zu [Forma egzaminu ósmoklasisty]

1. Egzamin ósmoklasisty jest przeprowadzany w formie pisemnej.

3. Egzamin ósmoklasisty obejmuje następujące przedmioty obowiązkowe:

- 1) język polski;
- 2) matematykę;
- 3) język obcy nowożytny;

4) jeden przedmiot do wyboru spośród przedmiotów: biologia, chemia, fizyka, geografia lub historia.*

***Art. 295 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę - *Prawo oświatowe* (Dz. U. z 2017 r., poz. 60 ze zm.)**

1. Egzamin ósmoklasisty, o którym mowa w rozdziale 3b ustawy zmienianej w art. 15, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, jest przeprowadzany, począwszy od roku szkolnego 2018/2019, z zastrzeżeniem ust. 2.

2. W latach szkolnych **2018/2019 – 2020/2021** egzamin ósmoklasisty obejmuje następujące przedmioty obowiązkowe:

- 1) język polski;
- 2) matematykę;
- 3) język obcy nowożytny.

3. Począwszy od roku szkolnego **2021/2022**, egzamin ósmoklasisty, o którym mowa w rozdziale 3b ustawy zmie-

nianej w art. 15, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, obejmuje przedmioty, o których mowa w art. 44zu ust. 3 ustawy zmienianej w art. 15, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą.

Art. 44zy. [Deklaracje składane przed egzaminem ósmoklasisty]

1. Rodzice ucznia lub słuchacz składają dyrektorowi szkoły, nie później niż do dnia 30 września roku szkolnego, w którym jest przeprowadzany egzamin ósmoklasisty, pisemną deklarację:

- 1) wskazującą język obcy nowożytny, z którego uczeń lub słuchacz przystąpi do egzaminu ósmoklasisty;
- 2) wskazującą przedmiot do wyboru, o którym mowa w art. 44zu ust. 3 pkt 4;

3) informującą o zamiarze przystąpienia do egzaminu ósmoklasisty z danego przedmiotu lub przedmiotów, o których mowa w art. 44zu ust. 3 pkt. 2 i 4, w języku danej mniejszości narodowej, mniejszości etnicznej lub języku regionalnym.

2. Rodzice ucznia lub słuchacz mogą złożyć dyrektorowi szkoły, nie później niż na 3 miesiące przed terminem egzaminu ósmoklasisty, z zastrzeżeniem art. 44zx ust. 4, pisemną informację o:

- 1) zmianie języka obcego nowożytnego wskazanego w deklaracji;
- 2) zmianie przedmiotu do wyboru, o którym mowa w art. 44zu ust. 3 pkt 4, wskazanego w deklaracji;
- 3) rezygnacji z przystąpienia do egzaminu ósmoklasisty z danego przedmiotu lub przedmiotów, o których mowa w art. 44zu ust. 3 pkt. 2 i 4, w języku danej mniejszości narodowej, mniejszości etnicznej lub języku regionalnym.

Opracowanie: Adam Pukocz, konsultant w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach

DOSTĘP A DOSTĘPNOŚĆ

– precyzja wypowiedzi pisemnej w otwartych zadaniach egzaminacyjnych na przykładzie biologii

ADAM PUKOCZ

Od Redakcji: Niniejszy artykuł to kolejna pozycja cyklu poświęconego znaczeniu języka w edukacji szkolnej – w tym w kontekście egzaminów różnego rodzaju. Poprzednio opublikowaliśmy (FN 1(75)2020):

- Aleksandra Szkutnik-Stokłosa: *Jak wspierać ucznia w osiągnięciu sukcesu na egzaminie maturalnym z biologii.*
- Dr Ewa Chorąży: *Wypracowanie szkolne i egzaminacyjne z historii (Narracja historyczna – interpretacja przez język)*

Uczniowie, ale i często nauczyciele wskazują na konieczność, przewidywania rozwiązań zawartych w kluczu odpowiedzi, aby otrzymać punkt za odpowiedź w zadaniu otwartym. Problem dość często nie dotyczy konieczności użycia w wypowiedzi pisemnej konkretnego słowa, a raczej jego nieużycia, lub też użycia go w odpowiedniej formie, co nadaje mu odpowiednie znaczenie.

Jak ważne jest użycie sformułowania w odpowiedniej formie, pokazuje przykład zawarty w tytule artykułu. Dostęp i dostępność. Rozważmy sytuację, kiedy w informacji do zadania podano pewne wartości rozmiarów liści roślin rosnących na stoku południowym w zestawieniu z rozmiarami liści roślin tego samego gatunku rosnących na stoku północnym. Polecenie wymaga od ucznia sformułowania wniosku na podstawie podanych wyników pomiarów. Nietrudno się domyśleć, że zmienną niezależną jest stopień nasłonecznienia, a zmienną zależną – rozmiar liści. Rozmiar liści zależy zatem od dostępu czy dostępności do światła. I tu pojawia się problem, dlaczego jedna z odpowiedzi będzie błędna, a jedna poprawna? Jako że zarówno jedna, jak i druga rośliny miały dostęp do światła (jedne większy, drugie mniejszy), więc trudno uznać za poprawne stwierdzenie, że rozmiar liści zależy od dostępu do światła – bo mają go wszystkie ro-

śliny. Można natomiast stwierdzić, że ilość światła była różna – zatem rośliny te różniła dostępność światła. Dostęp bowiem jest albo go nie ma, dostępność natomiast jest określeniem pewnej gradacji – większej lub mniejszej.

Takich jak ten przykładów można by wskazać wiele. Pierwszym wszak etapem do osiągnięcia sukcesu egzaminacyjnego jest właściwe odczytanie polecenia – to problem wielu uczniów i nierzadko nauczycieli – i udzielenia odpowiedzi adekwatnie do **czasownika operacyjnego** (wyjaśnij, uzasadnij, podaj), ale z odwołaniem do wszystkich elementów polecenia, w tym tego, co należy w odpowiedzi uwzględnić. Jeżeli zatem polecenie wymaga od ucznia **wyjaśnienia**, to w odpowiedzi powinno znaleźć się przedstawienie zależności lub związków (rozpoznanie przyczyny i skutku oraz wskazanie drogi, która prowadzi od przyczyny do skutku), natomiast już polecenie: **wykaż** wymaga istotnie wykazania związku (czasowego, przestrzennego, przyczynowo-skutkowego) między faktami (budowa – funkcja, budowa – środowisko, itp.), przy czym tym razem bez wnikania w przyczyny. Innym trudnym poleceniem jest **uzasadnienie** czegoś, tj. podanie argumentów, odnoszących się do materiału źródłowego, stanowiącego obudowę zadania lub wiedzy ucznia.

Te trzy czasowniki operacyjne (**wyjaśnij, uzasadnij, wykaż**) dotyczą za-

dań sprawdzających najczęściej badane na egzaminach wymaganie, jakim jest rozumowanie i argumentacja. Problem tkwi w tym, że uczeń niejednokrotnie styka się z tymi zadaniami po raz pierwszy w sytuacji egzaminacyjnej. Rzadko bowiem w gotowych ofertach wydawniczych pojawiają się zadania tego typu. Częściej zadania w podręcznikach sprawdzają stopień opanowania wiadomości, tj. **wymień, podaj, określ**, rzadziej **porównaj**, czy **opisz**. Tak długo zatem, jak na lekcjach nie będziemy sprawdzali stopnia opanowania umiejętności rozumowania i argumentacji, tak te zadania będą stanowiły największy problem na egzaminach, zarówno tych maturalnych, jak o ósmoklasisty.

Rozważmy inny przykład. Zadanie polega na wyjaśnieniu, w jaki sposób współdziałanie aparatów szparkowych i drewna sprawia, że możliwy staje się transport wody w roślinie. Czy wyjaśnienie, w którym uczeń w odpowiedzi podaje, że drewno transportuje wodę, która paruje za pośrednictwem aparatów szparkowych jest poprawne? Z kilku powodów nie. Przede wszystkim zamieniony jest skutek z przyczyną – to aparaty szparkowe napędzają transport wody w drewnie, a nie odwrotnie. Ponadto wyjaśnienie powinno odnosić się do mechanizmu – czyli pomostu między skutkiem a przyczyną. W tym przypadku jest to siła ssąca wywołana transpiracją. Nie oznacza to oczywiście, że należy koniecznie użyć sformułowania – siła ssąca. Może to być: podciśnienie, zasysanie, podciąganie, wzrost ciśnienia osmotycznego etc., ale z wypowiedzi musi wynikać, że uczeń rozumie, dlaczego parowanie wody powoduje jej transport w drewnie.

Pozostawmy w tematyce gospodarki wodnej. Uczeń ma do dyspozycji zlewki z wodą, w której zanurzono liście rośliny pewnego gatunku. Rośliny pozostawiono na pewien czas, po którym porównano poziom wody w zlewkach. Jak się nietrudno domyśleć, transpiracja spowodowała pobieranie wody przez liście. Sformułowanie wniosku na podstawie uzyskanych wyników wymaga uwzględnienia wpływu transpiracji na pobieranie wody przez roślinę. Zatem, czy wniosek – *transpiracja wpływa na pobieranie wody przez roślinę* jest poprawny? Jako że wody w zlewce ubyło, możemy stwierdzić, że transpiracja

warunkuje/umożliwia pobieranie wody przez roślinę. Widoczny jest zatem kierunek wpływu – pobudzający. Może to i absurdalne, ale mógłby być hamujący. Bez określenia zatem kierunku wpływu (tu: pobudzającego) odpowiedź nie jest w pełni poprawna. Jeśli więc można określić kierunek wpływu – należy to zrobić.

Podobny przykład dotyczy wpływu ADH na resorpcję wody w nerkach – poprawnie sformułowany wniosek będzie brzmiał: ADH zwiększa intensywność resorpcji wody w nerkach, błędnie – ADH warunkuje intensywność resorpcji wody w nerkach.

Przyczyną innych problemów w precyzji wypowiedzi są zawarte w poleceniu sformułowania: *brak* i *niedobór*. Pierwsze może powodować zahamowanie czegoś, drugie – hamowanie. Przykładem może być jedno z zadań w arkuszu maturalnym, w którym zdający miał wyjaśnić, dlaczego przy niedoborze witaminy C mogą pękać naczynia krwionośne. W odpowiedzi należało odnieść się do budowy naczyń krwionośnych, ale nie na tym polegał główny problem zdających. Najczęstsze błędy wynikały z sformułowań odnoszących się do zahamowania syntezy kolagenu. Jako że upośledzenie syntezy kolagenu ma charakter ilościowy, nieuprawnione jest sformułowanie *zahamowanie*, a dopuszczalne – *hamowanie* – jako proces trwający, prowadzący do zmniejszenia jego syntezy. Ważne jest zatem, czy mamy do czynienia z brakiem i zahamowaniem, czy niedoborem i tym samym hamowaniem. Podobnie – sformułowania: *otwieranie* (czegoś) i *niezamykanie* (czegoś). Brak jonów wapnia w synapsie powoduje nieotwieranie się pęcherzyków synaptycznych, a nie ich zamykanie – bo wcześniej nie były otwarte. To tak jak z drzwiami w mieszkaniu – jeśli ich nie otwieramy, nie znaczy, że je zamykamy, bo pewnie są zamknięte.

Innym przykładem obrazującym wagę doprecyzowania wypowiedzi, jest niejednoznaczność pewnych określeń, np. *powierzchnia wyspy*. Czy oznacza to jej wielkość, czy jej morfologię? Jeżeli zatem w informacji do zadania określono liczbę wybranych gatun-

ków zwierząt różnych wysp w zależności od powierzchni w m² danej wyspy, wniosek: *liczba gatunków (określonych w poleceniu) zależy od powierzchni wyspy*, bez określenia *wielkości* jest nieprecyzyjne, więc nie w pełni poprawne. Pamiętajmy, że przyznanie punktu za odpowiedź, czy to w praktyce szkolnej, czy w przypadku prac egzaminacyjnych powinno nastąpić jedynie za odpowiedź w pełni poprawną – czyli za pokonanie trudności zadania. Obrazowo rzecz biorąc, nie wykonał zadania ktoś, kto miał np. dojechać z Katowic do Warszawy, ale zepsuł mu się samochód i dojechał tylko do Łodzi.

Inne przykłady to sformułowania: *jest większy* i *zwiększa*. Kiedy należy użyć w odpowiedzi danego określenia? Otóż jeżeli należy opisać wynik, wtedy coś jest np. większe, ale jeżeli należy określić wpływ czegoś na coś, czyli sformułować wniosek – wtedy musimy określić kierunek tego wpływu – należy użyć sformułowania: *zwiększa* lub *zmniejsza*.

Takich językowych wpadek można by wymieniać jeszcze sporo. Np. stwierdzenie: *enzymy to białka* – poprawne, ale już *białka to enzymy* będzie błędem. *Niskie pH powoduje zniszczenia białka kapsydu wirusa* nie będzie poprawne, ale już – *zniszczenie struktury białka* – można uznać za poprawne. Zniszczeniu ulega nie tyle białko, ale jego struktura przestrzenna. Czy przykład z infekcją RNA-wirusów, kiedy to w komórce na-

stępuje synteza DNA na podstawie RNA wirusowego, a nie synteza DNA z RNA wirusowego, czy też przekształcenie RNA wirusowego na DNA gospodarza, bo przecież RNA wirusowe nie zmienia się w DNA gospodarza, a stanowi jedynie matrycę do syntezy DNA.

Pamiętajmy, że **kształcenie ogólne** zarówno w szkole podstawowej, jak i ponadpodstawowej, o czym traktują preambuły obydwu podstaw programowych **ma na celu rozwijanie i doskonalenie umiejętności rozumowania, argumentowania i wnioskowania, a także sprawnego komunikowania się w języku polskim**, w tym czytania ze zrozumieniem i pisanie twórczego.

Przygotowując zatem ucznia do egzaminu w zakresie rozumowania i argumentacji, należy zwrócić uwagę na konieczność opanowania wiedzy dotyczącej różnych zależności elementów środowiska przyrodniczego, np. zależności w obrębie organizmu oraz między organizmami, między organizmami a środowiskiem, zależności funkcjonalne i strukturalne, przestrzenne i czasowe. Trzeba kształtować umiejętności myślenia w kategorii przyczyna – skutek, analizowania informacji zawartych w materiale źródłowym oraz przekształcania materiału źródłowego, tak aby powstał schemat przyczynowo-skutkowy. Ale, co bardzo istotne, doskonaląc umiejętności formułowania odpowiedzi w sposób logiczny i poprawny językowo.

OCENIANIE PRACY NAUCZYCIELA

— nowy (stary?) tryb oceny

MONIKA BEDNARSKA-BAJER, IWONA
CHĘCIŃSKA, MARIA GUZIK, CEZARY
LEMPA, WIESŁAWA SZOPA, BEATA
SZYDŁOWSKA, MAŁGORZATA
WIERZBICKA, JOANNA ŻUREK

Minister Edukacji Narodowej w Rozporządzeniu z dnia 19 sierpnia 2019 r. w sprawie trybu dokonywania oceny pracy nauczycieli, w tym nauczycieli zajmujących stanowiska kierownicze, szczegółowego zakresu informacji zawartych w karcie oceny pracy, składu i sposobu powoływania zespołu oceniającego oraz szczegółowego trybu postępowania odwoławczego (Dz. U. 2019 poz. 1625) określił tryb dokonywania oceny pracy nauczyciela, zasad, które wcześniej zostały opisane w artykule 6a ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – *Karta Nauczyciela*¹ (Dz. U. z 2019 r. poz. 2215).

W roku szkolnym 2018/2019 obowiązywały zasady oceny pracy nauczyciela, które opierały się na analizie spełnienia kryteriów wskazanych przez ministerstwo.

W nowych przepisach prawnych, obowiązujących od 1 września 2019 r. powrócono do wymagań zawartych w artykule 6a ustęp 1e: *Ocena pracy nauczyciela dotyczy stopnia realizacji obowiązków określonych w art. 6 i art. 42 ust. 2 oraz w art. 5 ustawy Prawo oświatowe w zakresie wszystkich obszarów działalności szkoły.*

Artykuł 6 Karty Nauczyciela opisuje obowiązki nauczycieli. Zgodnie z tym artykułem nauczyciel obowiązany jest:

- 1) rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę;
- 2) wspierać każdego ucznia w jego rozwoju;
- 3) dążyć do pełni własnego rozwoju osobowego;
- 3a) doskonalić się zawodowo, zgodnie z potrzebami szkoły;
- 4) kształcić i wychowywać młodzież w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka.

Artykuł 42 ust. 1 ustawy Prawo oświatowe określa, że czas pracy nauczyciela zatrudnionego w pełnym wymiarze zajęć nie może przekraczać 40 godzin na tydzień.

W ust. 2 zapisano, że w ramach czasu pracy, o którym mowa w ust. 1, oraz ustalonego wynagrodzenia nauczyciel obowiązany jest realizować:

- 1) zajęcia dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze, prowa-

dzzone bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz, w wymiarze określonym w ust. 3 lub ustalonym na podstawie ust. 4a albo ust. 7;

- 2) inne zajęcia i czynności wynikające z zadań statutowych szkoły, w tym zajęcia opiekuńcze i wychowawcze, uwzględniające potrzeby i zainteresowania uczniów;
- 3) zajęcia i czynności związane z przygotowaniem się do zajęć, samokształceniem i doskonaleniem zawodowym.

Trzecim kryterium jest przepis wynikający z art. 5 ustawy Prawo oświatowe². Przepis ten brzmi: *Nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską, z poszanowaniem godności osobistej ucznia.*

Zgodnie z powyższymi przepisami dyrektor szkoły/placówki dokonuje oceny pracy nauczyciela. I tu rodzi się pytanie, w jaki sposób zobiektywizować ocenę pracy nauczyciela, uwzględniając kryteria opisane na dość dużym poziomie ogólności? To właśnie pytanie stało się początkiem dyskusji prowadzonej w grupie dyrektorów uczestniczących w pracy sieci szkół z terenu Sosnowca. Postanowiliśmy opracować wskaźniki spełnienia kryteriów. Nad wskaźnikami najpierw pracowali nauczyciele, którzy byli przedstawicielami rad pedagogicznych, a następnie dyrektorzy szkół. Efektem tej pracy jest przedstawiony w tym artykule dokument: *Zasady oceny pracy nauczyciela szkoły podstawowej*. Aby ułatwić dokonywanie oceny pracy nauczyciela została przygotowana aplikacja w Excelu, której uzupełnianie pozwala na refleksje tak nauczyciela nad swoją pracą jak i dyrektora oceniającego pracę nauczyciela. Aplikacja ta jest możliwa do pobrania ze strony internetowej RODN „WOM” w Katowicach w zakładce Zarządzanie i prawo oświatowe³.

Zasady oceny pracy nauczyciela Szkoły Podstawowej nr

W

Podstawa prawna:

1. Ustawa *Karta Nauczyciela* (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r., poz. 2215) – w szczególności art. 6, 6a, 7 i 42.2.
2. Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – *Prawo oświatowe*. (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r., poz. 1481 i 1818) – w szczególności art. 5 i 68
3. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 sierpnia 2019 r. w sprawie trybu dokonywania oceny pracy nauczycieli, w tym nauczycieli zajmujących stanowiska kierownicze, szczegółowego zakresu informacji zawartych w karcie oceny pracy, składu i sposobu powoływania zespołu oceniającego oraz szczegółowego trybu postępowania odwoławczego (Dz. U. 2019, poz. 1625).

I. Ogólne zasady dokonywania oceny pracy nauczyciela

1. Praca nauczyciela, z wyjątkiem pracy nauczyciela stażysty, podlega ocenie. Ocena pracy nauczyciela może być doko-

¹ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. *Karta Nauczyciela* (Dz. U. z 2019 r., poz. 2215).

² Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe* (tj. Dz. U. z 2019 r. poz. 1148, 1078, 1287, 1680, 1681, 1818, 2197, 2248, z 2020 r., poz. 374).

³ https://www.womkat.edu.pl/pl/Aktualnosci/?id=53539/ZARZADZANIE_I_PRAWO_W_OSWIACIE

nana w każdym czasie, nie wcześniej jednak niż po upływie roku od dokonania oceny poprzedniej lub oceny do-robku zawodowego, z inicjatywy dyrektora szkoły lub na wniosek:

- 1) nauczyciela,
 - 2) organu sprawującego nadzór pedagogiczny, a w przypadku nauczycieli placówek doskonalenia nauczycieli – kuratora oświaty,
 - 3) organu prowadzącego szkołę,
 - 4) rady szkoły,
 - 5) rady rodziców.
2. Na ocenę pracy nauczyciela nie mogą mieć wpływu jego przekonania religijne i poglądy polityczne, a także odmowa wykonania przez niego polecenia służbowego, gdy odmowa taka wynikała z uzasadnionego przekonania, że wydane polecenie było sprzeczne z dobrem ucznia albo dobrem publicznym.
3. Dyrektor szkoły jest obowiązany dokonać oceny pracy nauczyciela w okresie **nie dłuższym niż 3 miesiące** od dnia złożenia wniosku, a w przypadku oceny pracy dokonywanej z własnej inicjatywy – w okresie **nie dłuższym niż 3 miesiące** od dnia powiadomienia nauczyciela na piśmie o rozpoczęciu dokonywania oceny jego pracy, z zastrzeżeniem terminu określonego w ust. 1.
4. Do okresów, o których mowa w ust. 3, nie wlicza się okresów usprawiedliwionej nieobecności nauczyciela w pracy, trwającej dłużej niż 14 dni oraz okresów ferii szkolnych wynikających z przepisów w sprawie organizacji roku szkolnego.
5. Ocena pracy nauczyciela ma charakter opisowy i jest zakończona stwierdzeniem uogólniającym:
- 1) ocena wyróżniająca,
 - 2) ocena bardzo dobra,
 - 3) ocena dobra,
 - 4) ocena negatywna.

6. Oceny pracy nauczyciela dokonuje dyrektor szkoły, który przy jej dokonywaniu:

- 1) zasięga opinii rady rodziców,
- 2) może zasięgnąć opinii samorządu uczniowskiego,
- 3) na wniosek nauczyciela zasięga, a z własnej inicjatywy może zasięgnąć opinii właściwego doradcy metodycznego na temat pracy nauczyciela, a w przypadku braku takiej możliwości – opinii innego nauczyciela dyplomowanego lub mianowanego.

7. Ocenę pracy ustala się po zapoznaniu nauczyciela z jej projektem oraz wysłuchaniu jego uwag i zastrzeżeń.

8. Na wniosek nauczyciela podczas zapoznawania go z projektem oceny pracy oraz wysłuchania jego uwag i zastrzeżeń może być obecny przedstawiciel wskazanej przez nauczyciela zakładowej organizacji związkowej.

9. Nauczyciel może zgłosić uwagi i zastrzeżenia do projektu oceny pracy również w formie pisemnej, w terminie 5 dni roboczych od dnia zapoznania go z projektem oceny.

10. Nauczyciel, po ustaleniu oceny jego pracy, otrzymuje kartę oceny pracy zawierającą jej uzasadnienie oraz pouczenie o możliwości wniesienia odwołania albo wniosku o ponowne ustalenie oceny.

11. Dyrektor szkoły doręcza nauczycielowi oryginał karty oceny pracy. Kopię karty oceny pracy włącza się do akt osobowych nauczyciela.

12. Dyrektor szkoły przekazuje odwołanie od oceny pracy nauczyciela do organu sprawującego nadzór pedagogiczny, w terminie 5 dni roboczych od dnia otrzymania odwołania. Dyrektor szkoły dołącza pisemne odniesienie się do zarzutów podniesionych w odwołaniu.

II. Wskaźniki poziomu spełniania poszczególnych kryteriów oceny pracy nauczycieli na poszczególnych stopniach awansu zawodowego oraz sposoby dokumentowania ich spełnienia

Podstawa prawna oceny pracy	Kryteria oceny pracy nauczyciela	Wskaźniki oceny pracy nauczyciela
Art. 6. KN⁴	1) rzetelna realizacja zadań związanych z powierzonym stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę	1.1 Planuje pracę dydaktyczną zgodnie z przyjętym w szkole sposobem, uwzględniając przeprowadzoną wcześniej diagnozę (wnioski – rekomendacje – działania).
		1.2 Opracowuje wymagania edukacyjne na podstawie celów szczegółowych podstawy programowej, uwzględniając kompetencje kluczowe.
		1.3 Realizując wymagania edukacyjne, uwzględnia zadania szkoły oraz warunki i sposób realizacji podstawy programowej.
		1.4 Realizując wymagania edukacyjne, uwzględnia aktualnie obowiązującą wiedzę naukową.
		1.5 Dostosowuje metody, formy pracy i środki dydaktyczne adekwatnie do realizowanych wymagań edukacyjnych.
		1.6 Stosuje różne metody pracy, dostosowując je do potrzeb ucznia, grupy i oddziału (indywidualizacja).
		1.7 Podczas realizacji wymagań na lekcji (zajęciach) kształci kompetencje kluczowe.
		1.8 Postępuje zgodnie z obowiązującymi w szkole przepisami prawa (nie stwierdzono nieprawidłowości w przestrzeganiu prawa).
		1.9 Przestrzega dyscypliny pracy.
		1.10 Prowadzi dokumentację zgodnie z przepisami prawa, w tym wewnątrzszkolnego (dopuszczalne jest jedno uchybienie w ciągu półroczu).

⁴ Ustawa Karta Nauczyciela.

Podstawa prawna oceny pracy	Kryteria oceny pracy nauczyciela	Wskaźniki oceny pracy nauczyciela
		1.11 Odpowiedzialnie (wykonane w sposób dokładny, należyty, porządnym, właściwym, solidnym) i terminowo realizuje powierzone przez dyrektora zadania dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze oraz inne zadania zlecone przez dyrektora.
	2) wspieranie każdego ucznia w jego rozwoju	2.1 Przeprowadza diagnozę potrzeb oraz możliwości psychofizycznych uczniów/grupy. 2.2 Planuje swoje działania z uczniami, korzystając z wyników diagnozy. 2.3 Realizuje działania na podstawie opracowanego planu, uwzględniając wyniki przeprowadzonej diagnozy (indywidualizacja, zajęcia pozalekcyjne, pomoc socjalna). 2.4 Angażuje uczniów do prezentowania swoich uzdolnień w obszarach edukacji, sportu, wychowania. 2.5 W procesie uczenia się uczniów stosuje informację zwrotną w formie oceny kształtującej (ocena – stopień z komentarzem, ocena opisowa zawierająca komentarz) ze szczególnym zwróceniem uwagi na komentarz określający, co uczeń umie, czego jeszcze nie umie lub opanował słabo i co powinien zrobić – jak się uczyć. 2.6 Umiejętnie diagnozuje i monitoruje indywidualne potrzeby ucznia – np. dobiera odpowiednie narzędzia diagnostyczne, stosując ocenianie bieżące (ustne i pisemne), prowadzi diagnozę na wejściu, diagnozuje gotowość szkolną ucznia, jako wychowawca prowadzi karty obserwacji ucznia. 2.7 Prowadząc zajęcia z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, uwzględnia ich indywidualne potrzeby. 2.8 Wykorzystując wyniki diagnozy potrzeb i możliwości ucznia, formułuje wnioski i rekomendacje do dalszej pracy. 2.9 Na podstawie wniosków i rekomendacji planuje działania doskonalące proces dydaktyczno-wychowawczy i opiekuńczy. 2.10 Monitoruje i pozyskuje informację dotyczącą organizacji procesu uczenia się uczniów (trafność doboru metod i form pracy do zakładanych celów uczenia się uczniów). 2.11 Inspiruje, przygotowuje uczniów do udziału w konkursach, turniejach, olimpiadach, zawodach lub innych działaniach szkolnych i pozaszkolnych (uroczystościach, akcjach). 2.12 Wdraża innowacyjne rozwiązania dydaktyczne lub organizacyjne lub metodyczne, które skutkują pozytywnymi efektami dla uczniów i przyczyniają się do podniesienia jakości pracy szkoły (dostosowuje program do indywidualnych potrzeb uczniów, uwzględniając działania innowacyjne).
	3) dążenie do pełni własnego rozwoju osobowego	3.1 Poprzez własny przykład inspiruje uczniów do rozwijania pasji, zainteresowań, talentów. 3.2 Aktywnie (czynnie, przejawiając inicjatywę) uczestniczy w pracach zespołów działających w szkole. 3.3 Współpracuje z innymi nauczycielami w organizacji zajęć, imprez, uroczystości szkolnych. 3.4 Stosuje na lekcji / zajęciach narzędzia multimedialne i informatyczne, dostosowane do specyfiki prowadzonych zajęć. 3.5 Na podstawie wniosków i rekomendacji wynikających z prowadzonego przez dyrektora nadzoru pedagogicznego realizuje działania doskonalące proces dydaktyczno-wychowawczy i opiekuńczy. 3.6 Analizuje wdrożone działania pod kątem pozytywnych efektów w pracy z uczniem. 3.7 Opierając się na wiedzy i umiejętnościach zdobytych w ramach doskonalenia zawodowego, modyfikuje dotychczasowe działania. 3.8 Uczestniczy we wdrażaniu działań innowacyjnych, jeżeli szkoła takie organizuje. Jest autorem lub współautorem projektów lub przedsięwzięć edukacyjnych, wychowawczo-profilaktyczno-opiekuńczych. 3.9 Prowadzi lekcje /zajęcia otwarte dla nauczycieli (zgodnie z ustaleniami wewnątrzszkolnymi). 3.10 Prowadzi lekcje /zajęcia otwarte dla rodziców (zgodnie z ustaleniami wewnątrzszkolnymi). 3.11 Dzieli się przykładami własnej dobrej praktyki edukacyjnej, publikując je w różnych źródłach i mediach (elektrycznych i papierowych).

Podstawa prawna oceny pracy	Kryteria oceny pracy nauczyciela	Wskaźniki oceny pracy nauczyciela
		3.12 Wymienia się doświadczeniami dotyczącymi metodyki nauczania lub rozwiązywania problemów wychowawczych (np. w sieciach współpracy i samokształcenia, podczas konferencji, warsztatów, seminariów tematycznych, spotkań zespołów samokształceniowych).
	3a) doskonalenie zawodowe zgodne z potrzebami szkoły	3a.1 Określa swoje potrzeby w zakresie doskonalenia, dostosowując je do potrzeb szkoły.
		3a.2 Doskonalą swój warsztat pracy, podnosząc kompetencje zawodowe w zakresie nauczanego przedmiotu lub rodzaju prowadzonych zajęć.
		3a.3 Uczestniczy w doskonaleniu zawodowym organizowanym w szkole.
		3a.4 Uczestniczy w szkoleniach zewnętrznych zgodnie z potrzebami szkoły i własnym rozwojem zawodowym.
		3a.5 Nabyte w procesie doskonalenia kompetencje wykorzystuje w swojej pracy zgodnie z potrzebami szkoły.
	4) kształcenie i wychowywanie młodzieży w umiłowaniu ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka	4.1 Realizuje cele wychowawcze opisane w podstawie programowej.
		4.2 Realizuje działania wychowawcze zawarte w statucie szkoły.
		4.3 Realizuje działania wychowawcze zgodnie z przyjętym przez szkołę programem wychowawczo-profilaktycznym.
		4.4 W pracy z uczniami stosuje zasadę szacunku dla drugiego człowieka.
		4.5 Kształtuje u uczniów szacunek do drugiego człowieka oraz postawy obywatelskie, patriotyczne i społeczne.
		4.6 Kształtuje postawę przywiązania do kraju ojczystego, dorobku i dziedzictwa narodowego.
	5) dbanie o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów	5.1 Kształtuje u uczniów postawy dialogu oraz umiejętności słuchania innych i rozumienia ich poglądów.
		5.2 Kształtuje u uczniów postawy szacunku i otwartości dla innych kultur.
Art. 42.2.2	2) realizacja innych zajęć i czynności wynikających z zadań statutowych szkoły, w tym zajęć opiekuńczych i wychowawczych uwzględniających potrzeby i zainteresowania uczniów w ramach czasu pracy i ustalonego wynagrodzenia	42.2.2.1 Prowadzi diagnozę dotyczącą zainteresowań i potrzeb uczniów.
		42.2.2.2 Prowadzi zajęcia pozalekcyjne wynikające z zainteresowań i potrzeb uczniów oraz możliwości szkoły.
		42.2.2.3 Inspiruje uczniów i uczestniczy w działaniach wolontariatu.
		42.2.2.4 Uczestniczy w wyjazdach i wycieczkach dostosowanych do zainteresowań uczniów, planu wycieczek szkolnych (niewynikających z podstawy programowej).
Art. 5. UPO⁵	Kierowanie się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską, z poszanowaniem ich godności osobistej w działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych	5.1 Stosuje obowiązujące w szkole regulaminy, instrukcje, procedury dotyczące bezpieczeństwa (nie naruszył żadnej z obowiązujących procedur).
		5.2 Realizuje działania opisane w programie wychowawczo-profilaktycznym dotyczące bezpieczeństwa.
		5.3 Podejmuje i realizuje działania mające na celu diagnozę poczucia bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego uczniów.
		5.4 Aktywnie i rzetelnie pełni dyżury zgodnie z regulaminem i harmonogramem.
		5.5 Podejmuje lub/i realizuje działania mające na celu zapoznanie uczniów z prawami dziecka i konwencją o prawach dziecka.
		5.6 Przestrzega praw dziecka (nie wpłynęły uzasadnione, potwierdzone skargi ustne lub pisemne na zachowanie nauczyciela naruszające prawa dziecka lub skargi okazały się bezzasadne).
		5.7 Podejmuje działania, które zapobiegają wykluczeniu społecznemu uczniów (np. przemocą w szkole, zachowaniami ryzykownymi związanymi z uzależnieniami, inicjacją seksualną, brakiem pozytywnych wzorców i autorytetów akceptowanych przez młodzież).

⁵ Ustawa Prawo oświatowe.

III. Sposób obliczania poziomu spełnienia kryteriów

- Ocenę pracy nauczyciela ustala się po ustaleniu poziomu spełniania wszystkich kryteriów oceny pracy określonych w przepisach, z zastosowaniem wskaźników oceny pracy określonych w tym regulaminie.
- W przypadku ustalenia poziomu spełniania wskaźników kryteriów oceny pracy na poziomie:
 - 85% i powyżej – nauczyciel otrzymuje ocenę wyróżniającą;
 - 70% i powyżej – nauczyciel otrzymuje ocenę bardzo dobrą;
 - 50% i powyżej – nauczyciel otrzymuje ocenę dobrą;
 - poniżej 50% – nauczyciel otrzymuje ocenę negatywną.
- Za spełnienie danego wskaźnika dyrektor przyznaje 1 punkt.
- Poziom spełniania kryteriów oceny pracy nauczyciela ustala się według wzoru:

$$Z = \frac{X_1 + X_2 + X_3 + \dots + X_n}{Y} \cdot 100$$

gdzie:

- Z** – oznacza ustalony poziom spełniania wskaźników kryteriów oceny pracy nauczyciela,
- $X_1, X_2, \dots, X_n$** – oznacza liczbę punktów uzyskanych za poszczególne wskaźniki oceny pracy nauczyciela w zakresie kryteriów – sumę punktów uzyskaną za poszczególne wskaźniki,
- Y** – oznacza maksymalną liczbę punktów do uzyskania przez nauczyciela

IV. Delegowanie zadań związanych z oceną pracy nauczycieli na wicedyrektorów lub innych członków kadry**kierowniczej – szczegółowe określenie kompetencji poszczególnych osób**

- Dyrektor deleguje uprawnienia na wicedyrektorów lub innych członków kadry kierowniczej zgodnie z planem nadzoru pedagogicznego.
- Wicedyrektorzy lub inni członkowie kadry kierowniczej na podstawie prowadzonej dokumentacji przygotowują propozycję oceny pracy nadzorowanych nauczycieli i przedstawiają ją dyrektorowi szkoły.
- Dyrektor szkoły na podstawie przygotowanej przez wicedyrektorów lub innych członków kadry kierowniczej dokumentacji opracowuje projekt oceny pracy nauczyciela, którą przedstawia ocenianemu nauczycielowi.

V. Zasady wprowadzania regulaminu

- Regulamin jest opiniowany przez radę pedagogiczną.
- Regulamin jest wprowadzany zarządzeniem dyrektora szkoły.

VI. Zasady wprowadzania zmian do regulaminu

- Zmiany w regulaminie wprowadzane są w przedstawiony poniżej sposób.
 - Zmiany mogą zaproponować:
 - dyrektor szkoły,
 - przedstawiciele rady pedagogicznej.
 - Zaproponowane zmiany są opiniowane przez radę pedagogiczną.
 - Po zaopiniowaniu przez radę pedagogiczną zmiany do obowiązującego regulaminu wprowadzane są zarządzeniem dyrektora
- Regulamin obowiązuje zgodnie z zapisami zarządzenia dyrektora.

VII. Termin obowiązywania regulaminu

- Niniejszy regulamin obowiązuje od

Monika Bednarska-Bajer jest dyrektorem w SP nr 3 w Sosnowcu; Maria Guzik jest dyrektorem w SP nr 35 w Sosnowcu; Wiesława Szopa jest dyrektorem w SP nr 15 w Sosnowcu; Beata Szydłowska jest nauczycielką w Zespole Szkół Elektronicznych i Informatycznych w Sosnowcu; Małgorzata Wierzbicka jest dyrektorem w SP nr 10 w Sosnowcu; Joanna Żurek jest dyrektorem w ZSO nr 11 w Sosnowcu; Iwona Chęcińska jest dyrektorem w ZSO nr 5 w Sosnowcu; Cezary Lempa jest konsultantem w RODN „WOM” w Katowicach.

Redakcja**„Forum Nauczycieli”**

zaprasza do współpracy i do dzielenia się uwagami o zamieszczanych w piśmie artykułach.

Zasady przyjmowania tekstów do publikacji na stronie:

https://www.womkat.edu.pl/pl/Publikacje/Kwartalnik_FORUM_Nauczycieli.

Na tej stronie również poprzednie numery kwartalnika w wersji elektronicznej.

Propozycje artykułów możecie Państwo przysłać pocztą elektroniczną pod adresem:

forum@womkat.edu.pl

„ROZMOWA DUSZ”

Jak autysta staje się artystą

BARBARA KWAS

Artykuł ten poświęcony jest rozwijaniu komunikacji dzieci autystycznych poprzez ekspresję teatralną. Jako czynny logopeda oraz animator teatru pragnę przybliżyć nowatorską metodę pracy Kelly Hunter, która zachwyciła mnie od pierwszego kontaktu z nią dwa lata temu. Gorąco wierzę, że dla specjalistów ze wspomnianych dziedzin, a także dla każdego pedagoga, edukatora, artysty czy po prostu rodzica, przyjęcie tego niezwykłego podejścia do dziecka stanie się źródłem radości i uwolni od schematycznego myślenia.

Co do zasady, spektrum zaburzeń komunikacji u osób autystycznych jest duże. Część dzieci potrafi porozumiewać się mową lub przynajmniej symbolami czy gestami, lecz są też osoby określane jako niemówiące. Z mojej praktyki logopedycznej wynika, że grupa niemówiących dzieci autystycznych stanowi około 50% wszystkich pacjentów autystycznych. Dzieci słabo komunikujących się jest więc dużo, ale fakt, że osoby te nie potrafią posługiwać się mową, nie oznacza wcale, że nie pragną i nie potrzebują nawiązać łączności z drugim człowiekiem.

Kelly Hunter, angielska aktorka, reżyserka i edukatorka, stworzyła autorską metodę rytmu serca, którą z sukcesami praktykuje w Londynie. Hunter, dawniej aktorka Royal Shakespeare Company, od 20 lat pracuje z dziećmi autystycznymi. Jej podejście sprawdza się w działaniu z każdym dzieckiem – pełnosprawnym i autystycznym, bez względu na występujący stopień trudności komunikacyjnych.

Kluczem do porozumienia jest prowadzenie komunikacji w rytmie bicia ludzkiego serca, rytmie, który mistrzowsko stosował William Szekspir. Konstrukcja utworów Szekspira odzwierciedla regularność pulsowania serca poprzez odpowiednio dobrany rytm sylab budujących tekst. W czasie zajęć *stosujemy poetyckie metrum pentametrumb jambicznego i wykorzystujemy ruch oraz ekspresję emocjo-*

*nalną i wokalną szekspirowskich postaci*¹ – mówi Hunter.

Koło rytmu serca – gra rozpoczynająca każdorazowo zajęcia

W każdym spotkaniu uczestniczą dzieci autystyczne i zawodowi aktorzy. Zajęcia zaczynają się zawsze takim samym powitaniem. Dzieci wraz z dorosłymi (aktorami lub rodzicami w sekwencji jedno dziecko na jednego akompaniującego dorosłego) i prowadzącym siedzą na podłodze w kole. Wszyscy kładą swoje dłonie na sercu i powoli wybijając rytm swojego serca, mówią *witaj*. Słowo to naturalnie podpira wybijany rytm. Warto przedłużyć samogłoski w tym słowie, aby było ono bardziej śpiewne: *wiii-taaaj*. Prowadzący próbuje przy tym nawiązać kontakt wzrokowy z wszystkimi dziećmi w kole. Oczekuje, że uczestnicy dołączą się do wybijania rytmu i wypowiadania słowa *witaj* – jeżeli nie wszyscy będą mieć taką chęć, podtrzymuje rytm, ale nie zmusza do działania. Gdy rytm zostanie przez grupę złapany, wybija go, dodając imiona dzieci: *witaj Olu, witaj Jasiu* itd. (śpiewnie). Po przywitaniu wszystkich prowadzący mówi *Położ dłonie* i kładzie skrzyżowane ręce na podłodze. Dzieci robią to samo, a następnie razem z prowadzącym biją brawo – to zaproszenie dla wszystkich, by dołączyli do klaskania. Ta rutyna pomaga dzieciom zrozumieć zasadę gry i określa czas jej zakończenia.

Kolejnym wariantem tej zabawy jest nadanie wypowiedzanemu słowu *witaj* zabarwienia emocjonalnego. Prowadzący mówi: *Zróbmy wesołą buzię i powiedzmy witaj*. Wprowadzając to ćwiczenie, nie należy mówić: *Wyobraźcie sobie, że jesteście radośni i tak powiedzcie słowo witaj*. Dzieci ze spektrum autyzmu muszą najpierw zrozumieć, jak wyglądają podstawowe emocje. Dopiero wówczas mogą odwzorować je z twarzy prowadzącego. Gra w kole przebiega według schematu jak

wyżej, dodajemy tylko radosne wypowiedzenie słowa *witaj*. Warto, aby słowo było wręcz nadekspresyjnie powiedziane, tak by dzieci skojarzyły mimikę twarzy z emocją radości. W kolejnych etapach przeprowadzania ćwiczenia dodaje się inne emocje: złość, smutek, strach, zaskoczenie, zdegustowanie. Jest to jednak proces niespieszny. Na każdych zajęciach powtarza się już te emocje, które się wcześniej pojawiły, dla utrwalenia, jednak nigdy więcej niż trzy.

Ten sam schemat kończy każde zajęcia. Rytuał wybijania rytmu serca wzbogacany jest o wypowiadanie słowa *żegnaj* lub *pa, pa* (znów śpiewnie) i dodanie imiona dziecka np. *żegnaj Olu, żegnaj Jasiu* itd.

Działa to na wszystkie dzieci niezwykle uspokajająco i wyciszająco. *Szekspir używa języka i swojej definicji miłości do opisanego, jak to jest czuć, że się żyje, natomiast rytmu bicia serca do odkrywania nieustannie zmieniającej się charakterystyki tych uczuć; rytm jest życiem uczucia*². – wyjaśnia Hunter.

Dla dzieci, które nie komunikują się werbalnie, wsparcie dorosłego: aktora, rodzica, bliskiego w ćwiczeniach jest nieocenione. Pomaga w procesie osvajania, uruchamia poczucie przewidywalności i pozytywnie wpływa na regulację – obniżenie napięcia wśród dzieci. Jest to droga czasem bardzo długa i powolna.

Gry teatralne Kelly Hunter

Teksty Szekspira mają niezwykłą siłę poruszania człowieka, której doświadczyć można w pełni tylko wypowiadając wersy na głos. Tłumaczka fragmentów książki Kelly Hunter, Barbara Ochojska-Kubik³, mówi: *Jako studentka filologii angielskiej uczestniczyłam w głośnym czytaniu „Otel-la”, urządzonym spontanicznie podczas zajęć z literatury brytyjskiej. Już po pierwszych niezdarnie wymówionych zdaniach dla wszystkich było jasne, że uruchomić trzeba ciała i emocje. W kąt poszły ławki i krzesła i w jednej chwili słowa przeniosły nas do innej rzeczywistości, gdzie odkrywaliśmy siebie samych na nowo. W czasie godziny „mówienia Szekspirem” otwarliśmy się na siebie bardziej niż przez całe miesiące studenckiego życia.*

Kelly Hunter wykorzystwała transformacyjną siłę rytmu jambicznego i w czasie

¹ K. Hunter: *Shakespeare's Heartbeat. Drama games for children with autism*. Tłum. B. Ochojska-Kubik. Routledge, Londyn 2015, s. 11 – 12.

² Tamże, s. 5.

³ Barbara Ochojska-Kubik – tłumaczka języka angielskiego, autorka bajek i sztuk teatralnych dla dzieci i młodzieży, wielbicielka poezji Emily Dickinson.

lat pracy z dziećmi autystycznymi stworzyła pokaźny zbiór gier i zabaw sensorycznych na nim opartych. Zabawy opisała dokładnie w swojej książce *Shakespeare's Heartbeat. Drama games for children with autism* (Szekspiowski rytm serca. Zabawy teatralne dla dzieci autystycznych): *Gry teatralne są sensoryczne, ruchowe i zabawne. Stworzone są po to, by podnieść u dziecka świadomość samego siebie i umożliwić poznanie emocji, które inaczej mogłyby pozostać dla niego niezauważone*⁴.

Celami gier są: nawiązywanie kontaktu wzrokowego, poprawa orientacji przestrzennej, rozwój mimiki twarzy i budowanie umiejętności językowych⁵. Każde z tych zagadnień stanowi trudność dla osób autystycznych, ale często zmagają się z nimi także osoby pełnosprawne.

Gry teatralne Hunter nie stanowią skończonej listy. Autorka zmienia je na bieżąco, stale dostosowuje do konkretnych dzieci, pokazując tym samym, że postrzegania autyzmu nie można się nauczyć raz na zawsze. Jest to nieustająca praca polegająca na poznawaniu potrzeb dzieci. Cierpliwość i miłość do drugiego człowieka są prawdziwą furtką do autystycznego świata. W świecie tym żyją ludzie, którzy czują, doświadczają i mają swoje potrzeby, a jedynie informują o nich inaczej niż osoby pełnosprawne.

Zajęcia Hunter mają zawsze taki sam schemat, dzięki czemu u dzieci spada poziom lęku i niepewności. Autorka wyróżnia trzy etapy działania: demonstracja, odgrywanie roli i dzielenie się efektami. Dzieci pracują w systemie jedno lub dwoje dzieci na jednego aktora. W ten sposób wchodzi w bezpieczny dla siebie kontakt z dorosłym, który jest ich przewodnikiem i uczestniczy z nimi w zabawie. Dopiero później duet lub tercet pokazuje efekt swojej zabawy reszcie grupy.

W metodzie rytmu serca dużą wagę przywiązuje się do wyzwolenia emocji. Uzewewnętrznianie uczuć przychodzi dzieciom autystycznym z dużym trudem. Pomoc ma im gra w robienie min, której

celem jest wydobycie podstawowych emocji: radości, smutku i złości. Miny powtarzane są przez osobę prowadzącą cierpliwie i z rosnącym zaangażowaniem. W ten sposób dzieci otrzymują czas i przestrzeń do nauki wyrażania i odczytywania emocji w sposób niewerbalny, a to przecież fundament łączności międzyludzkiej. W świetle badań mowa całego ciała wpływa aż w 55% na odbiór przekazu komunikacyjnego wśród ludzi⁶.

Miałam okazję doświadczyć zarówno roli aktora, jak i dziecka podczas warsztatów z Kelly Hunter. Było to na tyle przejmujące przeżycie, że od tamtej chwili z pełnym przekonaniem zgłębiłam metody pracy, filozofię i podejście Hunter do tematu autyzmu i teatru. Zwłaszcza, że są to również dwie płaszczyzny zawodowe, w których sama się poruszam: teatr i logopedia, czyli nauka o przełamywaniu barier komunikacyjnych.

W metodzie rytmu serca Kelly Hunter poruszające jest zdjęcie odpowiedzialności z nauczyciela. Nie oczekuje się od niego, by był wszytkowiedzący i umiał znaleźć gotowy sposób na pracę z dziećmi autystycznymi. Według artystki kluczem do dobrej współpracy nauczyciela z dziećmi jest wspólne próbowanie i błędzenie. Nie ma postrzegania wykonywania zadania w kategoriach *złe* i *dobre*, nie ma możliwości oceny czegoś tylko na *tak* lub na *nie*. W zamian można powiedzieć: *doświadczam, bawię się, kocham*.

*Niezbędne jest, by nauczyciel dał sobie czas i przestrzeń do nauczenia się każdego dziecka i zmieniającego się oddziaływania każdej z gier. Praca jest ta zawsze procesem, a łączność wytworzona między nauczycielem a dzieckiem będzie się zmieniać i ewoluować. Wymaga to pewnego poziomu otwartości, gotowości do bycia bezbronny wobec dzieci, umiejętności radosnej ekspresji oraz dostosowania się*⁷. Hunter namawia każdego dorosłego pracującego z dziećmi autystycznymi, aby dał sobie czas na odkrywanie konkretnych potrzeb danego dziecka, aby eksperymentował

tak długo, aż znajdzie się coś, co zacznie dotykać trudności komunikacyjnych tego właśnie dziecka.

Brytyjska aktorka uderza swoimi zabawami teatralnymi w bariery komunikacyjne dzieci autystycznych, ale jej działania terapeutyczne są właściwie produktem ubocznym. Z założenia Hunter prowadzi zajęcia po to, by tworzyć teatr. Jest to punkt stykowy z działaniami Justyny Sobczyk, która w Warszawie powołała do życia Teatr 21. Zespół teatru składa się z osób niepełnosprawnych i autystycznych, a sama reżyserka mówi: *Nie jesteśmy osobami, które zajmują się terapią, ale teatrem. Naszym celem nie jest terapia (bo niby dla kogo?), ale chęć pokazania spotkania osób niepełnosprawnych z pełnosprawnymi. Spektakle Teatru 21 nie powstają w oparciu o gotowy scenariusz, a są wynikiem improwizacji. Tematy dotyczą spraw społecznych i najczęściej mocno dotyczą problemów i dylematów osób niepełnosprawnych*⁸. W takim spotkaniu teatralnym, które jest aktem komunikacji chodzi o potrzebę porozumienia i zbliżenia⁹.

Kelly Hunter wspomina w swojej książce o magicznym uczuciu, którego doświadcza się w trakcie przeprowadzanych zabaw teatralnych. Ja również przeżyłam podobne chwile, kiedy w październiku 2019 r. wzięłam udział w spektaklu Kelly Hunter na scenie teatralnej w Katowicach. Angielscy aktorzy, którzy nauczyli się ról postaci ze *Snu nocy letniej* Szekspira w języku polskim, grali wraz z polskimi dziećmi autystycznymi. Widzowie mogli zobaczyć wspaniały, wzruszający spektakl, w którym odtwórcami ról były przede wszystkim dzieci, a profesjonaliści jedynie im towarzyszyli.

Metoda bicia serca działa i bez wątpienia powinna być rozpowszechniana i stosowana wszędzie, gdzie się da. Język teatru jest *najbardziej uniwersalnym z języków*¹⁰, a prawdziwą *rozmową dusz*, o jakiej pisał Szekspir, najłatwiej przeprowadzić na scenie.

Barbara Kwas jest nauczycielem dyplomowanym, instruktorem teatralnym w Powiatowym Młodzieżowym Domu Kultury w Tarnowskich Górach, logopedą, reżyserem spektakli z udziałem dzieci, młodzieży i dorosłych. Autorką trzech wydanych programów z obszaru edukacji teatralnej.

⁴ Tamże, s. 4 – 5.

⁵ Tamże, s. 1.

⁶ A. Pease, B. Pease: *Mowa ciała*. Rebis, Poznań 2010, s. 31.

⁷ K. Hunter: *Shakespeare's Heartbeat*... Tłum. B. Ochojska-Kubik, s. XXII – XXIII.

⁸ Cyt. za Justyną Sobczyk: <https://culture.pl/pl/tworca/justyna-sobczyk>

⁹ E. Godlewska-Byliniak: *Między gestem a słowem*. W: *Odzyskiwanie obecności*. Red. E. Godlewska-Byliniak, J. Lipko-Konieczna. Fundacja Teatr 21, Warszawa, s. 183.

¹⁰ A. Boal: *Gry dla aktorów i nie aktorów*. Cyklady, Warszawa 2014, s. 30.

WALKA Z WIATRAKAMI...? W JAKI SPOSÓB PRACOWAĆ Z DZIECKIEM z rozpoznanym zespołem Aspergera, by odnieść sukces?

MAŁGORZATA NALEWAJKA-KUZIA

Każdy zespół klasowy ma swoją specyfikę, jest niepowtarzalny. Składają się na to różne czynniki, m.in. osobowości poszczególnych uczniów, sposób pracy wychowawcy i nauczycieli, środowisko lokalne, nastawienie rodziców do współpracy ze szkołą. Niejednokrotnie wiąże się to jeszcze z indywidualnymi potrzebami edukacyjnymi uczniów, wynikającymi z zapisów zawartych w orzeczeniach i opiniach wystawionych przez Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną.

Szczególnym wyzwaniem dla nauczyciela i wychowawcy jest praca z uczniem z rozpoznanym zespołem Aspergera. Pierwszy raz zaburzenie to zdiagnozował w latach 40. XX w. austriacki psychiatra Hans Asperger¹. W 1981 r. termin *zespół Aspergera* został po raz pierwszy użyty przez Lornę Wing, która dokonała przekładu z języka niemieckiego pracy wspomnianego badacza². Pojmowany jest on jako zespół objawów zaburzenia rozwojowego³. Mieści się w spektrum autyzmu i nazywany bywa *wysoko funkcjonującym autyzmem*. Dziecko zachowuje się analogicznie do rówieśnika autystycznego, ale owo zaburzenie nie dezorganizuje jego komunikacji i funkcjonowania⁴. Zaburzenie to wpływa na trzy obszary funkcjonowania człowieka: sferę kontaktów społecznych, komunikacji, zachowań i zainteresowań⁵. Jako

przyczynę powstania zespołu Aspergera wyklucza się zdecydowanie uraz emocjonalny spowodowany oziębłością ze strony matki we wczesnym dzieciństwie. Problem wynika z dysfunkcji poszczególnych struktur mózgu, spowodowanej mniejszą liczbą neuronów w jądrze migdałowatym⁶. W okresie płodowym lub okołoporodowym mogło dojść do mikrouszkodzeń mózgu, zwłaszcza płatów czołowych, kresomózgowia, układu limbicznego⁷. Hans Asperger stwierdził, że zespół ten bywa uwarunkowany genetycznie. Inni badacze wskazują na zaburzenia biochemiczne, spowodowane wahaniami poziomu serotoniny. Z punktu widzenia psychologii zespół Aspergera wiąże się z konfliktem wewnętrznym pomiędzy pragnieniem bliskości a ucieczką od relacji z otoczeniem⁸.

Każdy uczeń z rozpoznanym zespołem Aspergera zachowuje się w odmienny sposób⁹. Zaobserwować można zarówno dzieci wycofujące się z grupy rówieśników, jak i nadmiernie absorbujące uwagę kolegów. Niemniej jednak badaczom, jak i mnie podczas wielu lat pracy w szkole udało się wyodrębnić następujące zachowania typowe:

- zamknięcie na kontakty społeczne, odcięcie od rówieśników,
- funkcjonowanie we własnym, hermetycznym świecie,
- dążenie do powtarzalności sytuacji,

- reagowanie lękiem lub agresją na sytuacje nowe,
- schematyczność zachowań i brak elastyczności,
- nieumiejętność dopasowania zachowania do sytuacji społecznej,
- brak umiejętności rozpoznawania emocji, brak empatii,
- niedostrzeganie zależności przyczynowo-skutkowych pomiędzy wypowiedzianymi słowami a reakcjami kolegów,
- wykonywanie specyficznych ruchów rąk,
- nadmierne zainteresowanie jednym tematem, natręctwa,
- stosowanie specjalistycznego słownictwa z danej dziedziny,
- nieumiejętność skupienia w sytuacji szumu w klasie,
- dosłowne rozumienie wypowiedzi metaforycznych,
- wykazywanie się wysokim poziomem inteligencji¹⁰.

Miarą sukcesu nauczyciela są sukcesy jego uczniów. Wychowawca musi więc jasno postawić sobie pytanie: *Jak w określonym zespole klasowym pracować z takim dzieckiem, by zmotywować go do pracy i osiągnąć sukces?* A. Borkowska i B. Grotowska w poradniku *Codziennosc dziecka z zespołem Aspergera* stwierdziły: *Nie istnieje jeden właściwy model wychowania dziecka z zespołem Aspergera*¹¹. Z kolei J. Świąćicka w książce *Uczeń z zespołem Aspergera. Praktyczne wskazówki dla nauczyciela* podkreśla, że *występują regresy i progresy w rozwoju*¹². Należy więc wciąż poszukiwać odpowiednich metod i form pracy, skutecznych w przypadku konkretnego dziecka.

Aspekt dydaktyczny pracy nauczyciela wiąże się z potrzebą wykonania wielu działań, np.:

- zapewnieniem dziecku miejsca w pobliżu biurka,

¹ A. Borkowska, B. Grotowska: *Codziennosc dziecka z zespołem Aspergera okiem rodzica i terapeuty*. Gdańsk 2019, s. 22.

² Zob. J. Świąćicka: *Uczeń z zespołem Aspergera. Praktyczne wskazówki dla nauczyciela*. Kraków 2016, s. 10.

³ J. Stachowicz: *Zespół Aspergera a kompetencje społeczne*. „Zeszyty Naukowe WSSP” 2013. T. 16, s. 105 – 106.

⁴ Zob. J. Świąćicka: *Uczeń z zespołem Aspergera. Praktyczne wskazówki...*, s. 11.

⁵ Tamże, s. 10.

⁶ Zob. J. Stachowicz: *Zespół Aspergera a kompetencje społeczne...*

⁷ A. Kraszewska-Orzechowska: *Zachowania dzieci z zespołem Aspergera i proponowane formy pomocy*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia” 2007. T. XX, s. 45 – 46.

⁸ Tamże, s. 46.

⁹ Por. J. Świąćicka: *Uczeń z zespołem Aspergera. Praktyczne wskazówki...*, s. 7.

¹⁰ Por. J. Stachowicz: *Zespół Aspergera a kompetencje społeczne*. Zeszyty Naukowe WSSP, 2013. T. 16, s. 102 – 103, 106 – 108, 112 – 113, A. Kraszewska-Orzechowska: *Zachowania dzieci z zespołem Aspergera i proponowane formy pomocy...* s. 47.

¹¹ A. Borkowska, B. Grotowska B: *Codziennosc dziecka z zespołem Aspergera okiem rodzica i terapeuty*. Gdańsk 2019, s. 185.

¹² J. Świąćicka: *Uczeń z zespołem Aspergera...*, s. 12.

- › stosowaniem jasnych i krótkich poleceń,
- › kontrolowaniem stopnia zrozumienia zadania,
- › unikaniem wyrażenia metaforycznych,
- › objaśnianiem przenośni,
- › stosowaniem pochwał,
- › wykorzystaniem języka pozawerbalnego,
- › wydłużeniem czasu pracy podczas lekcji i sprawdzianów,
- › konstruowaniem odmiennego arkusza zadań w sytuacji prac klasowych.

Pracując z dzieckiem z zespołem Aspergera, stosuję różne autorskie metody, np. *Interaktywne pudełko* czy terenową grę edukacyjną *Pytajnik literacko-gramatyczny*. Pierwsza z metod polega na przygotowaniu dwóch pudełek opatrzonych napisami: *pytania*, *odpowiedzi*. Nauczyciel umieszcza w pierwszym z nich pytania z zakresu literatury, gramatyki, ortografii. Uczeń losuje pytanie, zapisuje odpowiedź i wkłada do drugiej skrzynki. Może on również zadać nauczycielowi pytanie, na które ten udzieli pisemnej odpowiedzi. W razie trudności podnosi rękę, w której trzyma znak zapytania. Wtedy nauczyciel podchodzi do niego i udziela wskazówek. Metoda ta przyniosła efekty – uczeń, z którym pracowałam w ten sposób, pogłębił swoją umiejętność koncentracji.

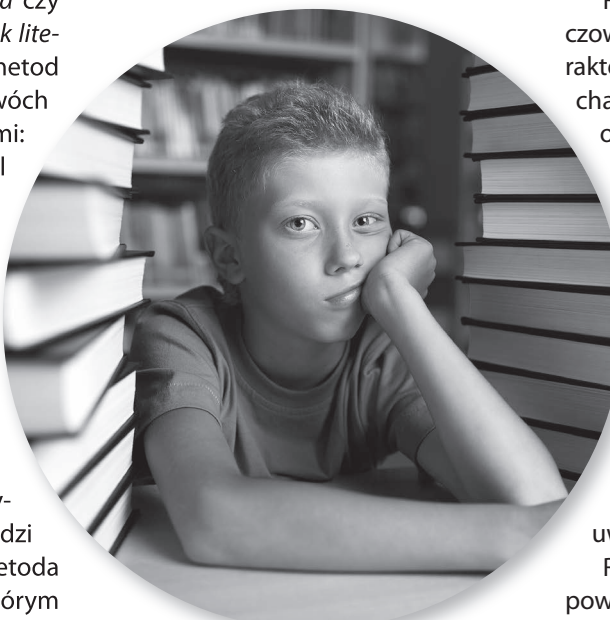
Druga metoda przebiega według zasady siedmiu kroków:

1. Opracowanie przez nauczyciela zestawu zadań literacko-gramatycznych w formie krótkich kart pracy.
2. Podział uczniów na zespoły. Wyznaczenie lidera.
3. Wytyczenie trasy: w klasie, na auli lub na boisku szkolnym. Zaznaczenie kolejnych etapów i umieszczenie zadań zgodnie z numeracją.
4. Objasnienie uczniom zasad gry terenowej i określenie czasu pracy.
5. Rozwiązywanie przez uczniów kart pracy i zapisywanie odpowiedzi przez lidera. Koordynowanie przebiegu zadania przez nauczyciela.

6. Ocena poprawności wykonania zadań.
7. Informacja zwrotna dla uczniów – określenie ich mocnych i słabych stron.

Również w tym przypadku zastosowanie wspomnianej metody zaowocowało pełniejszą integracją ucznia z zespołem klasowym, podniesieniem jego samooceny i udoskonaleniem kompetencji społecznych.

Ten ostatni aspekt jest szczególnie ważny. Kształtowanie kompetencji społecznych powinno być osią pracy wychowawczej. Owocne jest stosowanie pochwał, czyli wzmocnień pozytywnych. Budując wysoką samoocenę

dziecka, kształtujemy jego pewność siebie i otwieramy go na świat. Uczeń chętniej podejmuje próby rozwiązania zadania.

W przypadku trudności z nawiązaniem relacji z rówieśnikami warto wyznaczyć w klasie asystenta ucznia, czyli kolegę, który w odpowiednim momencie wskaże właściwy sposób zachowania.

Dzieci z zespołem Aspergera wykazują się wysokim, a nawet ponadprzeciętnym poziomem inteligencji, można więc zaangażować je w pracę na rzecz klasy lub szkoły, np. przygotowanie muzyki lub scenografii do przedstawienia klasowego,

projektu graficznego na Dzień Otwartej Szkoły. Początkowo uczniowie ci reagują niechęcią, ale stopniowe sukcesy i pochwały wzniecają ich zapał do pracy. Satysfakcja z dobrze wykonanego zadania włącza dziecko w życie zespołu klasowego.

Jak wspomniałam, zespół Aspergera to zaburzenie wymagające przygotowania dziecka do nowych, prawidłowych zachowań. Uczniowie nie lubią hałasu, z daleka omijają imprezy klasowe, dyskoteki. Dobre rezultaty przynosi wspólne przygotowanie wigilii klasowej, prezentów mikołajkowych, upominków z okazji Dnia Chłopca czy Dnia Kobiet.

Rozwijanie empatii stanowi kluczowy aspekt w kształtowaniu charakteru dziecka. Udział w akcjach charytatywnych, np. przygotowaniu ozdób świątecznych dla seniorów czy podopiecznych Domu Dziecka rozbudza troskliwość, opiekuńczość, wrażliwość. Dobre rezultaty przynosi też odgrywanie scenek pantomimicznych, podczas których uwaga uczniów ukierunkowana jest na wyrażającą emocje mimikę i gestykulację. Sprawdza się również rysowanie wielkoformatowych komiksów, ze zwróceniem uwagi na wyraz twarzy postaci.

Rozmawiając z uczniem, nauczyciel powinien wyjaśnić metafory stosowane w języku, a także dążyć do tego, by wypowiedzi były jasne, komunikatywne. Każdą trudną sytuację należy z uczniem omówić i wyjaśnić mu, dlaczego jego zachowanie było nieprawidłowe. Taką rozmowę może przeprowadzić wychowawca, nauczyciel wspomagający lub pedagog szkolny. Trzeba pamiętać jednak, że należy także uwrażliwiać uczniów pełnosprawnych na potrzeby dziecka z zespołem Aspergera, budując przyjazną atmosferę opartą na tolerancji.

Z mojego doświadczenia wynika, że natrafiając początkowo na trudności, należy niezmiennie stawiać sobie pytania, poszukiwać odpowiedzi i podejmować kolejne próby, by ostatecznie odnieść sukces.

BONDZISŁAW NA BALU

Ćwiczenia dla klasy V z wróżką i krasnałem w tle

URSZULA WYKURZ

Nazywam się Bondzisław Wcowiak. Należę do wspa-
niałej rasy krasnali. Mam długą brodę (o którą oczywiście
dbam) i zadarty nosek. Noszę kapelusz, a w ręce trzymam
laskę zakończoną serduszkami. Jedni robią słodkie bułeczki,
inni robią kolorowe łódeczka, a ja robię... dobro. Pragnę, by
wszystkie dzieci były szczęśliwe i uśmiechnięte. Smutnym
maluchom opowiadam bajki, zdradzam sekrety szumiących
buków i sosen. *Liście na drzewach marzą o dalekich podró-
żach. O szybowaniu w nieskończoność, o poznawaniu świata.
O soczystych łąkach, złotych piaskach, chłodnych wodach.
O wirowaniu, szybowaniu, wlatywaniu. O wolności*¹.

Mieszkam we Wrocławskim Centrum Opieki i Wychowa-
nia. Mam dużo koleżanek i kolegów. W ogóle mam pełne ręce
roboty. Uwielbiam to!!! Chcę, żeby małe urwisy miały piękne
sny. Od pewnego czarodzieja usłyszałem, *bo pewnie jest tak,
że w prawdę trzeba wierzyć, a w bajkę chce się wierzyć; w bajkę
i ładny sen. I to się nazywa marzenie*². My, wrocławskie krasna-
le, dokładamy starań, by każde dziecko pielęgnowało swoje
fantazje. W końcu życie pozbawione pragnień jest niczym
broda bez... brody. Śmieję się, gdy widzę, jak *bocian pożycza
rower od sąsiada, /na siodelku z klekotem zasiada*³. Obserwuję
chmury i dziury. Gdy się zmęczę, szukam ławeczki. Czasem
gazetę poczytam, trochę czcionka malutka, muszę sobie
sprawić okulary. Trzymam kciuki, gdy obserwuję, jak *ostatni
książę/sam sobie sznurowadła wiąże*⁴ (powiem Wam w sekre-
cie, że ja się już tego dawno nauczyłem). Ostatnio poznałem
pewną wróżkę. Ale na razie wiecie o tym tylko Wy.

Część pierwsza. Myszy we mgłę

Karta pracy nr 1

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj zadania 1 – 5.

Zobaczyła coś małego i szarego.

– Aj! – krzyknęła Zuzanna z drugiej strony. – Jakie to wstrętne!
Okropne małe myszy chodzą sobie po nim. Wynoście się, wy,
potworki! – I zamachnęła rękami, aby je przepędzić.

– Zaczekaj! – powiedziała Łucja, która przypatrywała im się
uważnie z bliska. – Czy nie widzisz, co one robią?

Obie dziewczynki nachyliły się jeszcze bardziej.

– Nie do wiary! – powiedziała Zuzanna. – Cóż to za dziwy! One
przegryzają więzy!

– Tak właśnie myślałam – odezwała się Łucja. – Sądzę, że to są
przyjazne myszki. Biedactwa, nie zdają sobie sprawy z tego, że
on jest już martwy. Myślę, że mu pomogą, gdy go rozwiążą.
Teraz zrobiło się dużo jaśniej. Dziewczynki zauważyły po raz
pierwszy blade twarze. Widziały wyraźnie myszy gry-
zące grube powrozy – tuziny i tuziny, może nawet setki małych
polnych myszy. I w końcu wszystkie sznury – jeden po drugim
– opadły.

Niebo na wschodzie pojaśniało, a gwiazdy zbladły – wszystkie,
prócz jednej wielkiej gwiazdy, płonącej nisko nad wschodnim
horyzontem.

C. S. LEWIS: *OPOWIEŚCI Z NARNII*. LEW, CZAROWNICA I STARA SZAF. A.

PRZEL. A. POLKOWSKI. MEDIA RODZINA, POZNAŃ 2005, s. 153 – 154.

❑ **Zadanie 1.** Zdecyduj, czy Zuzanna słusznie nazwała sza-
re myszki potworkami. Odwołaj się do powyższego tek-
stu oraz znajomości całej lektury.

❑ **Zadanie 2.** Pomyśl, co przyjazne myszki mogłyby powie-
dzieć dziewczynkom. Zapisz swoje propozycje w punk-
tach.

❑ **Zadanie 3.** Zielonym kolorem podkreśl w zdaniu: *Sądzę,
że to są przyjazne myszki* odmienne części mowy.

❑ **Zadanie 4.** Wtajemniczeni wiedzą, że *myszy nie lubią
mgły*. [...] *Przez nią opadają im wąsiki*⁵. Jak sądzisz, za
czym jeszcze nie przepadają narnijskie myszki? Sporządź
listę, którą posłaniec przekaże krasnalowi Bondzisławowi.

❑ **Zadanie 5.** Podaj powody (argumenty), dlaczego gwiaz-
dy bledną. Postaraj się, by Twoje propozycje były: oryginalne,
zabawne, baśniowe, naukowe. Przygotuj ilustrację
lub plakat, który będzie komentarzem do słów: *gwiazdy
są obojętne. Mrugają z hukiem, który grzęźnie i schnie w ko-
smosie. Mają kamienne powieki*⁶.

Karta pracy nr 2

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj zadania 1 – 5.

Że zamknięty w skorupie niewygodnie siedział,
Żałowała mysz żółwia; żółw jej odpowiedział:

„Miej ty sobie pałace, ja mój domek ciasny;

Prawda, nie jest wspaniała – szczupły, ale własny”.

IGNACY KRASICKI: *ŻÓŁW I MYSZ*. W: TEGOŻ: *WYBÓR BAJEK I SATYR*. GREG,
KRAKÓW 2006, s. 14.

❑ **Zadanie 1.** Zdecyduj, czy mysz rzeczywiście powinna
współczuć żółwiowi. Wyjaśnij, co żółw próbuje uświadomić
bohaterce.

¹ A. Maciągowska: *Niekot i inne bajki filozoficzne*. Wydawnictwo eSPe, Kraków 2006, s. 27.

² J. Korczak: *Kajtuś Czarodziej*. NK, Warszawa 1987, s. 197.

³ J. Ratajczak: *Zaczarowane wiersze*. Korepetytor, Płock 1998, s. 26.

⁴ Tamże, s. 54.

⁵ N. Gaiman: *Koralina*. Przeł. P. Braiter. Mag, Warszawa 2009, s. 23.

⁶ O. Tokarczuk: *Anna Inn w grobowcach świata*. Znak, Kraków 2006, s. 7.

- **Zadanie 2.** Ustal, które przysłowie/przysłowia może/mogą być ilustracją bajki.

**Nie mów nikomu, co się dzieje w domu.
W domu jak w raju.
Bez matki nie ma chatki. Cudza strzecha
– nie pociecha.
Dobra gospodyni dom wesołym czyni.
Chałupka choć ciasna, ale własna.**

- **Zadanie 3.** Zielonym kolorem podkreśl w tekście wszystkie rzeczowniki.
➤ **Zadanie 4.** Jak sądzisz, którzy bohaterowie z Twoich lektur przyznaliby rację żółwiowi?

**Pani Bobrowa – Bilbo Baggins – Jadis
– Krwawy Hegemon – faun Tumnus
– profesor Ambroży Kleks**

- **Zadanie 5.** Dom Białej Czarownicy był w rzeczywistości małym zamkiem. Sprawiał wrażenie, jakby cały składał się z wież o wysokich, ostro zakończonych dachach, przypominających spiczaste kapelusze, jakie noszą wróżki i czarnoksiężnicy⁷. Pomyśl, jakie zmiany, ulepszenia wprowadziłby do posiadłości Jadis... Alojzy Kukuryk.

Część druga. Wirujące wróżki

Karta pracy nr 3

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj zadania 1 – 5.

Bardzo trudno dowiedzieć się czegoś o wróżkach. Wiadomo jedynie z pewnością, że wróżki są wszędzie tam, gdzie są dzieci. Dawno temu Ogrody były wzbronione dla dzieci i w owym czasie nie było w nich ani jednej wróżki; później dzieci wpuszczono i wróżki weszły gromadnie tego samego dnia. [...]

Gdy byłeś ptakiem, dość dobrze znałeś wróżki i w dzieciństwie zebrałeś o nich wiele wspomnień, ale wielka szkoda, że nie umiałeś wtedy tego zapisać, gdyż zapominasz stopniowo i znam dzieci, które twierdzą, że nigdy nie widziały wróżki. [...] Ubierają się dokładnie tak jak kwiaty i zmieniają stroje zgodnie z porą roku, oblekając się w biel, gdy nadszedł czas lilii, błękit, gdy kwitną dzwonki i tak dalej. Najbardziej z wszystkich pór roku lubią czas krokusa i hiacynta, gdyż mają skłonność do barwnych strojów, lecz tulipany (z wyjątkiem białych, które są kołyskami wróżek) uważają za zbyt jaskrawe i czasem przez całe dnie zwlekają z włożeniem strojów podobnych do tulipanów.

JAMES MATTHEW BARRIE: PIOTRUS PAN W OGRODACH KENSINGTONSKICH.
PRZEL. M. RUSINEK. WYDAWNICTWO JASIEŃCZYK, WROCŁAW 1994, s. 37.

- **Zadanie 1.** Wyjaśnij, dlaczego wróżki lubią dzieci. Pomyśl, czego dzieci mogą nauczyć się od wróżek. Przywołaj bajki, baśnie i legendy, których bohaterkami są wróżki. Podaj tytuły Twoich ulubionych filmów z wróżkami w roli głównej.

- **Zadanie 2.** Korzystając ze wskazówek, rozwiń podane wypowiedzenia

	zdanie z rozwiniętą grupą podmiotu
	zdanie z rozwiniętą grupą podmiotu i grupą orzeczenia
	zdanie z rozwiniętą grupą orzeczenia

- Wróżka czeka.
 Dzieci bawią się.
 Wróżki tęsknią.
 Wróżki schowały się w ogrodzie.
 Patrzę.
 Wróżka zbliżyła się do kołyski.

- **Zadanie 3.** Krasnal Bondzislav dowiedział się, że wróżka w sukni z krokusa spotka się z Demeter, boginią zbóż, kwiatów i owoców, by zaprojektować dla niej nową kołyskę. Przygotuj krótki dialog. Pamiętaj o właściwym zapisie.
➤ **Zadanie 4.** Wyobraź sobie, że szpak Mateusz dostał zaproszenie od królowej wróżek, by spędzić w Krainie Kwiatów trzy dni. Zapisz, jakie atrakcje/niespodzianki przygotowała dla mieszkańca Akademii pana Kleksa opiekunka hiacyntów i tulipanów.
➤ **Zadanie 5.** Kierując się słowami: *wrózka położyła rękę na jego policzku. Było to jak dotknięcie miękką poduszką⁸*, napisz opowiadanie o chłopcu, który czeka na powrót swojego taty.

Karta pracy nr 4

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj zadania 1 – 5.

- Baśniobór? – powtórzył Seth.
– Taką nazwę przed wiekami nadali temu rezerwatowi założyciele. To schronienie magicznych stworzeń od stuleci przekazywane z opiekuna na opiekuna.
Kendra spróbowała gorącej czekolady. Była rewelacyjna! Smak przypominał jej czekoladowe różyczki znalezione na strychu.
– Co tu macie poza wróżkami? – spytał Seth.
– Różne istoty duże i małe. I to jest prawdziwy powód tego, że nie wolno wam wchodzić do lasu. Te stworzenia są znacznie groźniejsze niż jadowite węże albo dzikie małpy. Tylko przedstawiciele nielicznych magicznych gatunków mają prawo wstępu do ogrodu. Wróżki, chochliki i tak dalej. – Dziadek wypił kolejny łyk. – Smakuje wam czekolada?
– Jest cudowna – powiedziała Kendra.
– Z tego samego mleka, którego spróbowaliście dziś w ogrodzie. Tego, które piją wróżki. Właściwie nie żywią się niczym innym. Kiedy wypiją je śmiertelnicy, oczy otwierają im się na niewidoczny świat. Działanie ustępuje następnego dnia.
BRANDON MULL: BAŚNIOBÓR. PRZEL. R. LISOWSKI. WYDAWNICTWO W.A.B., WARSZAWA 2006, s. 78.

⁷ C. S. Lewis: *Opowieści z Narnii. Lew, Czarownica i stara szafa*. Przeł. A. Polkowski. Media Rodzina, Poznań 2005, s. 93.

⁸ B. Reuter: *Hodder ocala świat*. Przeł. R. Elbert. Wydawnictwo M, Kraków 2004, s. 140.

- **Zadanie 1.** Ustal, przed czym/przed kim dziadek przestregą Kendrę i Setha.
- **Zadanie 2.** Jak sądzisz, dlaczego wróżki piją wyłącznie mleko? Podaj kilka wyjaśnień, pamiętając o baśniowym rodowodzie tych stworzeń.
- **Zadanie 3.** Napisz przepis kulinarny. Wybierz jedną z propozycji: czekoladowy deser *Uśmiechnięte chochliki*, lodowy puchar *Dar Królowej*, ciasteczka maślane *Wężyki*.
- **Zadanie 4.** Udowodnij, że podane wyrazy posiadają więcej niż jedno znaczenie: golf, rezerwat, gwiazda.
- **Zadanie 5.** *Od pięćdziesięciu lat jestem Mistrzem Elikirów. Znam mowę wróżek i język elfów. Wiem, gdzie rośnie smocze ziele, landrynkowa trawa i migdałowy mech. Mieszam soki, starte kamienie i pył z motyli skrzydeł. Robię lekarstwa na wszystkie choroby, jakie zna świat. Przyrządzam mikstury dla ludzi, skrzatów i samotnych nietoperzy. Nie wiem, co się ostatnio dzieje. Nie potrafię sporządzić napoju odwagi. Nie jestem w stanie uformować cukierków, które będą chronić przed grymasem goblina i uśmiechem demona. Nie jestem w stanie przygotować ziołowych dropsów, by leczyły poranione przez kły i pazury ciała. Jestem Mistrzem Elikirów i potrzebuję pomocy...*⁹
- Krasnal Bondzislav pragnął pomóc Mistrzowi Elikirów, ale nawet i on, ekspert w czynieniu dobra, był bezradny wobec magii starszej niż pajęczyny na strychu. Pomyśl, w jaki sposób można wesprzeć Mistrza w tej trudnej sytuacji. Opracuj receptę na odzyskanie niezwykłych umiejętności. Skorzystaj z lekturowych gadżetów.

czapka bogdychanów – upominek od doktora Paj Chi Wo
buteleczka zawierająca sok z Ognistych Kwiatów
 – podarunek od Łucji Pevensie
czarodziejska fujarka – prezent od czarownicy Jagi

Część trzecia. Okiem olbrzyma

Karta pracy nr 5

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj zadania 1 – 5.

- Hej! Chodźże tutaj! Jak ci na imię?
- Olbrzym Grzmotołup, jeśli wasza miłość pozwoli – odpowiedział olbrzym, jeszcze raz dotykając ręką kapelusza.
- A więc, olbrzymie Grzmotołupie – powiedział Aslan – wypuść nas stąd, dobrze?
- Tak jest, wasza miłość. To dla mnie wielka przyjemność. Odsunąć się na przyzwoitą odległość od bramy, maluchy. Potem podszedł do wrót kilkoma wielkimi krokami i – bang – bang – bang – zahuczała jego wielka maczuga. Wrota zatrzeszczały przy pierwszym uderzeniu, zatrzeszczały przy drugim i zadygotały przy trzecim, ale pozostały zamknięte. Złapał więc każdą z wież strzegących bramy i po kilku minutach strasznych trzasków wieże, a z nimi spory kawał muru po obu stronach bramy, runęły z łoskotem na ziemię, rozbijając się w masę gruzu. [...]
- Niech skonam, jeśli się paskudnie nie zmachałem – powiedział olbrzym, dysząc jak największa w świecie lokomotywa.
- C. S. LEWIS: *OPOWIEŚCI Z NARNII*. LEW, CZAROWNICA I STARA SZAFKA. PRZEŁ. A. POLKOWSKI. MEDIA RODZINA, POZNAŃ 2005, s. 166.

- **Zadanie 1.** Zaznacz właściwą odpowiedź.
 Z tekstu wynika, że Grzmotołup
A. jest wielki jak lokomotywa.
B. zaraz wyzionie ducha.
C. zmęczył się przy wyważaniu bramy.
D. jest agresywny.
- **Zadanie 2.** Wypisz z tekstu: rzeczowniki własne, wyrazy dźwiękonaśladowcze, czasowniki w trybie rozkazującym.
- **Zadanie 3.** Podkreśl zaimki.
- więc, dobrze, wasza, odległość, mnie, kilkoma, jego, pierwszym, ale, nimi, przy, jak
- **Zadanie 4.** Napisz ogłoszenie. Wybierz jedną z propozycji: sprzedam kapelusze Grzmotołupa, dam pracę olbrzymowi, kupię maczugę Grzmotołupa.
- **Zadanie 5.** *Siła jest przymiotem godnym podziwu. Wygrywa się dzięki niej wojny. Zdobywa szczyty. Pokonuje potwory*¹⁰. Uzasadnij słusność stwierdzenia, podając przykłady bohaterów literackich i filmowych.

Karta pracy nr 6

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj zadania 1 – 5.

Nie wiadomo, kiedy olbrzym pojawił się w lesie u stóp zamku Książ, ale bali się go wszyscy. Mieszkańcy okolicznych wiosek opowiadali legendy o złym wielkoludzie, który wyrывa z korzeniami najstarsze dęby i ciska nimi daleko, aż po horyzont. [...]

Wielkolud wstydził się, że jest taki ogromny. Wstydził się swego grzmiejącego głosu, wielkich jak kościelne ławy stóp, dłoni jak snopy siana, którymi nie potrafił zrywać polnych kwiatów ani jagód w lesie, i oddechu przygniatającego do ziemi nawet grube drzewa. Gdy kichał, nikt nie życzył mu zdrowia. Ludzie powiadali wtedy: „O, burza idzie”.

Wiedział, że się go boją. Przycupnięty za górą, wsłuchiwał się w rozmowy wieśniaków idących przez las. [...]

Inny śmiałek, Marek z przysiółka Zagrosze, natknął się kiedyś na olbrzyma. Stanął przerażony, ale wielkolud nie miał złych zamiarów, zaproponował nawet Markowi kręgle. Gra szła im jednak kiepsko. Kręgle były niewiele mniejsze od dorosłego człowieka, a kule tak ciężkie, że Marek ledwie mógł ruszyć je z miejsca. Chciał, żeby zagrali w kości, jednak maleńkie kostki wypadały olbrzymowi z ręki. Chłopi mówili potem, że rozwiścieczony potwór rozszarpał Marka, ale prawda była inna. Marek wrócił do wioski cały i zdrowy, opowiedział o przyjaźnym wielkoludzie, nikt jednak mu nie uwierzył. Ludzie wiedzieli lepiej. [...]

Wielkolud chciał zmienić złą opinię o sobie. Pomagał ludziom stawiać domy. W nocy, gdy nikt nie widział, znosił na budowę kamienie, pogłębiał wykopy, czasem nawet wymurował kawał ściany. Rano budowniczowie zastanawiali się, kto im po-

⁹ U. Wykurz: *Wróżki na werandzie. Ćwiczenia dla klasy V. „Język Polski w Szkole IV – VI. Zeszyty Kieleckie” 2016/2017, nr 2, s. 88.*

¹⁰ M. P. Kozłowski: *Juniper Berry i tajemnicze drzewo*. Przeł. A. Papiernik. Esprit, Kraków 2011, s. 148.

mógł. Nigdy nie przyszło im do głowy, że to olbrzym. Przecież słyszeli dziesiątki opowieści o tym, jaki jest zły.

MARIUSZ URBANEK: *OLBRZYM Z KSIĄŻAŃSKIEGO LASU*. W: TEGOŻ: *BAŚNIE DOLNEGO ŚLĄSKA*.

WROCŁAWSKIE WYDAWNICTWO EMKA, WROCŁAW 2018, s. 44 – 46.

➤ **Zadanie 1.** Ustal, które elementy opowieści są charakterystyczne dla baśni, a które od tradycyjnej baśni się różnią. Swoje wnioski umieść w tabeli.

➤ **Zadanie 2.** Jak sądzisz, z którym olbrzymem wielkolud z książańskiego zamku mógłby wyruszyć na wojenną wyprawę? Swoją decyzję uzasadnij.

cyklop Polifem – Herkules – Grzmotołup – Wyrwidąb

➤ **Zadanie 3.** Czy mieszkaniec książańskiego zamku powinien wstydzić się swojej siły? Udziel krótkiej odpowiedzi.

➤ **Zadanie 4.** Do jakich wniosków i przemyśleń prowadzi lektura baśni? Formułując odpowiedź, weź pod uwagę zachowanie olbrzyma, postawę ludzi.

➤ **Zadanie 5.** Korzystając ze słownika, encyklopedii lub wyszukiwarki internetowej, wyjaśnij znaczenie pojęć: **stereotyp, opinia publiczna**.

Urszula Wykurz jest nauczycielem języka polskiego w Szkole Podstawowej nr 80 im. Wojciecha Bogusławskiego w Krakowie.

Czy wiesz że...

Maria Wilk: Tworzenie gier komputerowych i e-sport w szkołach

Reakcje ludzi na hasło *gry komputerowe* mogą być bardzo różne. Może to być ekscytacja (szczególnie wśród młodzieży – choć nie tylko) lub lekkie zainteresowanie (może przy jakiejś okazji), może być obojętne wzruszenie ramionami (strata czasu) a nawet ortodoksyjna, ideologiczna niechęć. Z punktu widzenia rodzica dominującym może być niepokój o zagrożenie uzależnieniem, a co najmniej o zabieranie dziecku czasu potrzebnego na naukę.

Mówiąc *gry komputerowe* przywołujemy obraz gracza przy komputerze, smartfonie, tablecie czy konsoli i przysyłania nam on pełen obraz zjawiska, które na świecie zyskało nazwę *Gaming*.

Gry komputerowe można dzielić wg kryterium sprzętowego (PC-ty, konsole, tablety, smartfony), jak i według kryterium charakteru gry (rekreacyjne, łamigłówki, symulacyjne, strategiczne, zręcznościowe, karciane, edukacyjne, sportowe itd.). Wszystkie tworzone są zgodnie z pewnymi regułami – wykorzystują tzw. silniki gier¹, pracę grafików, programistów, scenarzystów i wielu innych specjalistów. Coraz trudniej znaleźć różnice z wytwórniami filmową, bo w najbardziej zaawansowanych grach występują aktorzy i to największe gwiazdy, jak Bruce Willis, Keanu Reeves, Willem Dafoe, Kevin Spacey...

Jeżeli mówimy o zjawisku o takiej wartości globalnej, natychmiast musi pojawić się pytanie – czy może to być w naszych warunkach sposób na życie i zarabianie pieniędzy? Otóż może i to przynajmniej w dwóch wymiarach – jako udział w tworzeniu gier lub jako czynny udział w dziedzinie nazwanej e-sportem.

Czym jest e-sport? Tradycyjny sport polega na rywalizacji, na dążeniu do „bycia najlepszym”. Sportem jest zarówno lekkoatletyka, tenis, sporty walki, biegi i skoki narciarskie, jak i szachy, snooker i tak technologiczne rywalizacje jak wyścigi Formuły 1. Za rywalizacją podążają widzowie, a za widzami pieniądze, niekiedy gigantyczne. Czym od tradycyjnego sportu różni się e-sport? Poza technologią cyfrową – niczym, też jest rywalizacja i stara jak świat ludzka ciekawość, aby tę rywalizację obserwować. Dlatego też organizowane są turnieje, mistrzostwa, powstały już specjalne kanały telewizyjne (vide Polsat Games).

Młodzież szkolna czuje się w przestrzeni wirtualnej jak *ryba w wodzie*, czy zatem powyższe uwagi stanowią powód do zainteresowania szkół, zwłaszcza prowadzących kształcenie zawodowe? Oczywiście tak, i są już w kraju przykłady podejmowanych w tym zakresie inicjatyw.

O powstaniu pierwszej w Polsce klasy e-sportowej dowiedzieliśmy się już pod koniec kwietnia 2015 r. Zespół Szkół Technicznych

i Ogólnokształcących w Kędzierzynie-Koźlu zapowiedział klasę w zawodzie technik-informatyk ze specjalizacją *e-sport i tworzenie gier komputerowych*. Następnym był Powiatowy Zespół nr 3 STiO w Oświęcimiu oferujący bardzo podobny program. Jako trzeci był Zespół Szkół Zakładu Doskonalenia Zawodowego w Kielcach. W każdym przypadku odbywała się to poprzez opracowanie i wdrożenie innowacji pedagogicznej.

Kolejną szkołą, która wprowadziła taką innowację pedagogiczną, czyli klasę: *technik informatyk ze specjalnością e-sport i tworzenie gier komputerowych* były Techniczne Zakłady Naukowe w Dąbrowie Górniczej. Uczniowie w trakcie zajęć uczą się tworzyć gry komputerowe z wykorzystaniem najnowocześniejszych technologii – m.in. silników gier np. Unity, czy programów do przekształcania i obróbki grafiki 3D. Innowacja umożliwia przygotowanie uczniów do wejścia w dynamicznie rozwijający się rynek gier komputerowych i e-sportu. Dzięki modyfikacjom nauczanych treści uczniowie zostają zapoznani z technikami stosowanymi podczas projektowania gier komputerowych oraz z technikami stosowanymi w rywalizacji drużynowej w grach komputerowych.

Wspomniane zajęcia oferują realizację zagadnień, w ramach których uczniowie uczą się *tworzenia gier z wykorzystaniem silników Unity, Unreal Engine, rozwijają umiejętność świadomego korzystania z komputera, grania i trenowania gier e-sportowych*, biorąc udział w zorganizowanych wyjazdach na imprezy e-sportowe, tworząc zgrane drużyny rywalizujące w amatorskich i profesjonalnych turniejach.

Wśród celów, które stawia szkoła, wprowadzając ww. innowację znajdujemy m.in.:

- przygotowanie uczniów do potrzeb rynku pracy lub kariery e-sportowej;
- zaznajomienie uczniów z obecnie stosowanymi silnikami gier
- zapoznanie z podstawowymi zasadami rządzącymi e-sportem;
- przygotowanie do gry drużynowej na poziomie profesjonalnym;
- zaznajomienie z doborem i przygotowaniem sprzętu do gier;

Dla szkoły zagadnienie nie jest proste, bo wymagany jest sprzęt wysokiej jakości (pracownia dobrej klasy stacji graficznych), kadra z kompetencjami (a o to nielato). Jednak zainteresowanie uczniów potencjalnym zdobyciem zawodu, który pozwoliłby na aktywność zawodową, powalającą jednocześnie na realizację swojej pasji (programista lub grafik w procesie tworzenia gier, tester gier lub kariera e-sportowa) jest ogromne. Jest zatem powód do rozważenia tego tematu.

Maria Wilk jest konsultantem w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach.

¹ Zintegrowane środowisko programistyczne do tworzenia trójwymiarowych oraz dwuwymiarowych gier komputerowych lub innych materiałów interaktywnych, takich jak wizualizacje czy animacje.

SŁYSZYSZ? TO GŁOSKI!

Powtórzenie wiadomości na temat dźwięków mowy

ALEKSANDRA MASTERNAK

Poniższy scenariusz uzyskał
I miejsce
w

**X Wojewódzkim Konkursie na
Najciekawszy Scenariusz Lekcji
Języka Polskiego** pod patronatem
Marszałka Województwa Śląskiego,
zorganizowanym przez RODN
„WOM” w Katowicach i zespół
doradców języka polskiego.

Scenariusz lekcji języka polskiego w klasie 7 i 8

Czas na realizację: 1 lub 2 godziny
lekcyjne

▶ Cel ogólny:

- uczeń rozumie pojęcia: głoska, litera, sylaba, akcent oraz wykorzystuje tę wiedzę w poprawnej pisowni i artykulacji wyrazów.

▶ Cele szczegółowe Uczeń:

- tworzy definicję fonetyki i rozumie, co jest przedmiotem badań tej dziedziny;
- rozdziela pojęcie głoski i litery;
- przyporządkowuje głoski do kategorii: spółgłoska/samogłoska, dźwięczna/bezdźwięczna, ustna/nosowa, twarda/miękka;
- rozdziela funkcje litery i;
- dostrzega i wskazuje zjawiska fonetyczne: udźwięcznienie, ubezdźwięcznienie, uproszczenie grupy spółgłoskowej, utrata dźwięczności na końcu wyrazu;
- zna i stosuje zasady akcentowania wyrazów w języku polskim.

▶ **Metody i formy pracy:** metody aktywizujące TIK, praca grupowa.

▶ **Materiały i środki dydaktyczne:** wydrukowane zadania oraz kody QR (załączniki), prezentacja multimedialna (załącznik), smartfony lub tablety z aplikacją do skanowania kodów QR.

Komentarz nauczyciela

Zamieszczony poniżej scenariusz został przygotowany do przeprowadzenia lekcji o charakterze powtórzeniowym i utrwalającym. Uczniowie powinni być już wprowadzeni do tematu fonetyki, wymaganego przez zapisy podstawy programowej. Scenariusz lekcji może posłużyć np. do podsumowania przez sprawdzianem lub przy zajęciach powtórzeniowych przed egzaminem ósmoklasisty. Proponowane aktywności zawierają elementy grywalizacji. Wykorzystywane są również narzędzia TIK. W związku z tym zajęcia mogą być przeprowadzone, gdy uczniowie będą mieli do dyspozycji tablety lub smartfony z dostępem do Internetu oraz zainstalowanym czytnikiem kodów QR. Do realizacji lekcji można także wykorzystać komputery stacjonarne, jednak trzeba zastąpić wówczas kody QR linkami do stron z zadaniami (wszystkie linki zamieszczam w scenariuszu). Lekcja łączy w sobie elementy *escape roomu* i stacji w wersji online, dlatego może być ciekawą propozycją realizacji tematu, który uczniowie rzadko uznają za interesujący. Scenariusz został zaplanowany na 1 lub 2 godziny lekcyjne – czas potrzebny na jego realizację zależy od kilku czynników, np. od tego, czy uczniowie wcześniej uczestniczyli w podobnych lekcjach i dobrze radzą sobie z obsługą wykorzystywanych aplikacji oraz oczywiście

od tempa ich pracy (do wykonania jest 8 zdań).

Przebieg zajęć

Część organizacyjna.

Działania nauczyciela przed lekcją:

- 1) Przygotowanie sprzętu (komputer, projektor, ekran) do wyświetlenia prezentacji.
- 2) Wydrukowanie materiałów i umieszczenie ich we właściwych miejscach. (Kody można zalaminować, żeby nie zniszczyły się po jednych zajęciach.) Karta gracza – tyle kopii, ile grup; rozdajemy je na początku lekcji w foliowej *koszulce*. Kod do zadania 1 – tyle kopii, ile grup; na biurku – kod do zadania 2 – jeden, przyklejony z tyłu klasy (na ścianie, na szafie). Kartki z zadaniem 3 – tyle kopii, ile grup; na biurku – kod do zadania 5 – tyle kopii, ile grup. Kartka z kodem w kopercie; koperty w foliowej *koszulce* przyklejonej do gazetki – kod do zadania 7 – jeden; przyklejony do parapetu – kod do zadania 8 – jeden; przyklejony do tablicy – krzyżówka do podsumowania – tyle kopii, ilu uczniów w klasie.
- 3) W tej fazie należy zdecydować, czy wszyscy uczniowie będą zaczynać od zadania 1 i kończyć na zadaniu 8, czy też każda grupa zaczyna od innego stanowiska. Zestaw materiałów jest przygotowany do obu wariantów zajęć.

Działania nauczyciela z uczniami w czasie lekcji:

- 1) Przedstawienie tematu i celów lekcji w języku ucznia (załącznik 3: prezentacja, slajd 1 – 3).
- 2) Omówienie zasad obowiązujących na zajęciach (slajd 4).
- 3) Podział klasy na pary lub trzyosobowe zespoły i wręczenie każdej grupie foliowej *koszulki* z kartą gracza oraz kartką do roboczego rozwiązywania zadań.
- 4) Uruchomienie sprzętu, wskazanie potrzebnych aplikacji.

Część zasadnicza.

Ta lekcja *dzieje się sama* – oczywiście, jeśli najpierw poświęcimy swój czas, żeby przygotować materiały i zorganizować wnętrze sali lekcyjnej. Poni-

żej znajduje się opis wszystkich zadań i działań uczniowskich:

Rozdajemy uczniom kartki z kodem QR, który wymaga zamalowania na czarno pól, z właściwymi numerami (załącznik 1: kod do zadania 1). Gdy uczniowie zamalują właściwe pola (te z numerami 2, 5, 6), zostaną przekierowani do pierwszego zadania.

► Zadanie 1:

Umieszczona w aplikacji *Learningapps* zagadka z chmurą wyrazów, która pozwala na utworzenie definicji fonetyki (link: <https://tiny.pl/7r456>).

Rozwiązanie: Fonetyka jest dziedziną nauki o języku, która zajmuje się badaniem dźwięków mowy. Po wykonaniu tego zadania uczniowie zostają skierowani na tył klasy, by zeskanować kolejny kod (załącznik 1: kod do zadania 2).

► Zadanie 2:

Umieszczony w aplikacji *Learningapps* tekst z lukami na temat samogłosek i spółgłosek (link: <https://tiny.pl/7r45b>). Po rozwiązaniu zadania, uczniom pokaże się instrukcja: Poďtejście do nauczyciela i podajcie hasło: *Tajne głoski*, a wręczy Wam polecenie do zadania 3.

► Zadanie 3:

Na kartce otrzymanej od nauczyciela znajduje się polecenie, po wykonaniu którego uczniowie poznają hasło, które pozwoli im odkryć link prowadzący do zadania 4. Rozwiązanie zadania: *Niby zwykła fonetyka, a tak wiele do odkrycia!*

► Zadanie 4:

Grupowanie wyrazów według funkcji, jaką pełni w tych wyrazach litera *i* (link do zdania: <https://tiny.pl/7r41q>). Po wykonaniu zadania komunikat przekieruje uczniów pod klasową gazetkę, gdzie w foliowej *koszulce* znajdują się koperty z zadaniem 5.

► Zadanie 5:

W kopercie znajduje się kartka z kodem QR, który odsyła uczniów do polecenia wypowiadanego przez Voki oraz miejscem na odpowiedzi (wpisują je we wcześniej przygotowanym formularzu Google). Po wypełnieniu formularza uczniowie zobaczą, czy popełnili jakieś błędy i jakie były poprawne odpowiedzi. Komunikat końcowy zawiera link do zadania 6. Link do Voki: <https://tiny.pl/7r4jc> Link do formularza Google: <https://tiny.pl/7r41t>

► Zadanie 6:

Uczniowie dzielą głoski na dźwięczne i bezdźwięczne w zadaniu z aplikacji *Learningapps* (link: <https://tiny.pl/7r41w>). Po wykonaniu zadania dostają wskazówkę, by kodu do kolejnego zadania szukać na parapecie.

► Zadanie 7:

Uczniowie wykonują zadanie z wykorzystaniem *koła fortuny* i na karcie gracza (załącznik 2) układają hasło, które jest podpowiedzią, gdzie znajdują kolejne polecenie (link: <https://tiny.pl/7r41f>).

Rozwiązanie: Głoska odszyfrowana za pomocą klucza: Samogłoska nosowa **q** **t**. Spółgłoska ustna, bezdźwięczna,

twarda **cz** **a**. Samogłoska ustna **o** **b**. Spółgłoska nosowa, miękka **ni** **l**. Spółgłoska drżąca **r**. Spółgłoska ustna, dźwięczna, twarda **g** **c**. Spółgłoska nosowa, twarda **m** **a**. Klucz: $m = a$; $q = t$; $cz = a$; $g = c$; $r = i$; $o = b$; $ni = l$

► Zadanie 8:

Uczniowie przydzielają wyrazy do zasad akcentowania: na drugą, trzecią lub czwartą sylabę od końca (link: <https://tiny.pl/7r411>).

Uwaga! Jeśli wszyscy uczniowie zaczęli od tego samego zadania – teraz kończą grę.

Część podsumowująca.

- 1) Uczniowie, którzy ukończyli grę, oddają *koszulkę* z kartą gracza i kartkami z zadaniami, które wykonywali w czasie lekcji.
- 2) Uczniowie indywidualnie uzupełniają krzyżówkę. (W ten sposób zapełniamy czas oczekiwania, aż wszystkie grupy ukończą zadania. Gdy wszyscy uczniowie są gotowi, możemy przejść do wspólnego uzupełniania krzyżówki).
- 3) Nauczyciel wyświetla uczniom ponownie cele zajęć (prezentacja, slajd 3). Uczniowie tworzą w zeszytach tabelę z dwiema kolumnami: Potrafię // Muszę popracować. Każdy na podstawie własnej refleksji uzupełnia tabelę, wpisując cele w wybranej kolumnie.
- 4) Opcjonalnie: Można nagrodzić uczniów za aktywny udział w lekcji plusem lub oceną.

Załącznik 1

Zadanie 1 – kod do zamalowania

Zadanie 1 – kod po zamalowaniu (rozwiązanie dla nauczyciela)

Kod do zadania 2 – z tyłu klasy

Kod do zadania 5 – do włożenia do koperty na gazetkę

Kod do zadania 7 – na parapet

Kod do zadania 8 – na tablicę

Załącznik 2

Karta gracza

NASZA DRUŻYNA:

Zaznaczajcie, które zadania już wykonaliście. To ważne, żeby zrealizować wszystkie 8 zadań!

Numer zadania	1 (definicja)	2 (tekst z lukami)	3 (wężyk liter)	4 (grupowanie wyrazów)	5 (pomoc Lili)	6 (podział głosek)	7 (koło fortuny)	8 (trzy paczki)
Gotowe? √								

▶ **Do zadania 7:** Wpisz głoski z koła fortuny do tabeli, a następnie rozszyfruj odpowiedź, gdzie znajdziesz kolejne zadanie.

Właściwości głoski	Głoska z koła fortuny	Głoska odszyfrowana za pomocą klucza
Samogłoska nosowa		
Spółgłoska ustna, bezdźwięczna, twarda		
Samogłoska ustna		
Spółgłoska nosowa, miękka		
Spółgłoska drżąca		
Spółgłoska ustna, dźwięczna, twarda		
Spółgłoska nosowa, twarda		

Klucz: m = a; ą = t; cz = a; g = c; r = i; o = b; ni = l

Prezentacja

Słyszysz? To głoski!

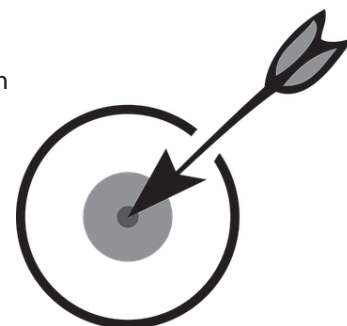
A B C D E F G H I J
K L M N O P R S T U
V W X Y Z

Co jest celem naszej lekcji?

Utrwalenie wiedzy na temat:

- głosek
- akcentu
- zjawisk fonetycznych

oraz
trochę zabawy
i rywalizacji

Co powinienem/powinnam wiedzieć?

- Znam podział głosek na spółgłoski i samogłoski.
- Rozpoznaję funkcje „i” (samogłoska czy zmiękczenie).
- Potrafię rozróżnić głoski dźwięczne i bezdźwięczne, ustne i nosowe, twarde i miękkie.
- Rozpoznaję rodzaje i kierunki upodobnień fonetycznych.
- Dostrzegam uproszczenia grup spółgłoskowych.
- Znam i stosuję zasady akcentowania wyrazów.

Instrukcja dla uczniów

- Będziecie pracowali z wykorzystaniem tabletu z czytnikiem kodów QR.
- Waszym zadaniem jest rozwiązanie 8 zadań.
- Każde rozwiązane zadanie zaznaczajcie na Karcie gracza.
- Po wykonaniu wszystkich zadań Kartę gracza oddajcie nauczycielowi.

Powodzenia!!!

Żeby wejść do gry...

... musisz zamalować na czarno pola z numerami 2, 5 i 6 na kodzie QR otrzymanym od nauczyciela.

Zeskanuj gotowy kod i przejdź do pierwszego zadania.

Bibliografia:

1. Kościerzyńska J., Chmiel M., Szulc M., Gorzałczyńska-Mróż A.: *Nowe słowa na start! Podręcznik do języka polskiego dla klasy siódmej szkoły podstawowej*. Warszawa 2017.
2. Strona internetowa: <https://tiny.pl/7r41n> [Dostęp: 10.03.2020 r.]
3. Strona internetowa: <https://tiny.pl/7r416> [Dostęp: 10.03.2020 r.]

Aleksandra Masternak jest nauczycielem języka polskiego w Szkole Podstawowej nr 1 im. Księżąt Pszczyńskich w Pszczynie.

ROMANTYCZNA ARS MORIENDI

O pięknym umieraniu w wierszu Adama Mickiewicza

PIOTR POCHEL

Pamięci mojego Mistrza – Profesora Jacka Lyszczyzny

Każdy nauczyciel języka polskiego staje w pewnym momencie przed dylematem, w jaki sposób rozmawiać z młodzieżą o śmierci. O sprawach ostatecznych. O kwestiach, które wpisane są w życie każdego człowieka. W jaki sposób mówić młodemu, uśmiechniętemu i pełnemu energii uczniowi o konsekwencjach straty, której zawsze towarzyszą uczucia smutku, tęsknoty i przygnębienia. O tym, że człowiek, który stracił kogoś najbliższego, odczuwa samotność i niczym niedającym się zastąpić brak.

Wobec tematu śmierci sztuka nie pozostała obojętna. Artyści wypowiadali się o niej w literaturze, malarstwie, rzeźbie, muzyce czy filmie od czasów najdawniejszych. Biblia to opowieść m.in. o męczeńskiej śmierci Jezusa Chrystusa. Przykładem średniowiecznego podejścia jest opis bitwy i heroicznej śmierci bohatera, przedstawiony przez anonimowego twórcę w *Pieśni o Rolandzie*. O śmierci i jej następstwach — ogromnym cierpieniu i bólu — pisał Jan Kochanowski w cyklu dziewiętnastu *Trenów* poświęconych swej ukochanej córce, Orszuli. O antynomii śmierci i miłości wspominał w swoim utworze Jan Lechoń, którego propozycję odczytania utworu omówiłem wcześniej¹. Przy-

kłady można mnożyć. W tym artykule chcę przedstawić pakiet interpretacyjny z kontekstem *ars moriendi* na przykładzie wiersza Adama Mickiewicza *Śmierć Pułkownika*. Skąd taki wybór? Otóż, utwór ten został wpisany na listę lektur obowiązkowych, których znajomość jest niezbędna podczas egzaminu ósmoklasisty z języka polskiego².

Zanim podsunieśmy uczniom utwór Mickiewicza, warto zapoznać ich z sylwetką wieszczą. Można skorzystać z różnych metod. Na czym jednak się skupić, prezentując portret jednego z największych poetów romantyzmu? Proponuję wybrać ważne i ciekawe informacje, które rozbudzą w uczniach ciekawość i zachęcą do samodzielnego zgłębnienia wiedzy o autorze *Pana Tadeusza*.

1. Sylwetka Adama Mickiewicza³, np.:

- urodził się w Wigilię, 24 grudnia 1798 r. w Zaosiu koło Nowogródka (dzień urodzin poety tłumaczy, dlaczego rodzice dali mu na imię Adam; ciekawostką jest również fakt, że rok 1798 to umowna data otwierająca epokę anglo-amerykańskiego romantyzmu);
- był prekursorem polskiego romantyzmu, który w 1822 r. ogłosił

drukiem nowatorski zbiór *Ballad i romansów* uznany przez krytyków i badaczy *punktem zero*⁴ nowej epoki w dziejach literatury polskiej;

- był współzałożycielem i członkiem Towarzystwa Filomatów i Filaretów⁵, które jako tajny związek studencki Uniwersytetu Wileńskiego funkcjonowało w konspiracji przed władzami carskimi; w wyniku śledztwa w 1823 r. prowadzonego przez Mikołaja Nowosilcowa zostało rozwiązane, a jego członkowie osadzeni w więzieniu. Mickiewicz po kilkumiesięcznym pobycie w więzieniu otrzymał nakaz wyjazdu do Odessy, z której już nigdy do kraju nie powrócił, a wydarzenia te stały się inspiracją do napisania *Dziadów części III*;
- największą i niespełnioną miłością Mickiewicza była Maryla Wereszczakówna, której nie mógł poślubić ze względu na status społeczny (rodzice kobiety chcieli, by ich córka poślubiła hrabiego Wawrzyńca Puttkamera, co z czasem stało się faktem);
- Mickiewicz często wdawał się w liczne romanse: utrzymywał bliskie relacje z zamężną Karoliną Kowalską; podczas podróży po Krymie jego miłosnym celem okazała się agentka carskiej policji – Karolina z Rzewuskich Sobańska; z kolei brylując na salonach w Rosji zainteresował się młodzieńką Katarzyną Jaenisch, ale sprzeciw rodziny kobiety uniemożliwił dalszy kontakt kochanków;
- 22 lipca 1836 r. Mickiewicz zawarł związek małżeński z Celiną Szymanowską (córka poznanej w Rosji pianistki — Marii Szymanowskiej), z którego urodziło się sześcioro dzieci: Maria, Władysław, Helena, Aleksander, Jan i Józef;
- w 1839 r. objął posadę profesora literatury łacińskiej w Akademii

¹ Zob. mój artykuł: P. Pochel: *Lekcja poezji. O śmierci i miłości w wierszu Jana Lechońa*. „Forum Nauczycieli” 2019, nr 3, s. 22 – 23.

² Zob. *Informator o egzaminie ósmoklasisty z języka polskiego od roku szkolnego 2018/2019*. Red. W. Kozak, M. Romanowska, W. Dobosz-Leszczynska i inni. Warszawa 2017, s. 6. Utwór *Śmierć Pułkownika* Mickiewicza jest lekturą obowiązkową na poziomie klas VII i VIII, ujętą w podstawie programowej. Zob. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej z dnia 14 lutego 2017* (Dz. U. 2017, poz. 356), s. 69.

³ Rzeczowo o Mickiewiczu pisał Jacek Lyszczyzna. Zob. J. Lyszczyzna: *Mickiewicz Adam*. W: Tegoż: *Literatura polskiego romantyzmu. Leksykon przypomnień*. Warszawa 2002, s. 159 – 167.

⁴ Termin Mariana Kisiela. Zob. M. Kisiel: *Poeta „punktu zero”. Tadeusz Różewicz wobec „cezury oświęcimskiej”*. W: Tegoż: *Pamięć, biografia, słowo. Szkice o poetach dwóch generacji*. Katowice 2000, s. 49 – 61.

⁵ Zob. J. Lyszczyzna: *Filomaci*. W: Tegoż: *Literatura polskiego romantyzmu...*, s. 70 – 72.

w Lozannie, którą po roku porzucił na rzecz stanowiska profesora katedry literatur słowiańskich w Collège de France w Paryżu;

- w 1848 r. chciał stworzyć we Włoszech tzn. Legion Polski, który z czasem miał powtórzyć sukces Legionów gen. Dąbrowskiego;
- po śmierci żony w marcu 1855 r. wyruszył w podróż do Konstantynopola z myślą, żeby raz jeszcze spróbować utworzyć formację zbrojną; tam zmarł 26 listopada po krótkiej chorobie prawdopodobnie spowodowanej wybuchem epidemii cholery;
- do najważniejszych dzieł Mickiewicza należą: *Ballady i romanse*, *Sonety krymskie*, *Dziady*, *Pan Tadeusz* (ostatnie dzieło wieszca z 1834 roku), powieści poetyckie, np. *Grażyna*.

Mówić o Mickiewiczu można długo i wiele. Powyżej przedstawione fakty z biografii autora *Dziadów* są propozycją, którą można dowolnie modyfikować i dostosowywać do możliwości swojego zespołu. Równie dobrze uczący może zwrócić uwagę na zupełnie inne wątki z życia romantyka, które zainteresują słuchaczy.

Kolejny krok to tekst literacki! I tym razem nauczyciel polonista ma kilka wyjść: albo sam wzorcowo czyta utwór Mickiewicza (co w mojej ocenie przy pierwszej lekturze jest wskazane), albo może skorzystać z dostępnych w sieci deklamacji, albo w końcu może wybrać któregoś z uczniów i poprosić o głośne odczytanie utworu, po nim jednak powinien pozostawić każdego z nich z samotną, cichą jego lekturą.

Śmierć Pułkownika

*W głuchej puszczy, przed chatką leśnika,
Rota strzelców stanęła zielona;
A u wrót stoi straż Pułkownika,
Tam w izdebce Pułkownik ich kona.
Z wiosek zbiegły się tłumy wieśniacze.
Wódz to był wielkiej mocy i sławy,
Kiedy po nim lud prosty tak płacze
I o zdrowie tak pyta ciekawcy.*

*Kazał konia Pułkownik kulbaczyć,
Konia w każdej sławnego potrzebie;
Chce go jeszcze przed śmiercią obaczyć,
Kazał przywieźć do izby — do siebie.
Kazał przynieść swój mundur strzelecki,
Swoją kordelas i pas, i ładunki;
Stary żołnierz — on chce jak Czarniecki,
Umierając swe żegnać ryszunki.*

*A gdy konia już z izby wywiedli,
Potem do niej wszedł ksiądz z Panem Bogiem;
I żołnierze od żalu pobledli,
A lud modlił się klęcząc przed progiem.
Nawet starzy Kościuszki żołnierze,*

*Tyle krwi swej i cudzej wywali,
Łzy ni jednej — a teraz płakali
I mówili z księżami pacierze.*

*Z rannym świtem dzwoniono w kaplicy;
Już przed chatą nie było żołnierza,
Bo już Moskal był w tej okolicy.
Przyszła lud widzieć zwłoki rycerza.
Na pastuszym tapczanie on leży —
W ręku krzyż, w głowach siodło i burka,
A u boku kordelas, dwururka.*

*Lecz ten wódz, choć w żołnierskiej odzieży,
Jakie piękne dziewczę ma lica?
Jaką pierś? — Ach, to była dziewczica,
To Litwinka, dziewczica-bohater,
Wódz Powstańców — Emilija Plater⁶!*

Czas na analizę i interpretację wiersza. Warto opowiedzieć uczniom o okolicznościach powstania utworu, gdyż wydają się one interesujące.

2. Geneza Śmierci Pułkownika, np.:

- utwór powstał w Dreźnie w 1832 r.: na kopii Antoniego Edwarda Odyńca widnieje data 28 marca 1832 r., która może sugerować, że wiersz powstał niewiele wcześniej (pierwszy raz wydrukowany w Paryżu w 1833 r. i drugi raz w 1836 r. w paryskim tomie wieszca⁷);
- przekazy rękopiśmienne funkcjonują jedynie w dwu kopiach (pierwsza z nich sporządzona została przez Antoniego Edwarda Odyńca i znacznie różni się od wersji ostatecznie ustalonej i wydrukowanej; druga kopia zapisana została w albumie matki Juliusza Słowackiego — Salomei Bécu — i jest bliska wersji drukowanej utworu⁸).

Jest to utwór o romantyczno-patriotycznym charakterze; poświęcony Emilii Plater stał się inspiracją dla innych twórców⁹ i przyczynił się do rozślawienia dobrego imienia kobiety-bohaterki. Zyskał sporą popularność jako przykład tekstów o charakterze pieśni patriotycznych.

Po lekturze utworu i omówieniu jego genezy warto po krótku opowiedzieć uczniom o prawdzie i fikcji związanej z kreacją Plater. Znakomicie sylwetkę kobiety kreśli J. Lyszczyna w swojej książce, której krótki fragment można przytoczyć na lekcji języka polskiego:

Bohaterką wiersza jest pochodząca z wileńskiej rodziny arystokratycznej Emilia Plater (1806–1831), która zyskała sławę, biorąc czynny udział w powstaniu listopadowym na ziemiach litewskich. Okoliczności uczestnictwa w walce oraz śmierci Platerówny różnią się znacznie od podanych w utworze Mickiewicza. Wbrew legendzie, nie dowodziła oddziałem powstańczym, nie posiadała też stopnia oficerskiego, a jej śmierć nastąpiła trzy miesiące po klęsce powstania. Znosi-

⁶ A. Mickiewicz: *Śmierć Pułkownika*. W: Tegoż: *Wybór poezji*. T. 2. Oprac. Cz. Zgorzelski. Wrocław–Warszawa–Kraków 1986, s. 247–250.

⁷ Por. J. Lyszczyna: *Śmierć Pułkownika*. W: Tegoż: *Literatura polskiego romantyzmu...*, s. 291.

⁸ Zob. uwagi na ten temat pod utworem wieszca: A. Mickiewicz: *Wybór poezji...*, s. 249.

⁹ Zob. tamże, s. 249 (prypis pod wierszem). O modzie na wiersze o Plater pisała także Barbara Gołębiowska. Zob. B. Gołębiowska: *Rzeczywistość i fikcja w „Emilii Plater” Wacława Gąsiorowskiego*. Seria XXVIII „Prace Polonistyczne” 1972, s. 98.

ła wytrwale trudy żołnierskiego życia, wbrew namowom przełożonych, którzy zachęcali ją do wycofania się z udziału w czynnej walce. W połowie 1831 r., podczas próby przedarcia się powstańczego oddziału w stronę Warszawy, do której zbliżały się już wojska rosyjskie, zachorowała. Pozostawiono ją pod opieką lekarską w Justianowie w okolicy Suwałk. Tam też — w konsekwencji wycieńczenia i nabytych chorób zmarła 23 grudnia 1831 r.¹⁰

Krótką historią o Plater może służyć do patrzenia na tekst literacki jako formę **uromantycznienia** postaci Plater. Po odczytaniu przywołanego wyżej fragmentu o Litwinie można przejść do budowania jej obrazu opartej na liryku Mickiewicza.

3. Portret bohaterki lirycznej utworu Mickiewicza, np.:

- ukazana w obliczu śmierci (w *izdebce Pułkownik ich kona*);
- postać silna, wpływowa i znana (*wielkiej mocy i sławy*), wódz;
- dla wielu przybyłych pod chatkę ludzi postać ważna;
- w chwili śmierci żegna się ze swymi żołnierskimi ryszunkami (kordełasem — nożem myśliwskim, pasem, mundurem strzeleckim, dwururką);
- chce po raz ostatni widzieć swego konia — towarzysza wojennych wypraw;
- jej odchodzenie (umieranie) wywołuje łzy nawet u kościuszkowskich żołnierzy, którzy wielokrotnie zetknęli się ze śmiercią innych;
- jest osobą wierzącą (*do niej wszedł ksiądz z Panem Bogiem*);
- umiera nad ranem, a jej odejście ogłasza dźwięk bijących dzwonów;
- jej zwłoki przybywają zobaczyć obecni w okolicy Moskale;
- kobieta o pięknych, dziewczęcych li cach;
- Litwinka.

Pytania pomocnicze, np.: Kim jest bohater liryczny? W jaki sposób został wykreowany przez Mickiewicza? Co zwraca uwagę w jego kreacji? Czy można określić jego przynależność narodo-

wą? Czy można powiedzieć, że jest osobą wierzącą (i dlaczego)?

Zarysowując kontekst literacki, można dopowiedzieć uczniom, że śmierć Plater nawiązuje do śmierci innych bohaterów literackich, o czym świadczą wyraźne sygnały w wierszu Mickiewicza, np.:

- odchodzi podobnie jak średnio-wieczny rycerz Roland, uprzednio żegnając się ze swym żołnierskim ryszunkiem;
- jej śmierć ogłaszają bijące dzwony podobnie jak odejście średnio-wiecznego ascety z *Legendy o św. Aleksie*.

Uczniowie mogą skupić się również na omówieniu elementów świata przedstawionego w utworze (niemal przy omawianiu każdego dzieła literackiego jest o tym mowa, więc przywołanie najważniejszych składowych będzie działaniem *in plus*).

4. Świat przedstawiony w utworze Mickiewicza, np.:

- miejsce akcji: puszcza, wioska, obejście przed chatką leśnika i izba, w której umiera bohaterka liryczna;
- czas akcji: prawdopodobnie wieczór, gdyż o świcie Litwinka już nie żyła, wojna z Moskalami;
- bohaterowie: Emilia Plater, rota strzelców, tłum mieszkańców pobliskiej wsi, ksiądz, żołnierze wal-

czący u boku Tadeusza Kościuszki, Moskale.

Pytania pomocnicze: Jakie elementy wchodzi w skład świata przedstawionego utworu literackiego? Gdzie rozgrywają się wydarzenia opisane w wierszu? Jacy bohaterowie liryczni pojawiają się w wierszu? Kiedy rozgrywają się wydarzenia przedstawione w utworze?

5. Organizacja wiersza, np.:

- zróżnicowana liczba wersów w zwrotkach;
- metrum wiersza: dziesięciozłotowski;
- pointa — zaskakujące zakończenie utworu zdradzające, że tytułowym pułkownikiem jest kobieta;
- środki stylistyczne i ich funkcja: epitety uplastyczniające opis (*głucha puszcza, Rota strzelców [...] zielona*), porównanie podkreślające wielkość Plater (*żołnierz [...] jak Czarniecki*), pytania retoryczne mówiące o zachwycie nad pięknem Plater i uwydatniające element zaskoczenia (*Jakie piękne dziewicze ma lica?, Jaką pierś?*);
- układ i typy rymów: okalające, krzyżowe, parzyste, żeńskie.

Pytania pomocnicze: Z ilu sylab składają się wersy? Jakie rymy występują w utworze? Jakimi środkami stylistycznymi posłużył się poeta w liryku?

Przedstawiona propozycja omówienia wiersza podczas lekcji języka polskiego została przeze mnie wykorzystana na dwu godzinach lekcyjnych poświęconych utworami Mickiewicza. Stawianie pytań pomocniczych wymaga na słuchacza uwagę i skupienie nad w danej chwili dyskutowaną kwestią. Powyższy pakiet interpretacyjny to punkt wyjścia, od którego można zacząć przygotowanie lekcji o *Śmierci Pułkownika*. Jego elastyczność służy temu, by korzystający z niego nauczyciel mógł dowolnie go modyfikować i dostosowywać do potrzeb swojej klasy.

¹⁰ J. Lyszczyńska: „Śmierć Pułkownika”..., s. 291.

W DIALOGU Z TRADYCJĄ

– STANISŁAW GROCHOWIAK:

Lekcja anatomii (Rembrandta)

DR MIRELLA ZAJEGA

Podstawa programowa z języka polskiego dla szkoły ponadpodstawowej zwraca uwagę, że omawianie utworów literackich powstałych po 1945 roku to także kształcenie i rozwijanie refleksji o ich związkach z tradycją literacką i kulturową. Czytanie kontekstowe jest ważnym elementem kształcenia, ponieważ pozwala na budowanie świadomości historycznoliterackiej uczniów. Uzmysławia im powtarzalność pewnych motywów i tematów oraz ich uniwersalny charakter. Uczy ich dostrzegania odmienności form wypowiedzi i odmienności twórczej refleksji.

Poezja współczesna prowadzi swego rodzaju dialog z tradycją, odwołując się do znanych wątków, porusza zagadnienia uniwersalne, aktualne w takim samym stopniu w przeszłości i współcześnie. Warto pokazywać to zakorzenienie w przeszłości i to, jak historyczne teksty kultury stają się twórczą inspiracją dla współczesnych. Przykładem może być wiersz Stanisława Grochowiaka *Lekcja anatomii (Rembrandta)*. Znany w kulturze motyw sekcji zwłok został potraktowany przez poetę jako pretekst do głębszych rozmyślań o tajemnicach, jakie skrywa w sobie człowiek. W ciele ludzkim widzi nie tylko fizjologię, ale też przeżycia, które są nieodłącznym aspektem jego istnienia.

Wiersz Grochowiaka jest ekfrazą¹, czyli artystycznym opisem dzieła sztuki. Zjawisko ekfrazy nie jest czymś nowym, przykłady można znaleźć już w *Iliadzie* Homera, w *Księdze XI* mamy opis zbroi Agamemnona, w *Księdze XVIII* opis tarczy Achillesa (dzieła sztuki płatner-

skiej). Tekst Grochowiaka, odwołujący się do siedemnastowiecznego obrazu, jest na tyle dokładnym i sugestywnym opisem dzieła Rembrandta, że łatwo jest ujrzeć oczami wyobraźni rozgrywaną się scenę, nawet nie znając go.

Obraz Rembrandta *Lekcja anatomii doktora Tulpa* jest portretem zbiorowym, przedstawiającym autentyczne zdarzenie, które miało miejsce 16 stycznia 1632 r. w Amsterdamie, w siedzibie gildii² chirurgów w Bramie św. Antoniego. Malarz uwiecznił widowisko parateatralne, które nazywało się *theatrum anatomicum*, miało ściśle ustalony przebieg i silny moralizatorski wydźwięk. Stanowiło nie tylko rozrywkę dla ludu, było też okazją do poznania mechanizmów zachodzących w ludzkim ciele. Tego dnia na stole leżał Adriaen Arisz, złodziej recydywista, który został skazany na karę śmierci przez powieszenie za kradzież płaszcza (współcześnie jego historię opisała Nina Siegal w książce *Lekcja anatomii*³). Uważano, że przeznaczenie ciała skazańca do badania jest sposobem, w jaki przestępca może odkupić swoje winy po śmierci.

Obraz Rembrandta nie jest jedynym tekstem kultury przedstawiającym to wydarzenie.

W czasach baroku powstały teksty literackie, które opisują takie widowiska, np. nasz poeta Hieronim Morsztyn uczestniczył w *theatrum anatomicum w Padwie*, co opisał w dwóch wierszach *Do Abrahama Maciejowskiego o anatomiej białogłowskiej* i *Do [a-na] poznańskiego o anatomiej męskiej*. O sekcjach doktora Tulpa pisał siedem-

nastowieczny holenderski humanista, Caspar Barleaus:

Oto tu kieruje się do nas elokwencja
doktora Tulpiusa,
Gdy zręczną ręką rozcina sine członki.
Słuchacz, ucz się siebie samego
i gdy podążasz
Od jednego członka ku drugiemu,
Wiedz, że w najmniejszej nawet części
Kryje się Bóg.

Jednak zagadnienie sekcji zwłok z punktu widzenia człowieka współczesnego jest dalekie od uświęconego tradycją zestawu tematów poetyckich, stąd często w kontekście tego wiersza pojawia się określenie turpizm⁴ (łac. *turpis* – szpetny, szkaradny, brzydki). Termin ten oznacza programowe, wręcz ostentacyjne, wprowadzanie w obręb poezji motywów kalectwa, choroby, śmierci. Jest to też obdarzanie szczególnym zainteresowaniem przedmiotów i zjawisk odrażających, naznaczonych piętnem rozkładu, mówiąc krótko: brzydota traktowana jako pełnoprawna kategoria estetyczna. W wierszu Stanisława Grochowiaka *Lekcja anatomii* nie jest to jednak fascynacja brzydotą, ale spojrzenie na ludzkie ciało w kategoriach świętej zwyczajności, spojrzenie prowadzące do afirmacji rzeczywistości, otwartości na wszelkie formy bytu i pokazanie wartości tego, co bywa na ogół odrzucane.

Grochowiak, poprzez opis leżących na stole sekcyjnym zwłok, wychodząc od zagadnień biologicznych, wprowadza nas w obszar metafizyki. W ciele tkwią fizyczne mechanizmy, które pozwalają nam funkcjonować, instynkty – głęboko ludzkie, czasem wręcz zwierzęce, ale w samym ciele swoje miejsce ma intelekt, duchowość, pragnienia, ambicje... Eksploracja ludzkich zwłok staje się drogą do świata idei. Podmiot liryczny mówi:

Panowie człowiek ten
Ozdobny barwą rzeczy
Dostojny niby owoc odjęty delikatnie
Uprzejmie
Poda wam
Świecenie swego wnętrza

¹ Początkowo ekfrazą była tylko figurą retoryczną, później zyskała także znaczenie genologiczne – zaczęła funkcjonować jako gatunek literacki.

² niem. *Gilde* – związek

³ N. Siegal: *Lekcja anatomii*. Tłum. G. i A. Gomola. Kraków 2016, WAM. Historia fascynującej tajemnicy ukrytej za arcydziełem Rembrandta.

⁴ Termin wprowadził Julian Przyboś: *Oda do turpistów*, 1962.

A nieco później dodaje *Nic ponadto*. Podmiot mówiący kreowany jest na pedagoga, a słuchacze na jego uczniów; cały utwór to jego monolog, dzięki któremu wysuwa się na plan pierwszy (tak jak Tulp na obrazie Rembrandta). Mówi tylko prowadzący sekcję, wszystko odbywa się w ogromnym skupieniu i z powściągliwością słowa. Rzecz nie jest w biologii, ale w poszukiwaniu głębszej wiedzy o ludzkiej kondycji. Zagadnienie jest pasjonujące dla słuchaczy, bo każde słowo przyjmują w skupieniu i ciszy, żaden z nich nie zabiera głosu, chociaż cały czas podążają za myślą prowadzącego. Ascetyczna forma wiersza potęguje napięcie i emocje. Zdejmowanie wierzchnich warstw jest jak odsłanianie prawdy o człowieku.

Panowie siatka krzywd

Obleka nawet stopy

Panowie spojrz

Śmielej

Grubości pajęczyny

O

Proszę ją nawijać bez trwogi. Nie zewiemy

Precyzyjne instrukcje dotyczące zdejmowania kolejnych aspektów człowieczego istnienia mają pomóc w dostaniu się do wnętrza, do zgłębienia tajników ludzkiej egzystencji. Czytelnik bardzo szybko traci złudne poczucie, że będzie poznawał człowieczą fizjologię. W kolejnych zwrotkach napięcie rośnie, bo wykład nie dotyczy tylko leżącego

na stole. Nauczyciel zabiera otaczające go osoby i nas, odbiorców tekstu, w podróż w głąb ludzkich tajemnic. Stajemy się uczestnikami sekcji zwłok rozgrywającej się między tym, co cielesne, a tym, co metafizyczne.

Mistrz ceremonii emanuje spokojem, mówi tak jakby wszystko było zwyczajne i znane powszechnie, w pewnym sensie tak jest. Nic nie jest bliżej nas niż nasze własne ciało, znane, a przecież nieprzeniknione. Uprzedza, że wszystko będzie wyłożone jasno i precyzyjnie, bez szyfru. Przy niezwyklej kondensacji wypowiedzi (swobodnej, pozornie wolnej od poetyckich rygorów), Grochowiak po mistrzowsku posługuje się zasadą *znaczącego milczenia*. Mówi jasno, ale nie do końca. Zaskakuje odbiorcę prawdami powszechnie znanymi, prowokuje do refleksji, daje do zrozumienia, że to, co przedstawia, uważa za oczywiste, chociaż ma przecież świadomość, że dla zebranych wcale takie nie jest. Przygląda się człowiekowi, ale w specyficznym stanie, bo takim, który jest już *Ozdobny barwą rzeczy*, to znaczy postrzegany zmysłami jako odrębny element rzeczywistości, temat spotkania, zagadnienie do analizy. Jego ciało skupia na sobie uwagę zebranych, podlega czyjemuś działaniu, ale nie stanowi już obiektu niczych uczuć. Krótko mówiąc: sytuacja niecodzienna. *Barwa rzeczy* nie jest już barwą człowieka, charakterystyczny blady odcień, jest rodzajem piętna, ce-

chę przemieniającą rzeczywistość tego, który był człowiekiem, nadającą mu odmienny charakter.

Wiersz Stanisława Grochowiaka *Lekcja anatomii (Rembrandta)* nie jest zgłębianiem tajników anatomii, ale prowadzi w stronę refleksji na temat ludzkiej kondycji.

Nie mamy wątpliwości, że prowadzący spotkanie i równocześnie wykonujący sekcję, nie robi tego po raz pierwszy. W pierwszej zwrotce między mówiącym a zebranymi jest jeszcze pewien dystans – zwraca się do zebranych *Panowie*, sygnalizuje to, co się za chwilę wydarzy, ale już w drugiej traktuje ich jak współuczestników, pojawia się pierwsza osoba liczby mnogiej: *odrzućmy to / Co napęczniało na nim*, potem zwraca się do sąsiada *Niech pan z prawicy/ Zechce/ Łagodnie zsuptać maskę*.

Następnie uprzedza ewentualne wątpliwości, wyjaśniając, że *Za miesiąc dwa lub rok/ Stwardniałaby na kamień*. Angażuje kolejnego uczestnika, pytając: *Kto z panów ją obmyje*, nie szczędzi technicznej uwagi, że *Najlepiej płukać octem/ A pocałunki zdjąć/Ligniną/ Jąłowioną*. Zwraca uwagę zebranych *na siatkę krzywd oblekającą stopy* i zachęca do jej stopniowego zdejmowania. Zdejmuje z ciała pocałunki i krzywdy – porównuje tę pracę do nawijania wełny, przeprowadza zebranych od spotkania z martwym człowiekiem do badania ludzkiego ciała. Mówi *Nic ponadto*, oddziela człowieczeństwo od ciała.

Dr Mirella Zajęga jest konsultantem w Pracowni Edukacji Międzykulturowej i Informacji Pedagogicznej w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach.

Z nowej oferty

Regionalnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach

Zapraszamy na cykl szkoleń *Dialogi z tradycją*

Wychowanie młodzieży na lekcjach języka polskiego odbywa się poprzez refleksję – w wymiarze aksjologicznym, egzystencjalnym – nad językiem i literaturą oraz kulturą. Rodzi to konieczność integracji wewnątrzprzedmiotowej. Chcąc pomóc w zrozumieniu wzajemnych powiązań, proponujemy cykl szkoleń poświęconych rozwijaniu refleksji o związkach kultury współczesnej z tradycją literacką i kulturową. Wśród propozycji:

Rembrandt van Rijn i Stanisław Grochowiak: Lekcja anatomii doktora Tulpa; Lekcja anatomii doktora Tulpa w interpretacji Jacka Kaczmarskiego i Tadeusza Kantora; Księga psalmów – wprowadzenie do lektury; Pozaliterackie teksty kultury inspirowane biblijnymi psalmami. W przygotowaniu kolejne tematy.

Forma szkoleń uwzględni zalecenia podstawy programowej, zgodnie z którymi uczeń: wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny; odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki. Staramy się pokazać jak „żyją” kanoniczne dzieła sztuki, stając się twórczą inspiracją dla kolejnych pokoleń artystów i źródłem estetycznych przeżyć kolejnych pokoleń odbiorców.

Prowadzenie: Mirella Zajęga – nauczyciel języka polskiego, doktor nauk humanistycznych w dyscyplinie filozofia i Aleksandra Gorzelik – historyk sztuki.

Szczegóły wkrótce na stronie www.womkat.edu.pl

PRZYGODY SMOGUSIA

– dbamy o czyste powietrze

– zabawy kreatywne

ANNA MATUSIK, MONIKA ZWARZANY

Poniższy scenariusz zajął

I miejsce

w

konkursie **MOGĘ! Zatrzymać SMOG – Przedszkolaku złap oddech – pomysł na zajęcia**, zorganizowanym przez Zarząd Województwa Śląskiego w ramach kampanii edukacyjnej Mogę! Zatrzymać SMOG – Przedszkolaku złap oddech.

➤ Grupa: 5-6-latki

Cele szczegółowe:

- określanie właściwości powietrza na podstawie własnych eksperymentów;
- nazywanie przyczyn powstawania dymu i smogu;
- poznanie sposobów zapobiegania zanieczyszczeniom powietrza;
- nazywanie różnic między powietrzem czystym a smogiem;
- uświadamianie roli czystego powietrza dla zdrowia i życia ludzi, zwierząt i roślin;
- rozwijanie umiejętności logicznego myślenia, kojarzenia i wyciągania odpowiednich wniosków z doświadczeń.

➤ W trakcie zajęć dziecko:

- odgaduje zagadki słowne i obrazkowe,
- określa właściwości powietrza,
- poznaje różne rodzaje dymu,
- porównuje cechy powietrza czystego i smogu,
- dzieli wyrazy na sylaby i głoski,
- poznaje wyrazy dotyczące smogu w języku angielskim,
- tańczy z kolorową apaszką,
- śpiewa piosenkę,
- recytuje wiersz,
- wyciąga wnioski z przeprowadzonego doświadczenia.

➤ **Metody pracy:** słowna: zagadki, rozmowa, polecenia; oglądowa: pokaz, obserwacje; czynna: doświadczenia i zadania stawiane do wykonania.

➤ **Formy pracy:** z całą grupą z elementami pracy indywidualnej.

➤ **Środki dydaktyczne:** pacynka misia i zajączka, baloniki dla każdego dziecka, apaszki i kolorowe piórka, odpady papierowe, plastikowe i szklane, pojemniki na śmieci: żółty na plastik, niebieski na papier, zielony na szkło, słoik szklany do wykonania doświadczenia, suszarka, ilustracje przedstawiające różne źródła dymu: z kominów fabryk, kopalni, domów, samochodów, papierosów, ilustracje z czystym niebem nad lasem i miastem, napisy: *NIE PAL*, tabliczka z napisem *MY PRZEDSZKOLAKI O CZYSTE POWIETRZE DBAMY*, kolorowe elementy do ozdabiania tabliczki: kwiatuszki, listeczki, serduszka itp., odtwarzacz płyt CD, płyta z piosenką *Sprzątam* (*Bumbumkowe piosenki*) i piosenką *Powietrze*, komputer w celu odtworzenia filmu, sadzonki drzew liściastych.

Przebieg zajęć

➤ Wstęp

1. Powitanie dzieci przez pacynkę mi-

sia i zajączka:

– Dzień dobry, witamy wszystkie dzieci. Mam na imię Smoguś, a to mój przyjaciel: zajączek Szaraczek. Zapraszamy do wspólnej zabawy.

Zajączek mówi:

– Bardzo proszę, aby każde dziecko nabrało dużo powietrza, zamknęło usta i nos.

Wszystkie dzieci wykonują polecenie.

– Ojej, nie mogę już dłużej. Co się dzieje? – pyta Smoguś.

Dzieci same przekonują się, że zabrakło im już powietrza i dochodzą do wniosku, iż powietrze jest niezbędne do oddychania, czyli potrzebne jest dla zdrowia i życia każdego człowieka.

➤ Część główna

2. **Napełnij balonik** – wszystkie dzieci otrzymują kolorowe baloniki. Pacynka Smogusia prosi, aby przedszkolaki napełniły je powietrzem. Po chwili każdy z nich powoli wypuszcza powietrze z balonika w kierunku własnego policzka.

Szaraczek pyta:

– Czy widzimy to powietrze?

– Jaki ma kolor?

– Czy ma zapach?

– Czy ma powietrze jakiś smak?

Przedszkolaki określają cechy powietrza. Jest: niewidoczne – czyli bezbarwne, bez zapachu – czyli bezwonne i bez smaku. Duża ilość powietrza zgromadzona w baloniku spowodowała powstanie podczas wypuszczania powietrza wiatr, który może poruszyć drobne papierki. Dzieci kierują powietrze z balonika w kierunku drobnych papierków, wprawiając je w ruch.

3. **Piórka** – przedszkolaki otrzymują jedno kolorowe piórko. Dmuchając na nie, starają się jak najdłużej utrzymać je w powietrzu.

4. **Zbieramy śmieci** – zabawa ruchowo-muzyczna.

Pacynka zajączka woła:

– O rety! Kto tutaj zrobił taki bałagan?

Pacynka misia dodaje:

– Kto z was porozrzucał te wszystkie śmieci na dywanie? Czy potraficie je posprzątać i posegregować do odpowiednich pojemników?

Śpiewając piosenkę *Sprzątam*,

- dzieci segregują śmieci rozsypane na dywanie do odpowiednich pojemników: plastik do żółtego pojemnika, papier do niebieskiego, a szklane słoiczki do zielonego.
5. Rozmowa z dziećmi.
Smoguś pyta dzieci:
– Słuchajcie, co teraz zrobimy z tymi odpadami? Czy można je spalić?
Dzieci zaprzeczają, że tak nie można.
Smoguś mówi:
– Nie wolno palić odpadów! Trzeba dać je do recyklingu. Zobaczcie na filmie, w jaki sposób ludzie zanieczyszczają powietrze.
6. Pacynka zajączka puszcza filmik: *Zanieczyszczenie powietrza – misja emisja – spot kampanii* – (źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=Od85p2SAhRI>).
Po oglądnięciu filmu Smoguś pyta:
– Zobaczyliście, jak wygląda zadyrmione miasto? Smog to duża ilość takiego zanieczyszczonego powietrza. Teraz zobaczcie – zrobimy taki mały smog w szklanym naczyniu.
7. Wykonanie doświadczenia w akwarium.
W akwarium umieszczone jest miasteczko zabawek: bloki mieszkalne, samochody, ludzie, zwierzęta i drzewa. Na dno akwarium przed tymi zabawkami wsypujemy sodę oczyszczoną i ocet. Podczas zachodzącej reakcji zacznie wydzielać się dwutlenek węgla, który będzie bazowym składnikiem naszego smogu. Teraz wystarczy dodać pyłów ze spalonych papierków, aby wydzielił się dym, który tworzy widoczną chmurę zanieczyszczeń.
Zajączek pyta:
– Ojej, czemu z tego akwarium unosi się dym?
– Co się stało? – pyta Smoguś. Ratunku! pomocy! Co teraz będzie?
Smoguś się krztusi i kaszle. Pyta:
– Jak mogą się czuć ludzie i zwierzęta, gdy oddychają takim powietrzem? Jak chodzić na spacer i grać w piłkę? Czym różni się smog od czystego powietrza?
Dzieci wymieniają cechy smogu:
- smog to zadymione powietrze;
 - smog wydziela brzydkie zapach i drażni nas w gardle, gdy go wdychamy.
- Nauczyciel podłączoną suszarkę kieruje w stronę dymu. Wiatr wydobywający się z suszarki rozprasza dym, który znika, lecz nieprzyjemny zapach jeszcze zostaje.
Dzieci dochodzą do wniosku, że po spaleniu papierków tworzy się dym i brzydki zapach, który częściowo wdychamy, a resztę wiatr przesuwają dalej.
8. Smoguś wyciąga napisy: *NIE PAL*.
Dzieci odczytują napis.
Szaraczek pyta:
– Ojej, zobaczcie jak dużo tutaj ilustracji! Które z nich przedstawiają rzeczy dla nas niebezpieczne?
Dzieci wybierają wśród różnych ilustracji tylko te, które przedstawiają czarny dym unoszący się z kominów fabryk, kopalń, domów mieszkalnych, z samochodów i papierosów. Pod odpowiednim obrazkiem przedszkolaki umieszczają napis: *NIE PAL*.
9. Dzieci dzielą wyrazy: *dym* i *smog* na sylaby i głoski.
Przedszkolaki poznają wyrazy w języku angielskim:
- Dym – *smoke*,
 - Smog – *smog*, tak samo, jak w języku polskim,
 - Powietrze – *air*.
10. Smoguś mówi:
– Ja nie chcę już więcej wdychać takiego powietrza! Co robić? Pomóżcie dzieci! Jak ratować wszystkich ludzi, zwierzęta i rośliny? Chcemy żyć i być zdrowi!
Dzieci wraz z pacynkami i nauczycielem poszukują sposobów oczyszczania powietrza, m.in. poprzez:
- montowanie filtrów w każdej fabryce, kopalni;
 - ogrzewanie mieszkań gazem, nie węglem lub odpadami;
 - zakładanie filtrów spalinowych w każdym samochodzie;
 - niepalenie śmieci w lasach, na wysypiskach śmieci;
 - niepalenie papierosów;
 - sadzenie drzew liściastych, które pochłaniają zanieczyszczone powietrze, a wydzielają potrzebny nam tlen.
11. Zabawa taneczna z kolorową apaszką i piosenką *Powietrze* ułożoną przez nauczycieli z dziećmi do melodii *Pieski małe dwa*.
*My jesteśmy też mali ekolodzy,
I lubimy tak, dbać o nasze zdrowie,*
- I powiemy Wam, bardzo chcemy zmienić świat.*
- Ref. *La, la, la, la. O powietrze czyste dbaj,
tak, tak,
O powietrze czyste dbaj.
Nie jeździmy już często samochodem,
Na spacer też wyjeżdżam rowerem,
Bardzo lubię ruch, taki ze mnie mały zuch.*
- Ref. *La, la, la, la. O powietrze czyste dbaj, tak, tak,
O powietrze czyste dbaj.
Nie dla smogu też, ale tak dla zdrowia,
Nasze domy już ogrzewamy gazem,
bo przyznajcie to, bardzo ważna sprawa jest.*
- Ref. *La, la, la, la. O powietrze czyste dbaj, tak, tak,
O powietrze czyste dbaj.*
12. Nauczycielka pokazuje maseczkę, którą zakłada Smogusiowi, aby nie wdychał zanieczyszczonego smogiem powietrza.
Smoguś prosi dzieci: Nie możemy dopuścić do takiej sytuacji, żeby każdy z nas musiał na spacerach chodzić w takich maseczkach.
Pacynka zajączka prosi wszystkich, żeby dbać o czyste powietrze.
Przedszkolaki z nauczycielem recytują wspólnie ułożony wiersz:
*Mamo, tato o powietrze dbajmy,
do pieca śmieci nie wrzucamy.
Na rowerze, hulajnodze jeździmy,
Mamo, tato papierosów nie palimy.*
13. Zagadki słowne. Każde dziecko otrzymuje tekturowe wesołe i smutne minki na patyczkach. Smoguś z zajączkiem zadają dzieciom pytania:
- Czy powietrze widzimy?
- Dzieci podnoszą odpowiednią minę – uśmiechniętą, gdy jest to prawda, a smutną, gdy jest to fałsz.
- Czy powietrze jest wszędzie?
 - Czy powietrze nie jest nam potrzebne do życia?
 - Powietrze przenosi różne zapachy?
 - Wiatr to ruch powietrza?
 - Spaliny z pieca i samochodów nie zanieczyszczają powietrza?
 - Czy każdy musi troszczyć się o czyste powietrze?
 - Zanieczyszczenia powietrza szkodzą człowiekowi, zwierzętom i roślinom?
14. Praca zespołowa. Nauczycielka demonstrowa sadzonki drzew liści-

stych. Ich sadzenie będzie kolejnym zadaniem. Dzieci wspólnie ozdabiają tabliczki z napisem *My przedszkolaki dbamy o czyste powietrze* kolorowymi kwiatkami, listeczkami, serduszkami wykonanymi z papieru samoprzylepnego.

15. Wyjście do parku i sadzenie drzewek: klonu i lipy.

Zakończenie

Smogus i Szaraczek dziękują za spotkanie:

Każde dziecko już wie, jak ważną rolę gra każdy z nas, aby żyło nam się zdrowiej. Dlatego każdy z Was otrzyma naklejkę MAŁY EKOLOG. Bardzo dziękujemy za dzisiejsze spotkanie i wspólną zabawę. Pa, pa do zobaczenia.

Komentarz autorek

Dziecko to nie segregator biurowy, do którego można wkładać dawki wiedzy niczym zapisane kartki papieru. Dzieci są żywymi istotami, których przeżycia i zachowania podlegają prawom neurobiologii.

JOACHIM BAUER

Nasz scenariusz *Przygoda Smogu-sia* jest oparty na aktywności własnej dziecka, jego ciekawości poznawczej i samodzielnym rozwiązywaniu problemów. Przedszkolaki angażują wszystkie zmysły, badają, doświadczają i działają.

Zaletą zajęć jest wykorzystanie nowatorskich metod i form pracy oraz ciekawych pomocy dydaktycznych, które wprowadzą dzieci w świat trudnych dla nich tematów. Zastosowane metody

i techniki aktywizujące sprzyjają samodzielności myślenia i działania. Zajęcia uatrakcyjnią wprowadzenie efektu zaskoczenia, zaciekawienia, nowości. Zabawa jest dla dzieci najłatwiejszym, najbardziej przystępnym sposobem zapoznawania się z otaczającą rzeczywistością. Dlatego też poprzez zabawę i działanie dziecko zdobędzie umiejętności i wiadomości dotyczące smogu. Głównym motorem oddziaływań aktywizujących jest sam nauczyciel. Ważne, by potrzebną wiedzę i umiejętności dzieci nabywały w sposób trwały, skuteczny i przyjemny. To stworzy fundament ich zachowań proekologicznych w przyszłości. Zamiast podawać gotowe informacje zachęcamy dzieci do stawiania pytań i poszukiwania na nie odpowiedzi, stwarzamy warunki do bycia odkrywcą i eksperymentatorem.

Bibliografia i źródła:

1. Chełmiński J.: *Smog. Diesle, kopciuchy, kominy, czyli dlaczego w Polsce nie da się oddychać?*
2. Mazurek H.: *Smog zagrożenie dla zdrowia czy moda na ekologię?*
3. <http://www.NIE dla SMOGU.librus.pl>
4. <http://www.polskialarmsmogowy.pl/>
5. <http://www.smoglab.pl>
6. <http://www.ekologia.pl/wiedza/zanieczyszczenia>

Anna Matusik i Monika Zwarzany są nauczycielkami wychowania przedszkolnego w Przedszkolu nr 14 z Oddziałami Integracyjnymi w Jaworznie.

Warto wiedzieć!

Cezary Lempa: *Działalność innowacyjna – w tym w przedszkolu*

Z dniem 1 września 2017 r. przestało obowiązywać *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki*.

W związku z tym na stronie Kuratorium Oświaty w Katowicach został opublikowany komunikat¹, zgodnie z którym w przepisach prawa nie występuje pojęcie innowacji pedagogicznej. Zastąpiło je pojęcie: **działalność innowacyjna**. Zniesiono konieczność zgłaszania działań innowacyjnych kuratorowi oświaty i organowi prowadzącemu oraz wymagania formalne warunkujące rozpoczęcie działalności innowacyjnej. Przedszkole samodzielnie podejmuje decyzję, jakie działania innowacyjne będzie prowadziło, jak je będzie realizowało oraz jak je będzie dokumentowało. Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe* (tj. Dz. U. 2020 poz. 910), działalność innowacyjna ma być integralnym elementem działalności szkoły/placówki i wyzwolić kreatywność uczniów oraz nauczycieli. Działanie innowacyjne powinno być:

- celowe – mieć jasno określone efekty, które można dzięki niej uzyskać,
- planowe – zawierać przemyślany harmonogram działań i czynności,
- zorganizowane – przewidywać potrzebne zasoby, ludzi i środki,
- kontrolowane – mieć określony sposób ewaluacji.

Nasuwa się pytanie: Czy działania innowacyjne muszą być dokumentowane?

Żaden dokument prawny tego nie wymaga. Może jednak warto zaplanować działania innowacyjne? A jeśli tak, to trzeba to zrobić w sposób jak najmniej obciążający nauczycieli (jak najmniej biurokracji)! **Wybór** czy dokumentować działania innowacyjne, a jeśli tak, to w jaki sposób to robić, **należy do dyrektora i nauczycieli danego przedszkola**. Kwestie te można opisać w Statucie przedszkola.

Osoby zainteresowane tym tematem zapraszamy na szkolenie do RODN „WOM” w Katowicach: *Działalność innowacyjna w przedszkolu*. Informacje wkrótce na stronie www.womkat.edu.pl

Cezary Lempa jest konsultantem w Pracowni Zarządzania i Analiz Oświatowych w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach

¹ <http://www.kuratorium.katowice.pl/index.php/szkoly-i-organy-prowadzace/innowacje-i-eksperymenty/komunikat-w-sprawie-innowacji-pedagogicznych/> Dostęp: 5.06.2020 r.

JAK PRZEDSZKOLAK PORZĄDKUJE CZAS?

– garść matematyki na co dzień

WIOLETA MUELLER-KONIECZNY

Matematyka jest wszechobecna. Korzystamy z jej dobrodziejstw na zakupach, podczas pieszych wędrówek, w okresie porządków, podczas eksperymentów kulinarnych. Właściwie trudno sobie wyobrazić sferę życia, w której nie ma jej śladów. Z praktyczności wynika elementarna potrzeba doskonalenia umiejętności jej stosowania.

Już w edukacji przedszkolnej należy zatem zadbać o nadanie sensu aktywnościom zmierzającym do jej opanowania. Gdy nie widzimy celowości naszych działań, nie mamy motywacji do podejmowania wysiłku.

Mały człowiek posiada niezwykle potencjał poznawania – poznaje samego siebie i otoczenie przede wszystkim poprzez własną aktywność. Matematyka objawia się nam w działaniu, nie uczymy jej za pomocą słów. Ponieważ podstawową aktywnością dziecka jest zabawa, trzy główne składniki (zabawa, działanie, celowość) w moim mniemaniu przeważają w dyskusji nad kształtowaniem motywacji dzieci do nauki matematyki. Są one ze sobą wzajemnie splecione. Wincenty Okoń mówi, że **zabawa jest działaniem** wykonywanym dla własnej **przyjemności**, a opartym na udziale wyobraźni, tworzącej nową rzeczywistość. Choć działaniem tym rządzą reguły [...] ma ono charakter twórczy i prowadzi do samodzielnego **poznania i przekształcania rzeczywistości**.¹ Zatem w ramach kształtowania umiejętności wyrażania własnego rozumienia rzeczywistości

w sposób naturalny dziecko nabywa podstawowych umiejętności matematycznych.²

Wzorując się na wytycznych profesor Edyty Gruszczyk-Kolczyńskiej, możemy określić kilka kręgów obejmujących matematykę w edukacji dzieci najmłodszych.

Należą do nich:

1. Orientacja przestrzenna.
2. Rytm.
3. Kształtowanie umiejętności liczenia, a także dodawania i odejmowania.
4. Wspomaganie rozwoju operacyjnego rozumowania.
5. Rozwijanie umiejętności mierzenia długości.
6. Klasyfikacja.
7. Układanie i rozwiązywanie zadań arytmetycznych.
8. Zapoznanie dzieci z wagą i sensem ważenia.
9. Mierzenie płynów.
10. Intuicje geometryczne.
11. Konstruowanie gier.
12. Zapisywanie czynności matematycznych.³

Ustaliwszy już zakres oddziaływania, z uwagi na podjęty temat wiodący *Jak przedszkolak porządkuje czas?* należy rozwickłać jeszcze znaczenie pojęcia czasu. W ujęciu fizycznym to wielkość niezdefiniowana, charakteryzująca zdarzenia ze względu na kolejność ich występowania.⁴ Z punktu widzenia filozofów możemy dociekać: Czymże więc jest czas? Jeśli nikt mnie o to nie pyta, wiem.

Jeśli pytającemu usiłuję wytłumaczyć, nie wiem⁵. Najbliższe wydaje mi się ujęcie doktora Juliana Barboura: *W odróżnieniu od Króla, który nie był ubrany w nic, czas jest niczym ubranym w szaty. Można opisać jedynie te szaty*.⁶ Dlatego też w wychowaniu przedszkolnym będziemy próbowali opisać te elementy, które pozwalają nam określać czas.

Czy jest to dobry moment? Czy dziecko do 7 roku życia jest gotowe na takie wyzwanie? Codzienna praca pozwala mi uznać, że odpowiedź jest twierdząca. Podstawa programowa wychowania przedszkolnego wskazuje na umiejętności, które uczeń powinien opanować. W zakresie obszaru poznawczego znajdujemy zapis: *dziecko posługuje się w zabawie i w trakcie wykonywania innych czynności pojęciami dotyczącymi następstwa czasu, np. wczoraj, dzisiaj, jutro, rano, wieczorem, w tym nazwami pór roku, nazwami dni tygodnia i miesięcy*.⁷ Jeśli liczba doświadczeń będzie odpowiednia, uczniowie podołają zadaniu. Dzieci potrzebują wyzwań, cieszy je pokonywanie trudności.

By osiągnąć przyjęte cele, skoncentruję się przede wszystkim na pierwszych trzech kręgach edukacji matematycznej: orientacji przestrzennej, rytmach i kształtowaniu umiejętności liczenia. Nie oznacza to jednak, że nie odnajdą Państwo pozostałych elementów w proponowanych przeze mnie działaniach, gdyż pojęcie matematyki jest zbiorem czynności ściśle ze sobą powiązanych i przenikających się wzajemnie – matematyka w końcu to *królowa nauk*.

W jaki sposób wprowadzić garść matematyki w codzienne działania dziecka?

Można wykorzystać poranne spotkania w kręgu jako czas na rozwiązanie detektywistycznych zagadek. Szczegółowe opisy ćwiczeń czytelnik znajdzie w dalszej części artykułu. Rozpoczynamy od powitania. Ma ono na celu budowanie zgranego zespo-

¹ W. Okoń: *Nauczanie problemowe we współczesnej szkole*. WSiP, Warszawa 1987.

² K. Pietrasik-Kulińska, D. Szuba: *Jak wykorzystać otoczenie w edukacji matematycznej?* ORE, Warszawa 2017, s. 4.

³ E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska: *Dziecięca matematyka*. WSiP, Warszawa 1997.

⁴ Z. Dukiewicz, F. Froissart, W. Ziółkowski: *Słownik fizyczny*. Agencja Wydawnicza TAL, Gdańsk 1994, s. 40.

⁵ Święty Aureliusz Augustyn z Hippo, filozof, teolog.

⁶ J. B. Barbour: *The End of Time*. Phoenix House, 2000.

⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. 2017 poz. 356).

tu, poczucia własnej wartości i w konsekwencji odporności emocjonalnej dziecka. Wykorzystując wiersze bazujące na orientacji w schemacie swojego ciała i w przestrzeni, przyswajamy wiedzę, gimnastykujemy się i wprawiamy w dobry nastrój. Następnie określając dzień tygodnia, miesiąc i porę roku, zagłębiając się w świat rytmów. Ostatnie zadanie to określenie liczebności grupy. Nabywamy wówczas umiejętności wyodrębnienia tego, co chcemy liczyć, łączymy gest i liczebnik, wskazujemy właściwą kolejność i ostatecznie odkrywamy podwójne znaczenie ostatniej liczby w odliczaniu. W ten sposób przechodząc przez kolejne etapy wdrażania do skutecznego opamiętowania umiejętności liczenia, odkrywamy liczebność grupy. Jeśli dzieci są nadal żywo zainteresowane podjętymi działaniami, podążamy dalej. Możemy dokonać klasyfikacji, określając liczbę dziewczynek i chłopców, by ostatecznie rozwiązać zadanie typu: *o ile więcej, o ile mniej*.

Poniżej przedstawiam Państwu wybrane zabawy słowne, muzyczne i ruchowe. Życzę owocnej zabawy!

1. Powitanie

▶ Zabawa na dobry dzień – Nasza grupa

*Tu są oczy, tu są uszy. Tu na głowie stoi włos!
To jest broda, to jest szyja, wszyscy łapią się za nos!
To jest brzuszek, to są plecy. Małe palce, leżą w palce.
Złap swe stopy i kolana.
Nasza grupa jest kochana/
bardzo zgrana/roześmiana/
rozgadana!*

2. Rytmiczna organizacja czasu – zagadka dla detektywa

▶ Określamy porę roku. Zabawa słowna Pory roku

*Wiosna, lato, jesień, zima – rok je w garści mocno trzyma.
Zima, jesień, lato, wiosna tu w przed-*

szkolu jest radosna.

(dzieci wyciągają kolejne 4 palce, zaciskają pięści, prostują palce, wyciągają dłonie przed siebie).

▶ Określamy miesiąc. Zabawa słowna Miesiące

Miesiące mijają, pory roku się zmieniają i tak według kalendarza wszystko się powtarza.

Nauczyciel wraz z dziećmi wypowiada nazwy miesięcy, wskazując kolejno wypowiedziane słowa na palcach i dodatkowo unosząc dwie nogi (10+2). Dzieci zapamiętują podział roku na 12 miesięcy, przy czym świetnie się bawią. Prowadząca/prowadzący zachęca dzieci do udzielenia odpowiedzi na pytanie: Jak nazywa się bieżący miesiąc? By ułatwić dzieciom rozwiązanie, przytacza powiedzenie lub śpiewa piosenkę zawierającą nazwę miesiąca w tekście.

▶ Określamy dzień tygodnia

Z pomocą przychodzi nam piosenka *Tydzień ma 7 dni*.⁸

Tydzień ma 7 dni.

Zna je mama – znasz je ty:

poniedziałek, wtorek, środa, czwartek, piątek i sobota.

A w niedzielę razem z mamą powtó-

rzymy znów to samo.

▶ Zagadki dla bystrzaka

Dzisiaj jest środa, jaki dzień będzie jutro?

Dzisiaj jest poniedziałek, jaki dzień był wczoraj?

Dzisiaj jest środa, jaki dzień będzie za tydzień?

3. Matematyka na dobry dzień

▶ Kolejno odlicz...

Dzieci siedzą w okręgu. Nauczyciel prosi, by kolejno wypowiedziały liczebnik. (Udziela pomocy w razie potrzeby lub w grupie młodszej łączy gest wskazywania i wypowiedzianą kolejnego liczebnika). Podkreśla znaczenie ostatniej wypowiedzianej liczby, określa, ile dzieci jest obecnych w przedszkolu.

▶ O ile więcej?

Nauczyciel zaprasza dzieci do oszacowania liczby dziewczynek i liczby chłopców. Chętne dzieci liczą, nauczyciel sprawdza, wykonując tę czynność ponownie.

Prowadząca/prowadzący prosi dzieci o ustawienie się w dwa rzędy (rząd dziewczynek, rząd chłopców). Następuje kolejne przeliczenie. By ustalić, w której z grup jest więcej dzieci, nauczycielka/nauczyciel prosi, by rzędy połączyły się w pary. Wówczas na końcu rzędów pozostaną ci uczestnicy zabawy, którzy nie mają pary (chłopcy lub dziewczęta). Z łatwością dzieci stwierdzą wtedy, *o ile więcej* jest uczestników w jednej z wyróżnionych grup.

Praktyczny aspekt tej zabawy polega na tym, że dzieci są gotowe do podjęcia następnej czynności zaplanowanej na poranek (np. pójścia do toalety). W sali panuje ład i porządek, dzieci rozwiązały wszystkie zagadki, a my włączyliśmy garść matematyki w codzienne działania!

Wioleta Mueller-Konieczny jest nauczycielem wychowania przedszkolnego i języka angielskiego w Zespole Przeszkolnym nr 1 w Siemianowicach Śląskich oraz doradcą metodycznym wychowania przedszkolnego i doradcą metodycznym języka angielskiego w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach.

⁸ Miś i Margolcia. Album Mama i ja. Volume 2, 1999.

PRZYSMAKI JANA PAWŁA II W NOWOCZESNYM UJĘCIU

– projekt związany z obchodami Roku Jana Pawła II w szkole specjalnej

IZABELA SZCZĘSNY

W 2020 r. przypada setna rocznica urodzin oraz piętnasta rocznica śmierci Karola Wojtyły, Ojca Świętego Jana Pawła II. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej ustanowił rok 2020 Rokiem Świętego Jana Pawła II. Szczególną formą uczczenia pamięci naszego wielkiego rodaka w okresie tych doniosłych rocznic jest projekt edukacyjny pn. **Przysmaki Jana Pawła II w nowoczesnym ujęciu**. Realizowany jest przez społeczność szkół ponadpodstawowych Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego im. Konrada Mańki w Lublińcu w roku szkolnym 2019/2020. Istota projektu polega na wyszukiwaniu, poznawaniu i sporządzaniu przez uczniów wybranych przysmaków papieża i serwowaniu ich do degustacji społeczności szkolnej oraz na zdobywaniu i pogłębianiu przez uczniów wiedzy dotyczącej Jana Pawła II. Adresatami i wykonawcami projektu są uczniowie specjalnej troski edukacyjnej, z niepełnosprawnością słuchową i intelektualną. Papież Jan Paweł II nigdy nie zapominał o młodzieży, o niepełnosprawnych, zachowując z nimi serdeczną więź. Uczniowie ze szkół ponadpodstawowych SOS-W, pamiętając o Świętym Janie Pawle II rozpoczęli cykl kreatywnych działań ujętych w ramy oryginalnego i wyjątkowego projektu edukacyjnego.

Wśród jego założonych celów jest:

- pogłębienie wiedzy uczniów dotyczącej Jana Pawła II nie tylko jako jednego z najwybitniejszych papieży Kościoła katolickiego, świętego i wybitnego człowieka, ale przede wszystkim jako wyjątkowej jed-

nostki ludzkiej z krwi i kości, która słynąc z dobrego apetytu nie pozwalała sobie w kwestii jedzenia na żadne ekstrawagancje, a spożywane przez niego potrawy należały do najprostszych;

- poznanie przez uczniów przysmaków Jana Pawła II, które często gościły na jego stole i były spożywane przez niego niejednokrotnie w towarzystwie gości i przyjaciół;
- pobudzenie kreatywności uczniów klas gastronomicznych, m.in. poprzez zastosowanie w sporządzaniu wybranych przysmaków Jana Pawła II technik i metod kuchni molekularnej, będącej nowym trendem w światowej gastronomii i serwowanie ich w zaskakujących formach lub przygotowanie tradycyjnych przysmaków papieża z nowymi dodatkami i nową kompozycją na talerzu;
- doskonalenie kompetencji kluczowych i umiejętności uniwersalnych uczniów niezbędnych na rynku pracy, takich m.in. jak: pracowitość, motywacja wewnętrzna, umiejętność zarządzania czasem, samodzielność i komunikatywność, efektywna nauka;
- ściślejsze zintegrowanie uczniów z różnych szkół ponadpodstawowych funkcjonujących w ramach ośrodka i pobudzenie ich aktywności twórczej, stanowiącej źródło przekraczania ich własnych ograniczeń wynikających z niepełnosprawności.

Projekt edukacyjny zapoczątkowała wycieczka szkolna do Wadowic – ro-

dzinne miasta Jana Pawła II. Odbędzie się ona w październiku 2019 r., w 41. rocznicę wyboru arcybiskupa metropolity krakowskiego kardynała Karola Wojtyły na papieża. Wzięli w niej udział uczniowie i nauczyciele realizujący projekt. Głównym punktem programu wycieczki było muzeum Dom rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II. Zwiedzając je, uczniowie gościli w mieszkaniu, w którym 18 maja 1920 r. urodził się i zamieszkiwał z rodziną do 18 roku życia Karol Wojtyła. Zobaczyli w nim m.in. meble z epoki, autentyczne przedmioty używane przez rodzinę Wojtyłów i pamiątki związane z życiem Jana Pawła II. Wycieczka umożliwiła uczniom pogłębienie swojej wiedzy dotyczącej codziennego życia Karola Wojtyły, zarówno w okresie jego dzieciństwa i młodości, jak też w kolejnych etapach jego życia oraz pozwoliła im jeszcze bardziej uświadomić sobie znaczenie Jana Pawła II w historii Polski, Europy i świata. W trakcie wycieczki nie obyło się oczywiście bez konsumpcji kremówki papieskiej w wadowickiej cukierni.

Przystępując do realizacji projektu, uczniowie rozpoczęli gromadzenie z różnych źródeł wiedzy dotyczącej przysmaków Jana Pawła II. Do końca 2019 r., w ramach zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych, uczniowie poznali i przygotowali do degustacji, m.in. w ramach drugich śniadań *papieskich*, takie przysmaki Jana Pawła II jak: deserowe ciasteczka, jajecznice ze szczypiorkiem, kotleciki ziemniaczane z zieleciną, sałatkę marchewkową na ciepło, keks ziemniaczany, pasztet domowy z kurkami i barszcz z jabłkami.

W kolejnych miesiącach 2020 r. uczniowie poznawali, wykonali i serwowali m.in. takie ulubione dania Jana Pawła II, jak: sałatka ziemniaczana z molekularnym majonezem, ciasto jarzynowe z serem, babka piaskowa wg przepisu siostr sercanek, wiejska mizeria, gołąbki z pieczarkami. Zwieńczeniem realizacji projektu miało być wykonanie kremówki papieskiej.

Przepisy przysmaków Jana Pawła II, które uczniowie wyszukali w różnych źródłach, poznali i sporządzili w nowoczesnym ujęciu, będą zamieszczone w broszurze, która zostanie opublikowana, w wersji elektronicznej, na stronie internetowej szkół ponadpodstawowych ośrodka po zakończeniu

realizacji projektu.

Realizując projekt, oprócz uczczenia setnej rocznicy urodzin Karola Wojtyły społeczność szkół ponadpodstawowych upamiętni również inne ważne rocznice związane z papieżem, przypadające w Roku Świętego Jana Pawła II.

W ramach projektu zaplanowano takie¹:

- szkolny konkurs wiedzy poświęcony postaci i życiu Jana Pawła II,
- opracowanie gazetki informacyjnej w ramach upamiętnienia 39 rocznicy zamachu na papieża oraz jego beatyfikacji i kanonizacji,
- uroczystość zakończenia projektu w dniu setnych urodzin papieża. W jej trakcie zaplanowano przygotowanie prezentacji multimedial-

nej o przysmakach Jana Pawła II.

Ważnym elementem obchodów miało też być zbiorowe wykonanie przez uczniów w wersji słownej i migowej pieśni pt. *Moje miasto Wadowice*. Zgodnie z planem uczniowie podczas uroczystości mieli zaserwować zebrany sporządzony przez siebie jeden z ulubionych przysmaków Jana Pawła II – kremówki.²

Izabela Szczęśny jest nauczycielem przedmiotów gastronomicznych w Branżowej Szkole I stopnia Specjalnej nr 1 dla Uczniów Nieśłyszących i Słabosłyszących, Upośledzonych Umysłowo oraz ze Sprzężeniami oraz w Technikum Specjalnym nr 4 dla Nieśłyszących i Słabosłyszących w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym im. Konrada Mańki w Lublińcu.

Setna rocznica urodzin i piętnasta rocznica śmierci Karola Wojtyły

MYŚLI JANA PAWŁA II

- *Brońmy się przed pozorami miłości, nie miłujmy słowem i językiem, ale czynem i prawdą.* (Homilia, Rzym, 1979 r.)
- *Racją bytu wszelkiej polityki jest służba człowiekowi.* (Przemówienie, ONZ, 1979 r.)
- *Musicie od siebie wymagać, nawet gdyby inni od was nie wymagali.* (Spotkanie z młodzieżą, Jasna Góra, 1983 r.)
- *Szukajcie tej prawdy tam, gdzie ona rzeczywiście się znajduje! Jeśli trzeba, bądźcie zdecydowani iść pod prąd obiegowych poglądów i rozpropagowanych haseł! Nie lękajcie się Miłości, która stawia człowiekowi wymagania.* (List do młodych całego świata, 1985 r.)
- *Miłość to zadanie, które Bóg wciąż nam wyznacza, może po to, by zagrzewać nas, abyśmy stawiali wyzwania losowi.* (Spotkanie z młodzieżą, Gdańsk, 1987 r.)
- *Praca nie może być traktowana – nigdy i nigdzie – jako towar, bo człowiek nie może dla człowieka być towarem.* (Homilia dla świata pracy, Gdańsk, 1987 r.)
- *Dla chrześcijanina sytuacja nigdy nie jest beznadziejna. Chrześcijanin jest człowiekiem nadziei. To nas wyróżnia.* (Homilia, Gdańsk, 1987 r.)
- *Historia uczy, że demokracja bez wartości łatwo przemienia się w jawny lub zakamuflowany totalitaryzm.* (Encyklika Centesimus annus, 1991 r.)

¹ Terminy i forma realizacji projektu musiały być zmienione ze względu na pandemię covid-19.

² Opis realizacji uroczystości zakończenia projektu w zmienionych warunkach: W dniu 18 maja 2020 r., w 100. rocznicę urodzin świętego Jana Pawła II, odbyło się w przestrzeni wirtualnej uroczyste zakończenie i podsumowanie realizacji projektu. Uczniowie biorący udział w działaniach projektowych, ich rodzice/prawni opiekunowie, nauczyciele mogli, przy wirtualnych kremówkach i herbacie earl grey, którą lubił papież, na Google Classroom projektu: zobaczyć przygotowaną w programie PowerPoint prezentację multimedialną dotyczącą realizacji projektu; wysłuchać pieśni pt. *Moje miasto Wadowice* i zobaczyć jej wykonanie w języku migowym; zapoznać się z wynikami szkolnego Konkursu Wiedzy o Janie Pawle II. Źródło: <https://ponadpodstawowa.soswlubliniec.pl/>. Dostęp: 25.05.2020

PRYMAS WYSZYŃSKI

— twórca duchowej suwerenności Polaków wobec ideologii socjalistycznej¹

DR MIRELLA ZAJEGA

Kardynał Stefan Wyszyński (1901 – 1981) – polityczny, duchowy i społeczny wizjoner, twórca teologii narodu, twórca nowoczesnego kształtu polskości, postać wyjątkowa. Dzięki jego koncepcji walki o duszę narodu i wielkim akcjom ewangelizacyjnym, naród polski stał się świadomy swojej podmiotowości, obronił swoją duchową i kulturową swoistość.

Od 1948 roku był prymasem. To było szczególne wyzwanie, ponieważ został przywódcą kościoła w Polsce w czasie, gdy toczyła się szaleńcza walka o to, by nasz kraj stał się socjalistyczny i ateistyczny. Przedwojenne wzorce funkcjonowania kościoła zdezaktualizowała nowa rzeczywistość polityczna i strategia rządzących. Chrześcijaństwo w Polsce miało wielowiekową tradycję, ale ta tradycja musiała się odnaleźć w nowych, powojennych realiach.

Wybór Wyszyńskiego na prymasa nie był przypadkowy, potrzebny był ktoś, kto może odegrać rolę partnera w konfrontacji między racjonalistycznym świeckim modelem władzy i życia społecznego, modelem radzieckiego komunizmu, który miał być przyszłością całego świata a łacińską chrześcijańską cywilizacją, opartą na Piśmie Świętym i greckich korzeniach.

Wyszyński miał świadomość konieczności podjęcia wysiłku, by stworzyć projekt adekwatny do czasów, w których przyszło mu być prymasem kościoła w Polsce, projekt przysta-

jający do nowej sytuacji społecznej i politycznej. Z socjologicznego i filozoficznego punktu widzenia istotne było to, że był człowiekiem, który miał poczucie zbiorowego wymiaru chrześcijaństwa, w którym nie tylko jednostka jest ważna, ale w której również naród ma swoje miejsce. Dla Wyszyńskiego istotny był także społeczny wymiar funkcjonowania kościoła. Chrześcijaństwo to religia, która nie tylko obiecuje szczęśliwość w zaświatach, ale przemienia też świat doczesny, ma wpływ na nasze wybory tu i teraz.

Gdyby w polskim kościele, po II wojnie światowej, zwyciężyła opcja indywidualistyczna (jak chciały ówczesne władze polityczne), głosząca, że religia to osobista sprawa, zupełnie prywatna, opcja głosząca, że wiara nie powinna wchodzić w przestrzeń społeczną, to propagowany wówczas komunizm nie miałby w Polsce żadnej przeciwwagi.

Katolicka nauka społeczna mówi, że porządek społeczny powinien być taki, aby pozwalał prowadzić życie chrześcijańskie. Życie społeczne ma swoje podstawy etyczne i metafizyczne, które powinny być respektowane.

Wielkość Wyszyńskiego polega na tym, że nie wszedł w rolę, jaką chciała mu narzucić propagowana wówczas ideologia komunistyczna. Miał świadomość, czym ma być religia także w wymiarze społecznym. Rozumiał politykę w takim sensie, że potrafił przewi-

dzie skutki swoich działań, rozumiał, że kwestii wiary nie można sprowadzić do prywatnej sprawy obywatela, że wiara ma także swoje konotacje społeczne. Jego celem była Polska wierząca i budowana wbrew komunistycznej ideologii.

Podpisanie porozumienia z rządem komunistycznym w 1950 r., wydawało się ważną deklaracją prawną, ale władze komunistyczne nie zamierzały dotrzymać zobowiązań, kościół był nękany i prześladowany. Podobne porozumienie z rządem na Węgrzech skończyło się rozkładem kościoła. W Polsce też miało wydzźwięk dramatyczny i dwuznaczny. W *Zapiskach więziennych* kardynał sam sobie stawia pytanie: *Dlaczego doprowadziłem do „Porozumienia”?*

Polska, a z nią i Kościół święty, zbyt wiele utraciła krwi w czasie okupacji hitlerowskiej, by mogła sobie obecnie pozwolić na dalszy jej upływ. Trzeba za każdą możliwą cenę zatrzymać ten proces duchowego wykrwawiania się, by można było wrócić do normalnego życia, niezbędnego do rozwoju Narodu i Kościoła, do życia zwyczajnego, o które tak w Polsce ciągle trudno. Kościół polski, po 150 latach niewoli i wegetacji, miał zaledwie kilkanaście lat wolności. Okupacja hitlerowska była strasznym ciosem [...] Nie byłem koniunkturalny, nie politykowałem, nie stawiałem „na przetrwanie”. Wierzyłem, że ułożenie stosunków jest konieczne [27. IX. 1953]

W praktyce *Porozumienie*, podpisane w 1950 r., odłożyło rozprawę komunistów z kościołem na nieco później. We wrześniu 1953 r. kardynał Wyszyński trafił do więzienia, razem z nim aresztowano pracującego w sekretariacie Prymasa Polski, biskupa Antoniego Baraniaka. Baraniaka osadzono w Areszcie Śledczym na Mokotowie, gdzie był poddawany brutalnemu śledztwu przez Urząd Bezpieczeństwa. Komunistycznym władzom zależało, aby go złamać, po to, aby swoimi zeznaniami obciążył prymasa. Mając w rękach spolegliwe narzędzie, mogłoby wytoczyć Wyszyńskiemu proces o zdradę państwa i działalność kontrrewolucyjną. Mimo okrutnych tortur nie dał się złamać, jego bohaterska

¹ Artykuł jest zapisem wystąpienia autorki na konferencji: *Stefan Kardynał Wyszyński. Prymas Tysiąclecia*, dostępnego on-line na stronie RODN „WOM” w Katowicach do października 2020 r.

postawa przyczyniła się do tego, że frontalny atak na Wyszyńskiego został spowolniony. W grudniu 1953 r. miało miejsce jeszcze inne wydarzenie, które nie pozostało bez wpływu na los prymasa Polski. Na Zachód uciekł Józef Światło, wysoki funkcjonariusz Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, który wyniósł pewne tajemnice reżimu, np. to, że się szykują do publicznego procesu Wyszyńskiego.

Co robi prymas Polski po zatrzymaniu?

W więzieniu Wyszyński dokonuje mistycznego aktu ofiarowania siebie samego w duchową, macierzyńską niewolę Najświętszej Marii Panny. Ten jego osobisty akt zostanie powtórzony w wymiarze wspólnotowym w 1956 r. Właśnie w odosobnieniu, w tym nowoczesnym polskim inteligencji, zrodziła się koncepcja zawierzenia siebie, a potem narodu polskiego Matce Bożej.

Pomysł nie był oryginalny, wcześniej niż Rzeczpospolita za swoją królową Maryję uznali: hiszpańska Floryda (1512), Bawaria (1620), Francja (1638), Austria (1647) i Portugalia (1648). Idea królewskiej władzy Maryi nad narodem i państwem polskim też jest dawna: w 1656 r., w czasie potopu szwedzkiego, miały miejsce śluby lwowskie – Jan II Kazimierz Waza oddał kraj pod opiekę Matki Bożej, nazwał ją Królową Korony Polskiej, w 1669 r. król Michał Korybut Wiśniowiecki uczynił podobny akt w Częstochowie. W 1920 r., podczas wojny polsko-bolszewickiej, zebrali się na Jasnej Górze biskupi polscy. Ponowili wybór Maryi na królową Polski, czego dokonano formalnym aktem w postaci modlitwy.

O co chodziło w tym akcie zawierzenia siebie, a potem narodu?

Była to forma uczestnictwa w pewnym eschatologicznym starciu, które dokonywało się między tym, co Boże, i tym, co pozostaje osadzone w siłach zła.

Jasnogórskie *Śluby narodu polskiego* w 1956 r., których tekst napisał kar-

dynał Wyszyński wyrastały z ducha narodu polskiego, z tej ogromnej mocy, która pozwalała przetrwać przez stulecia. Nie były przypomnieniem przeszłości, ale ukierunkowaniem na przyszłość, miały budować wspólnotę. Śluby były rachunkiem sumienia i deklaracją walki z narodowymi wadami. Polska nazwana jest w *Ślubah* przednią strażą, czyli – dosłownie – awangardą chrześcijaństwa: *Wzywamy pokornie pomocy i miłosierdzia w walce o dochowanie wierności Bogu, Krzyżowi i Ewangelii, Kościołowi świętemu i jego Pasterzom, Ojczyźnie naszej świętej, chrześcijańskiej przedniej straży.*

Uwięziony kardynał nie mógłjechać do Częstochowy, swoje ślubowanie składał w Komańczy, a około milionowa reprezentacja narodu na Jasnej Górze. Tekst ślubowania zjednoczył wszystkich, którzy czuli podobnie. W czasach programowo ateistycznych była to duchowa konsolidacja, uzyskano duchową spójność narodu. Wyszyński miał odwagę wykonać ten znaczący ruch na szachownicy dziejów z więzienia. Udało się, chociaż nie było Internetu i wystąpień on-line. Poprowadził, mówiąc językiem współczesnym, wielką kampanię medialną, przy całkowitej wrogości instytucji państwowych. Forma była adekwatna do czasu, Kościół polski został poprowadzony własną drogą, która stała się dla niego źródłem siły. W nowej komunistycznej rzeczywistości wygenerowano duchową siłę narodu.

Prymas Wyszyński zainaugurował także Wielką Nowennę – dziewięćlecie przygotowania Narodu Polskiego do obchodów Milenium Chrześcijaństwa. Był to program odnowy Ojczyzny oparty na Jasnogórskich Ślubah Narodu. Z jego inicjatywy rozpoczęła się wielka wędrówka Matki Bożej w kopii Obrazu Jasnogórskiego po wszystkich polskich parafiach. Nastąpiło wielkie poruszenie, ludzie gromadzili się wokół obrazu na modlitwie i wspólnym śpiewie. Zaangażowani

byli wszyscy, od Episkopatu po ostatnią parafię. W *Pro memoria* z 1966 r. kardynał Wyszyński pisze, że w koncepcji Wielkiej Nowenny, Milenium chrztu Polski, myślał o trzech wymiarach:

1. Naprawie zniszczeń moralnych po II wojnie światowej.
2. Przeciwwstawieniu się zniszczeniom moralnym wywoływanym przez komunizm.
3. Zaznaczeniu duchowej suwerenności Polski wobec Moskwy.

Był to projekt tożsamościowy zakrojony na szeroką skalę – nie polegał wbrew pozorom na zachowaniu kulturowego status quo, ale na powołaniu do społecznego istnienia, wykreowaniu, polskiego ludowego katolicyzmu.

Ten projekt jest bodaj największym dokonaniem kardynała Wyszyńskiego. Stanowił doskonałą identyfikację społeczności narodu polskiego. W ślubah, w nowennie, w pielgrzymowaniu obrazu – rozpoznawała się jednostka i naród, każdy, obojętnie czy był chłopem, robotnikiem, czy inteligentem. Naród przyjrzał się sobie, rozpoznał swój potencjał duchowy i więź wspólnoty.

Jaka była odpowiedź komunistów?

Obchody tysiąclecia państwa polskiego, którego zwieńczeniem była Polska Ludowa. Zaczął się swego rodzaju wyścig, jeżeli chodzi o skalę celebracji. Z jednej strony obchody chrztu Polski, z drugiej strony 1000-lecie państwa polskiego. Z perspektywy współczesności widać, że był to czas, kiedy na płaszczyźnie duchowej komuniści przegrali, stał się jeden naród i jeden potężny kościół. Okazało się, że kościół może być konstruktywistyczny. Projekt tożsamościowy kardynała Wyszyńskiego sprawdził się, miał bezpośredni wpływ na polską rzeczywistość i wydarzenia kolejnych lat. I tak, konserwatywny ze swej natury kościół, stał się fundamentem przemian społecznych w sposób jak najbardziej nowoczesny.

■ Bibliografia:

1. Rojek P.: *Wyszyński i Gombrowicz*, „Pressje” 2013, nr 34, s. 8 – 14.
2. Werner M., J. Moroz J.: *Sądy przesady w powiększeniu, Prymas Stefan Wyszyński*. <https://vod.tvp.pl/video/sady-przesady-w-powiekszeniu,prymas-stefan-wyszynski,42410145>

Dr Mirella Zajęga jest konsultantem w Pracowni Edukacji Międzykulturowej i Informacji Pedagogicznej w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach.